

H. Ellegaard Frederiksen

Norup Sogns historie

Kirkerne i Egense og Norup
Degne og præster

H. Ellegaard Frederiksen: Norup Sogns historie. Kirkerne i Egense og Norup. Degne og præster.

Udgivet af Norup-Hasmark menighedsråd. 2007.

© Norup-Hasmark Menighedsråd og H. Ellegaard Frederiksens børn.

ISBN 978-87-992145-0-1

Tilrettelæggelse Margit Egdal

ellelunden@msn.com

www.nordfynsk.dk

Tlf.: 64 87 14 23

Tryk Forlaget Uhrskov

frede@uhrskov.com

www.uhrskov.com

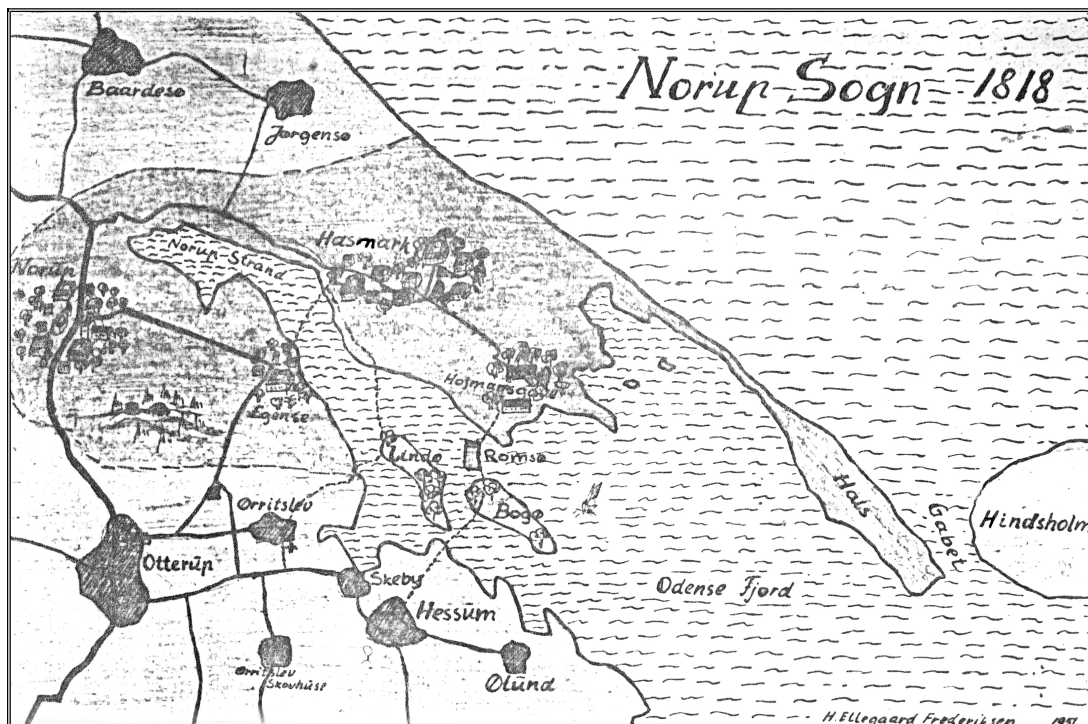
Tlf.: 75 39 30 95

Illustrationer:

Forsidebilledet er fra et gammelt udateret avisudklip.

Illustrationerne i øvrigt stammer fra H. Ellegaard Frederiksens samling af fotos fra Norup Sogn. Desuden tak til Otterup lokalhistoriske arkiv og Allesø-Næsbyhoved Broby lokalarkiv for fotobidrag.

Alle nye fotos fra Norup kirke – kirken, inventaret, kirkegården – er taget af Margit Egdal.

Norup Sogn 1818. Tegnet af H. Ellegaard Frederiksen 1957.

Forord

Afdøde skoleinspektør Holger Ellegaard Frederiksen havde den levende fortællers nådegave. Han kunne fortælle, så mennesker dukkede frem af fortidens tasmørke og blev lyslevende, og han kunne aflæse det levede liv ud af de spor, forgangne slægter har efterladt sig. Hans evner som fortæller kommer fuldt ud til udfoldelse i nærværende skrift om Norup Sogns historie, som er blevet til på grundlag af H. Ellegaard Frederiksens efterladte manuskript.

Det var lokalhistorien, der optog H. Ellegaard Frederiksen. I forbindelse med Hasmark kirkes 100 års jubilæum i 1992 forfattede H. Ellegaard Frederiksen et jubilæumsskrift, som blev udgivet af Hasmark menighedsråd og udsendt til alle husstande i Norup Sogn. Udsendelsen blev bekostet af stiftelsen Hofmansgave.

Men nu er det Norup kirke, der er skriftets genstand (samt i mindre omfang den kirke, der engang lå i Egense). Beskrivelsen af Norup kirke er langt hen båret af, hvad den dygtige iagttager kan udlæse af detaljer i bygningen, som den fremtræder i dag. Men ellers får kirkebygningen for alvor liv af, hvad der fortælles om de præster og degne, der har haft deres tjeneste her, og om de folk slægt efter slægt, der er kommet til kirken. H. Ellegaard Frederiksen deler rundhåndet ud af sin omfattende viden om, hvordan dagligdagen gennem tiderne har været for folk i Norup Sogn. Vi hører om sociale forhold og om skolevæsen, ikke mindst i 1800-tallet. Og vi hører om moral, lov og ret i det gamle almuesamfund.

Det er Norup Sogns krønike, der her udkommer.

På vegne af Norup-Hasmark menighedsråd takker jeg Margit Egdal for tilrettelæggelsen af skriftets udgivelse.

Krogsbølle i oktober 2007

Georg Klinting, sognepræst

Norup kirke og præstegården. Luftfoto fra ca. 1950.

Norup kirkes tilblivelse

Kristendommen kom til os udefra. Måske gælder det også kirkernes forbilleder, selv om de danske landsbykirker er noget helt specielt, som man ikke finder magen til nogen steder i verden. Landsbykirken har sit særpræg, der gør den til noget særligt i det danske landskab, og der findes ikke to kirker, der er ens.

Vi ved ikke, hvem der har været landsbykirkernes bygmestre – kunstnere om man vil – om de har været danske eller udlændinge. Men i hvert fald er der ikke tale om dusinbyggeri.

Byggematerialerne i de danske kirker er vidt forskellige: rå kampesten, granitkvadre (dvs. tilhuggede stenblokke), frådsten eller kildekalk, tuf, kalksten, limsten, Faksekalk, sandsten og tegl.

Teglstenen, eller den bagte (=brændte) sten, som man kaldte den, er den yngste af disse materialer. Da brændte sten vandt indpas under Valdemar den Store i årene efter 1160, fortrængte de snart de øvrige materialer, idet de var langt lettere at have med at gøre. Overgangen til tegl kom så pludselig, at man flere steder ser eksempler på et påbegyndt kirkebyggeri i granit, men fuldført i tegl.

Rene granitkirker er altså som regel bygget i perioden 1100-1160. Det gælder bl.a. Norup kirke og for så vidt også den nedbrudte kirke i Egense.

Trækirken var bygget af kløvede egestammer med den flade side indad – enten gravet ned i jorden eller anbragt på syldstene. I det første tilfælde kan man i vore dage ofte finde stolpehuller som spor. Syldstenene efterlader ingen spor.

Trækirkerne var helt uden vinduer, blot med lufthuller. Tagkonstruktionen på disse kirker kendes ikke. Her må man gætte sig frem.

Materialet til stenkirkerne lå overalt spredt ud over markerne og stammede fra istidens gletschere – således også her i sognet.

Kampesten, ofte som tilhugne kvadre, indgår som et væsentligt element i 1250 danske landsbykirker, deriblandt Norup.

Under ledelse af en kyndig bygmester transporterede og forarbejdede Norup-bønderne de genstridige sten til anvendeligt byggemateriale, hvorefter det med tidens primitive teknik blev omskabt til en kirke.

De tilhugne kvadre blev anbragt udvendigt i den ca. 1 m tykke kassemur. Indvendigt anvendtes rå kampesten eller afkløvninger fra kvadrene. Mellemrummet blev fyldt op med en blanding af mørtel og granitstumper fra forarbejdningen.

Ser man nøje efter, vil man i dag i den indvendige murdel finde en del brændte sten, munke-sten, der er en del større end de mursten, der anvendes i dag.

Det skyldes, at en del af den oprindelige indermur har været brudt ned og opført på ny, sandsynligvis under det store om- og nybyggeri i 1500-tallet. Til den oprindelige Norup kirke medgik omkring 1500 store kvadre, hvoraf en del er profilerede.

Vinduerne var anbragt i cirkler med udadskrånende flader og tilsvarende rundbueslag foroven, for at få mest muligt lys ind i kirkerummet.

Alterbordet var lavet af affaldsmaterialer, skærver. Jfr. Matt. 21,42: "Den sten, bygmestrene vragede, er blevet kirkens hovedhjørnesten".

I alterbordet fandtes i katolsk tid et lille gemme "helgenraven", hvori man opbevarede kirkens relikvier, f.eks. helgenben, en splint af Kristi kors el. lign.

Altertavle fandtes ikke i tiden før 1536.

Prædikestol fandtes heller ikke – bortset fra en lille læsepult – da den katolske gudstjeneste alene var en messe. Under den lange messe stod man op, som det stadig er tilfældet i mange katolske kirker. Der var derfor ingen stole.

Døbefonten har, ligeledes i tiden før reformationen, sandsynligvis været en stor trætonde, da også voksne nu og da blev døbt. Den stod nær ved indgangen. Dåben var jo indgangen til Guds Rige.

Men ellers fandtes før 1536 intet inventar. Loftet var naturligvis fladt bræddeloft, men man har ingen steder fundet rester af et oprindeligt loft. Indvendig var kirken kalket hvid.

Stilarternes indflydelse på vore kirker

For at lette forståelsen for kirkens bygningsmæssige og kunstneriske udvikling, følger her en kort oversigt over de stilarter, som især har været med til at præge den danske kirke m.h.t. bygning og inventar.

Den romanske stil omkring 1100-1250

Stilarten, der stammer fra rom og derfor hedder romansk, kaldes også "rundbuestilen" og kendetegnes især ved runde buer over vinduer og døre samt kordøren eller triumfbuen, som den også kaldes.

Den romanske kirke præges også af små og højtsiddende vinduer, der gav et meget mørkt og tungt kirkerum.

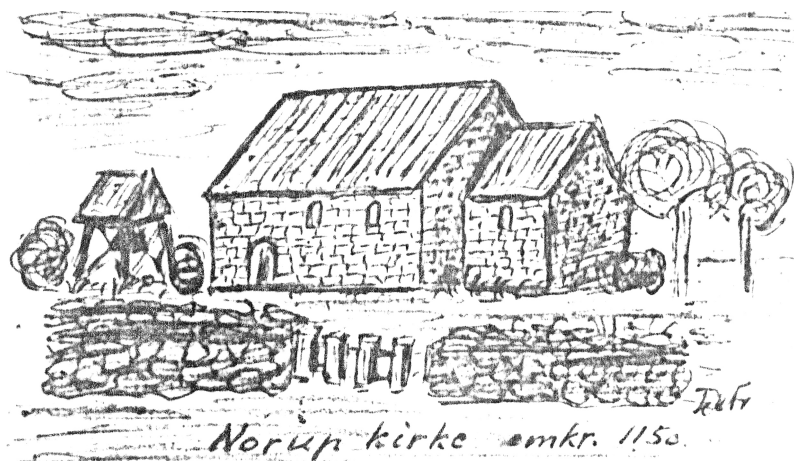
I denne periode bygges ikke mindre end op mod 2000 landsbykirker.

Den gotiske stil omkring 1250-1550

Adskiller sig fra den romanske ved sine spidse buer næsten overalt: Vinduer, døre, hvælvinger, korbue osv. Den kaldes derfor også "spidsbuestilen", selvom den undertiden går over i en flad rundbue, som det kan ses i Norup.

I øvrigt er næsten ingen kirker rene i stilen, men hyppigt præget af en sammenblanding af de 2 stilarter, hvor Norup kirke ikke er nogen undtagelse.

Begge de 2 stilarter sætter deres præg i det arkitektoniske og altså ikke på inventaret, som næsten ikke findes på den tid. Det hører reformationstiden til, altså tiden efter 1536.

Norup kirke som den må have set ud omkring 1150. Tegning af H. Ellegaard Frederiksen.

Selv om der kun bygges få nye kirker i denne periode, så har alligevel 2/3 af vore kirker et gotisk præg. Det skyldes omfattende om- og tilbygninger i sengotisk tid – altså omkring år 1500.

Ofte blev store dele af den gamle kirke revet ned og opført på ny. Herved forsvandt "kvindedøren" mod nord, og sporene efter den kan derfor ikke altid ses. Kirketårnene med de særdeles smukke blændinger og kamtakkede gavle føjedes til, våbenhuse blev opført, hvælvinger afløste det flade bræddeloft, byggematerialet overvejende tegl osv.

Efter reformationen præges udviklingen af 3 stilarter, nemlig renæssance, barok og klassicisme, men de er uden større betydning – bortset fra slotskirken i København – for det arkitektoniske og præger altså især inventaret.

Renæssancen ca. 1550-1700

Renæssancens hjemland er Italien. Stilarten har i høj grad præget kirkens inventar, især prædikestole og altertavler. Norup kirke er her et typisk eksempel.

Det særprægede ved stilarten er den næsten arkitektoniske opbygning med søjler og figurer af pluskæbede engle med vinger bag ørerne.

Renæssance-altertavlen er hyppigt delt op i 3 afsnit adskilt af 4 søjler med et større midterfelt, præget af motiver fra korsfæstelsen og to mindre sidefelter med tekster. de 4 evangelister er gerne repræsenteret på altertavlen.

Renæssance-prædikestolen er som regel 6-sidet, ligeledes med søjler og svulmende engle.

Ofte har giveren, på en eller anden måde, markeret sin ædle handling, f.eks. med navnetræk i initialer og/eller våbenskjold. På prædikestolen i Norup ses således bogstaverne FK for Frederik Quitzow, hvor kunstneren ganske vist har erstattet Q med K, og PR for Pernille Rud.

Barokken i 1700-tallet

Barokken afløser renæssancen, men beholder noget af det samme præg, blot i en mere svulstig form. Den virker dog mere voldsom og overlæst med sine mange basunerende engle i flyvestilling.

En særlig form for barok er den såkaldte "bruskbarok" med sin overdådighed af udskæringer med bibelske motiver.

Klassicismen fra begyndelsen af 1800-tallet

Klassicismen er påvirket af den klassiske oldtids byggekunst med græske søjlemotiver. Et typisk eksempel er som nævnt Slotskirken, mens den ikke levner mange spor i landsbykirkerne.

Den kirkelige ordning

Den danske kirke fik faktisk sin struktur lagt i faste rammer i 1100-tallet. Men ordningen var påbegyndt allerede under Svend Estridsen (1047-1074), som lod landet inddelt i 9 stifter med hver sin biskop, der samlet hørte under ærkebiskoppen i Bremen. Kongemagt og kirke skulle arbejde sammen.

I 1104 blev der oprettet et ærkebispesæde i Lund. Dermed var hele Norden blevet et selvstændigt led i den romerske kirke.

Samtidig blev Danmark inddelt i "sokn", dvs. sogn. Hvert "sokn" omfattede alle, der søgte den samme kirke. Bisperne fastsatte grænserne for de enkelte "sokn".

Vellinge kom til at høre under Norup "sokn", men blev i 1449 flyttet til Bederslev. Hasmark hørte under Egense "sogn", som omkring år 1600 blev lagt sammen med Norup.

Kirkens økonomi

Oprindeligt har den frivillige arbejdskraft været det bærende grundlag for kirken, men snart kom den i høj grad til at hvile på indtægter fra sjælemesser, valfarter, aflad osv. Men fra reformationen forsvandt disse totalt, og man havde kun tiende-indtægterne at falde tilbage på. Det gjorde mange kirker fattige, og en del blev befalet nedrevet, som det var tilfældet med både Kørup og Egense kirker i 1555.

Indførelsen af tienden begyndte under kong Niels omkring 1100. I 1135 er den indført overalt i landet.

1/10 af alle afgrøder, altså ikke blot korn, blev indsamlet og anbragt i en til formålet indrettet kirkelade. I Norup lå den lidt syd for kirken. 1/3 af tienden gik til biskoppen, 1/3 til præsten og 1/3 til kirken.

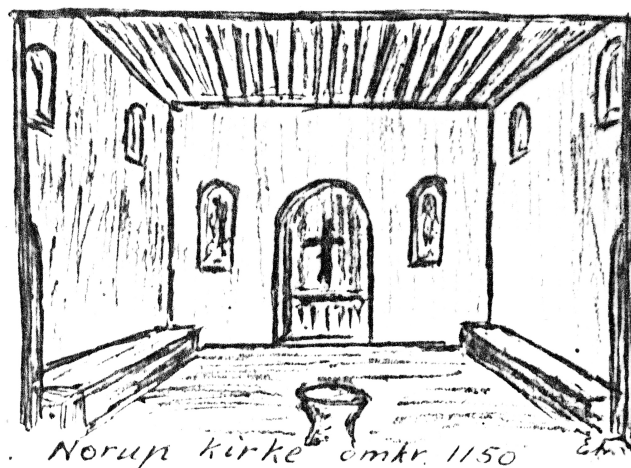
Efterhånden omfattede tienden også en hel del andre ting, f.eks. her i sognet gæs, mælk, ost, brød, æg mv., som blev kaldt småredsel.

I perioder, hvor religiøsitet havde et godt tag i befolkningen, voldte det ikke besvær at få den opkrævet, men efterhånden som herremændene dukkede op i landsbybilledet som de egentlige ejere af kirkerne, gik det ingeniende nemt. Den endelige afløsning af tienden skete først kort efter 1900.

En interessant oplysning om datidens kirkeordning får man af biskop Adam af Bremen. Han besøgte Danmark i 1068 og i den forbindelse nævner han, at "i Danmark må menigmand selv betale for de kirkelige handlinger, han ønsker udført". Denne betaling udvikler sig efterhånden til at blive et "offer".

Norup kirkes indre omkring 1150.

Tegning af H. Ellegaard Frederiksen.

Norup kirke omkr. 1150

Egense kirke

Inden jeg fortsætter min gennemgang af Norup kirkes historie, vil vi for en stund vende blikket mod den forsvundne kirke i Egense. Dels fordi de to kirkers historie til omkring 1555 er ret sammenfaldende, dels fordi de hver især er med til at kaste historisk lys over hinanden.

Ikke meget af det, der evt. måtte være nedskrevet om kirken er i dag kendt. Der ligger sikkert mange interessante og værdifulde oplysninger gemt herom i de gamle bispearkiver eller Vedel Simonsens optegnelser på Landsarkivet i Odense – en guldgrube for dem, der har tid og lyst, megen interesse og en rimelig god baggrundsviden.

Jeg vil her lægge ud med de indtil nu ældst kendte optegnelser, nemlig den daværende biskop Jacob Madsen (biskop 1587-1606). Fra en bispevisitats den 27. august 1588 meddeler han:

"Egense Kirche affbrot oc lagd hid Norup. Egenseze er nu lagd tilsammen udi et Soken (=sogn), Norderup".

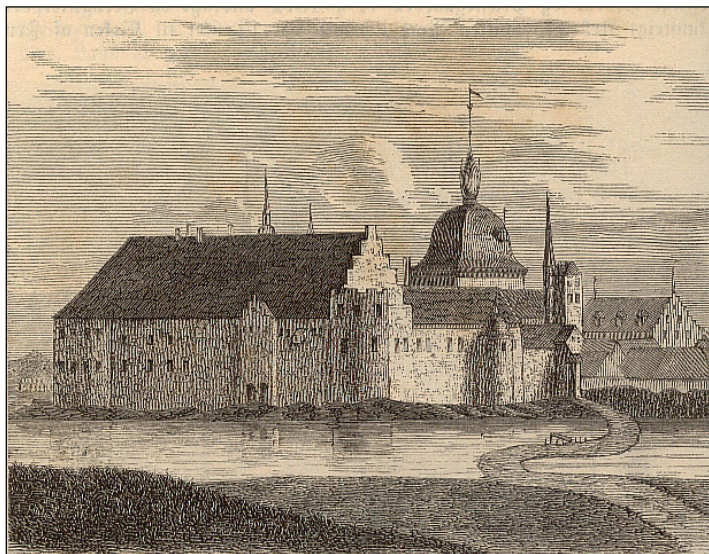
Han føjer til, at det synes klart, at Egense tilforn har haft hovedkirken, og at Norup var et annex.

Fra anden side ved man, at Egense kirke ved et såkaldt "klemmebrev" af 1555 blev befalet nedrevet på grund af armod. Herom senere.

Efter kirkens nedrivning blev døbefonten anvendt som vandtrug (et andet sted nævnt som andetrug) i præstegården i Egense. Senere blev den i haven til "Egensehus" ophøjet til en pyntegenstand (i 1875 skænket af købmand Peder Nielsen, Egense).

Da Hasmark kirke blev opført i 1892, blev den bragt tilbage til sin oprindelige funktion. I dag ses den som døbefont i Hasmark kirke.

Man ved fra Danehoffet i Nyborg, at der i perioder blev givet tilladelse til kirken i Egense til at sælge aflad. Måske valfartede folk ligefrem til Egense kirke for ved hjælp af penge at afkorte opholdet i skærsilden? Billedet viser Nyborg Slot 1659 og stammer fra Trap 1873.

Hvert af årene 1634 og 1635 var Egense kirke blevet tildelt 40 dages aflad i forsøg på at redde den. Det var faktisk en gang ekstra skatteudskrivning, som dog på dette tidspunkt blev betalt med en vis tilfredshed.

Men det var bare ikke tilstrækkeligt, thi befolkningen levede i dybeste fattigdom, og den var absolut ikke i stand til at klare økonomiske og arbejdskrævende byrder ud over det, der i forvejen plagede den.

Herremanden på Quitzowsholm (nu Hofmansgave) var på den tid Jørgen Quitzow (1472-1540). Han var ganske vist ret velstående og havde et betydeligt format, idet han ikke alene var landsdommer over Ruggaard Amt, men også selveste rigets kansler, altså den mægtigste mand næst efter kongen.

Han ejede kirkerne i Egense og Norup, men nærede tilsyneladende ikke den største interesse for dem. I hvert fald ville han ikke redde Egense kirke fra nedrivning, og det ville sønnen Henning Quitzov (1540-1569) heller ikke.

For at forstå baggrunden for det der skete, er det nødvendigt at kaste et blik tilbage på denne periode i Danmarkshistorien.

Kirken som helhed var år for år, især op gennem 1400-tallet og lige op til 1536, efterhånden blevet Danmarks største godsejer. Men da man næsten kunne sætte lighedstegn mellem kirke og godsejer, og da de høje kirkelige embeder i regelen tillige var beklædt af adelige, var det ikke svært at se, hvem der ejede jorden, kapitalen og magten. Således ejede Roskilde-bispen hver 4. gård på Sjælland.

Kun hver tiende bonde i Danmark kunne rose sig af at eje sin gård. En anden tiendedel var fæstebønder under kronen, 4 ud af 10 fæstere var under adelen og de sidste 4 under kirken. Sagt på en anden måde: 4/5 af al Danmarks jord, gårde, vandmøller, kreaturer m.v. tilhørte kirke og adel.

Men al denne rigdom var meget skævt fordelt, og ofte måtte kirken klare sig med tienden af en enkelt gård eller to, og så blev kirken fattig, således som nævnt i Egense.

I Jylland var kirken ikke nær så velhavende, og det er forklaringen på, at mange jyske kirker, navnlig i de magre egne ikke kom med i den store udvikling i kirkebyggeriet, som fandt sted i 1400-tallet. Hvis man i dag vil se en ren romansk kirke i sin oprindelige skikkelse, må man derfor søge til Jylland.

Norup og Egense har tydeligt nok været med i den store udvikling, der her i sognet formodentlig har fundet sted omkring 1450, i hvert fald før 1472.

Et kig ned over kirkestedet i Egense. Foto er taget fra Egensegårdsvej og ned mod Fjordmarken. Kirken lå i forgrunden, og forestiller man sig, at den lavtliggende mark i baggrunden dengang var en blå, blinkende fjord, ja, så lå Egense Kirke med udsigt ud over fjorden, og når man kom sejlene, knejsede kirken på bakkekammen inde på land. Et smukt syn. Foto Margit Egdal.

Hvorledes Egense kirke har set ud, ved vi ikke meget om. Dens sparsomme historie ligger stort set godt gemt under den fynske muld på en lille plet lidt vest for "Egensegården".

Man gætter nok ikke meget forkert, hvis man forestiller sig, at de to kirker var temmelig ens. Egense kirke opnåede i slutningen af sin eksistens at få tilbygget et tårn, inden det hele i sidste halvdel af 1500-tallet blev revet ned.

Hvad der er blevet af materialerne, kan der ikke med sikkerhed siges meget om. Men det er sandsynligt, at de over en periode lidt efter lidt er blevet nedtaget og anvendt som byggematerialer et andet sted. En nu afdød lokalhistoriker formodede, at de store granitkvadre var blevet anvendt til kirketårnet og de to øverste skift på skibet i Norup kirke. Den mulighed er naturligvis helt utænkelig, eftersom Norup var fuldt udbygget omkring 100 år før Egense blev nedrevet.

En mulighed er, at de store granitkvadre er blevet anvendt f.eks. til gårdbyggeri i Egense. Tidligere lå der nemlig et par gårde, hvis lader netop var opført af granit. Men det er altså et gæt. Det er det følgende derimod ikke. I 1818 blev Norup Strand eller Fjordmarken, som den nu kaldes, inddæmmet fra havet. I den forbindelse blev der anlagt en dæmning over Vejlemaden fra Egense til Hasmark. På dette tidspunkt stod endnu en hel del af kirken over jorden. Disse rester blev anvendt som vejfyld over dæmningen. Men derefter var de sidste materialer over jorden også forsvundet.

Peder Hovendal kunne huske, da syldstenene fra kirken blev fjernet 1912 eller 1913. Herom noterede han i sin lommebog følgende erindring:

I inddæmningen ud for Eliasminde fandt vi udstrakte strimler af gamle røde munkesten – åbenbart sten, der var faldet i vandet ved indskibning af materiale fra kirken – til anvendelse andetsteds.

Egense Kirke lå på arealet mellem matr. 3a og det senere Eliasminde. Arealet var tofte for gården ”Egetofte” – nu matr. 13a m.fl.

Den meget gamle fhv. præstegård på matr. 3a og naboejendommen mod vest, matr. 7a, nedbrændte begge i juli måned 1908. Gårdene udflyttedes til deres marker, der strakte sig fra Eliasmindes jorder og mod syd til Ørritslev skel ved renden.

Ovennævnte Egetofte, 13a m.fl., ejedes fra ca. 1905 af Martin Rasmussen. Martin Rasmussen ombyggede i 1909 til 1912 sine avlsbygninger. Til fundament for en stor lade brugte han store kampesten fra kirkens tomt.

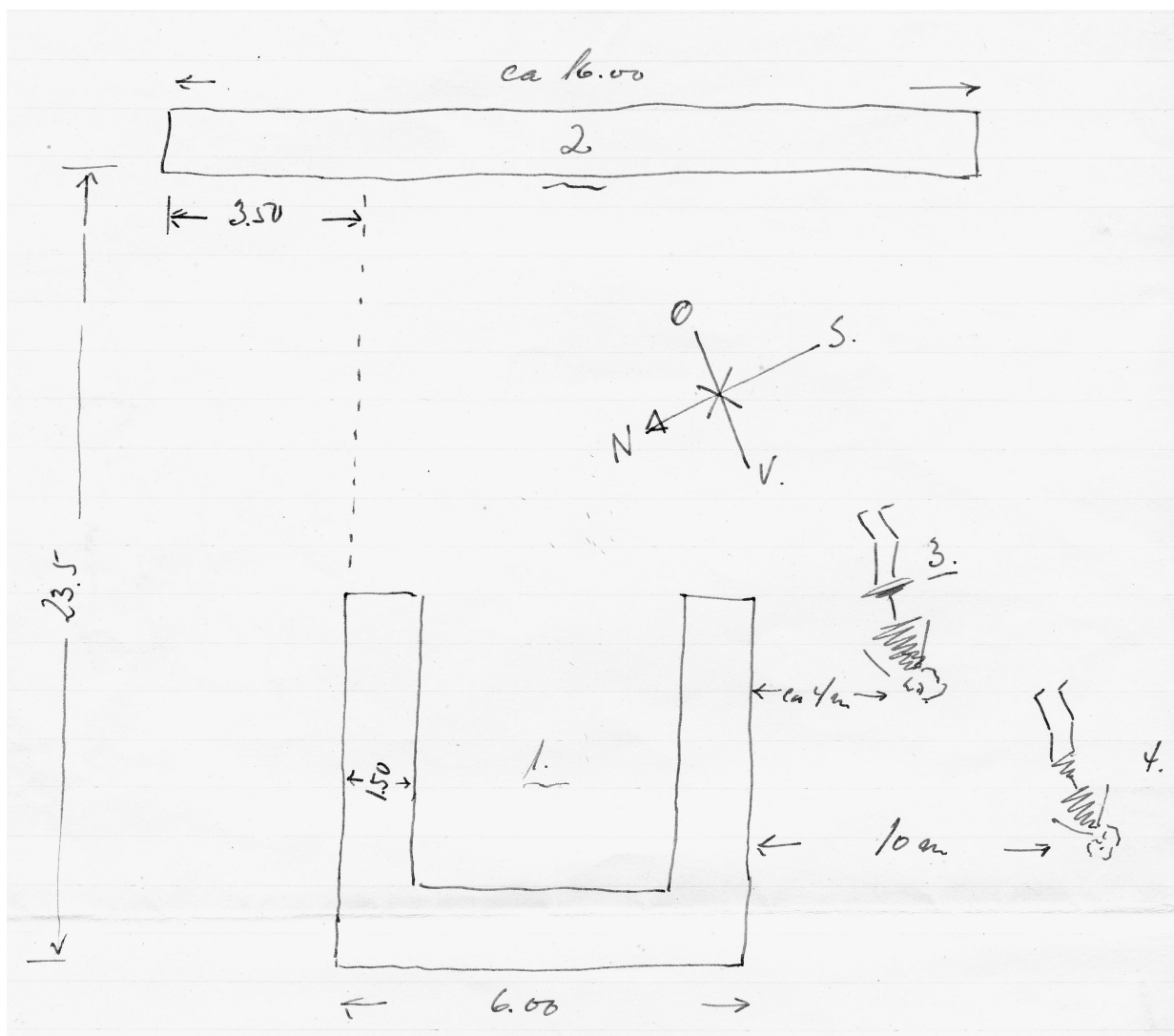
Syldstenene til kirkens skib havde indtil denne tid ligget urørt. Man pløjede og såede over dem og havde sikkert gjort det i over 300 år. Af og til stødte ploven imod en sten; denne blev så sprængt i stykker og fjernet. Men i 1912 eller 1913 afdækkedes stensætningerne helt.

– Jeg har med egne øjne set stedet – og inde i selve skibets grund fandt man rækker af skeletter. – Ingen tog notits af det hele. Martin gjorde det ikke for at ”skænde” eller genere nogen. Men som nævnt – han havde brug for kampesten til sit byggeri, og så lå stenene jo lidt i vejen for markarbejdet.

Martin Rasmussen har jeg kendt alle dage. Martin vidste, at jeg i min barndom havde samlet på kranier af pattedyr og af fugle. Han vidste også, at jeg havde udtalt ønske om et menneskekranium. Da han derfor fandt alle de mange skeletter, sendte han bud, at jeg måtte komme og hente lige så mange kranier og skeletter, som jeg ville. Jeg var dengang forlovet og ved at sætte bo. Da min forlovede, min senere hustru, hørte om disse kranieplaner, sagde hun: ”Hvis du vil have sådan noget i huset, så kommer jeg ikke!!” – Færdig!

Peder Hovendal

Da den gamle vej (dæmningen fra 1818), skulle udbedres i 1932, gav man sig igen i lag med at fjerne resten af den gamle bygning. Et større gravearbejde blev sat i gang fra lidt under jordlinjen til en dybde af 1,5 m. Her lå mod syd 2 lag og mod nord 3 lag uhugne kampesten.

Kgl. bygningsinspektør Knud Lehn Petersen, Odense, foretog dengang en opmåling og lavede en skitse over gravearbejdet. Punkterne på tegningerne henviser til følgende:

1. Stedet hvor stenene blev gravet op. Renden var der stort set stadig i en dybde af 1,5 m i dybden og det samme i bredden. Målene fremgår af skitsen.
2. En prøvegravning i forsøg på at finde flere fundamenter. I gennemskæringen af jordlaget kunne man se, at der tidligere har været foretaget opgravning af fundamentsten, og nyt fyld har været tilført.
3. Her fandtes et enkelt skelet ca. 30 cm under jordoverfladen, nedlagt uden kiste.
4. Her fandtes flere skeletter, alle øst-vest vendte og uden kister. De døde skulle vende ansigtet mod den opgående sol.

Skitsen er korrekt i målene, men jeg er desværre ikke i stand til at opgive en udgangsposition. Hvis nogen skulle få lyst til at efterforske sagen, må man foretage prøvegravninger og ud fra disse pejle sig ind på tegningen.

Munkesten fra Egense Kirke fundet på kirketomten. Foto Ole Lundsgaard.

Opmålingen fandt sted en måned efter opgravningen. Der fandtes på dette tidspunkt en lille bunke skærver på pladsen. Heri lå der en del brokker efter 9 cm tykke munkesten. En hel mursten og ligeledes en tagsten har jeg afleveret til museet i Otterup 1985, efter at de i lang tid har været opbevaret på skolen.

Knud Lehn Petersen sluttede af sine undersøgelser:

"Her har ligget en kirke med tårn. Skibets fundament er for længst fjernet, mens tårnets er optaget i 1932. Skibet har været af kamp, mens tårnet har været opført af munkesten. Kirken har ligget på en forhøjning i terrænet, men de kun 30 cm jord over skeletterne lader formode en afgravning".

Så vidt Knud Lehn Petersen. Stort længere kan jeg heller ikke komme for så vidt angår bygningen. Men der er andre interessante ting.

Da Egense besad hovedkirken, boede præsten naturligvis også der. Det gjorde han i øvrigt til 1635. Men den gamle præstegård stod lige til 1908, da den nedbrændte. Resterne af den gamle kampestensbrønd skal ifølge overleveringerne endnu eksistere, men tildækket.

Præstegården var bygget af helt usædvanligt svære materialer, navnlig hvad det svære egetømmer angår, og det leder tankerne hen på materialer fra den gamle kirke. Præstegårdens stuehus er netop opført 1594. Over en ladedør stod KKO 1594, der står for præsten Knud Knudsen, Odense. Han døde 1634 og var en tid før flyttet til den nyopførte præstegård i Norup. Den stod lige til 1964, da den desværre blev revet ned.

Jacob Madsen beretter om præsterne i Egense:

"Her Mats Morthenszen, Cimber (dvs. jyde), 60 år gl. afkræftet, gråhåret, meget fattig. Skynder sig for meget, klangfuld stemme". Døde 1593.

"Her Knud Knudsen, gift med Karine. Fader til 18 børn, 10 levende, en i skole i Odense (ikke stort håb for ham). Gift 2. gang. 5 børn af den første kone og 5 af den sidste er i live".

Før disse 2 har der været en hr. Niels, hvorom jeg kun kender navnet, ellers intet.

"Degnen Knud bor ved kirken i Norup", siger han. Men Knud havde også en annexbolig i Egense.

Egense havde naturligvis ligesom Norup en kirkeklokke, som vi heller ikke ved meget om.

I "Höglofflige Konning Friderici I Third" (på nudansk: højlovede kong Frederik den Førstes tid) i 1508 udstedtes en kongelig befaling, at alle kirkeklokker i Danmark over en vis vægt skulle nedtages og bringes til København for "at omsmeltes og til kanonstøberi at anvendes".

Alene på Fyn drejede det sig om 264 kirkeklokker til en samlet vægt af 642 skippund (1 skippund = 20 lispund, 1 lispund = 16 pund, 1 pund = ca. ½ kg) dvs. i alt ca. 411 ton.

Heraf var 9 klokker fra Lunde herred med en vægt på 19½ skippund. Ved denne lejlighed forsvandt klokken i Norup og måske også den i Egense. Norup fik en ny klokke igen i 1597.

Sognet havde på den tid omkring 500 indbyggere. Kirkens økonomiske grundlag hvilede på tienden fra 40 "decimanter" (dvs. tiendeydere), nemlig 7 gårde i Norup 9 i Egense og 24 i Hasmark – næsten alle fæstegårde under Quitzowsholm (=Hofmansgave).

Hvor meget af tienden, der er tilfaldet Norup, ved jeg ikke, men det er sikkert ikke meget.

Ejendommeligt nok var Norup langt den mindste del af sognet. Alligevel kom byen til at navngive sognet og blev oven i købet bæret med hovedkirken i 1555, selv om Egense lå langt mere centralt. Hvad er årsagen hertil, og hvorfor blev det kirken i Egense, der fik dødsstødet, og ikke i Norup? Spørgsmålet har været fremsat mangfoldige gange, men har indtil nu ikke fundet et endegyldigt svar.

Nogle vil påstå, at kirken i Egense var i forfald, eller i hvert fald i langt ringere stand end Norup. Det er ikke utænkeligt, for Egense kirke var i armod. Men det er endnu ikke bevist. Andre har ment, at dronning Christine (kong Hans' gemalinde), der boede på Næsbyhoved Slot, havde en vis tilknytning eller i hvert fald interesse i Norup. Dette er ikke helt usandsynligt. Jeg er i hvert fald to gange stødt på eksempler. Min formodning går mere i en politisk retning.

I århundreder havde befolkningen været stærkt påvirket af katolicismen. Man havde ikke alene accepteret afladshandelen, men også betragtet den som en god investering i det hinsides liv.

I 1536 indtraf en fuldstændig kovending og uanset, at der var tale om en religiøs begivenhed, så var det en politisk beslutning, der var baggrund for reformationen herhjemme.

Kongen så sin fordel i at arrestere og afsætte landets bisper. Derved kunne han fravriste kirken den efterhånden ikke ubetydelige magt, den havde fået.

Samtidig kunne han, ved at beslaglægge bispernes ejendomme, sikre sig selv enorme formuer. Handlingen skyldtes altså ikke kongens frygt for den katolske kirke. Og hvad befolkningen angår, så var dens indstilling til pavekirken pludselig vendt fra begejstring og knæfald til frygt og had.

Lige med et slag var der en foragt for den katolske kirke uden lige, og den gik helt over gevind.

Denne påvirkning afspejler sig naturligvis over for Jørgen Quitzow. Han havde i sin egenskab af rigets kansler en stærk tilknytning til kongehuset og kunne naturligvis ikke undgå at blive inddraget i problemerne.

Da Egense kirke, som nævnt, havde modtaget aflad fra befolkningen, følte man sig nu taget ved næsen. Selv om denne ikke havde nogen direkte indflydelse på kirkens skæbne, førte det alligevel til afsky, og så er der ikke langt til foragt for kirken.

Uheldigvis falder det sammen med en stærk økonomisk tilbagegang for Egense-beboerne. Byen havde tidligere været en vigtig havneby med en betydelig kornhandel på Norge. Dette havde ændret sig totalt, og byen sygnede hen.

Dette er dog min personlige teori. Der er absolut ingen beviser for, at den er rigtig. Endnu da.

Jorden til den gamle præstegård, som bl.a. lå langs vejen Egense-Norup, blev udstykket og gav dermed plads til en del huse og gårde, der for nogens vedkommende var flyttet ned fra landsbyen Taarup (=Torballe), der som tidligere nævnt forsvandt.

Et "hjørne" af grydestenen. Foto Margit Egdal.

Om den gamle kirke knytter sig et sagn, som også skal tages med, selvom det historisk set er uden betydning. Det lyder:

På Samsø boede en troldkvinde, som havde set sig gal på Egense kirke, der i øvrigt også blev brugt som sømærke. Hun tog da en mægtig sten og kastede den efter kirken for at knuse den. Men hun tog forkert bestik, og stenen nåede knap nok sit mål. Det er den sten, vi nu kalder "Grydestenen", og som ligger nær det tidligere Hasmark mejeri.

Norup kirke får sit nuværende udseende

1400-tallet er katolicismens og dermed stort set også kirkens guldalder. Det er netop i denne periode, landsbykirkerne undergår så store forandringer, at de bliver næsten ukendelige.

Mens 1644 kirker blev bygget i romansk stil, blev der kun bygget 127 i gotisk, af dem så godt som ingen landsbykirker. Landsbyerne havde ganske enkelt ikke brug for flere kirker. Der var faktisk allerede for mange.

Men så kastede man sig i stedet for ud i et omfattende ombyggeri tillempet efter den da foretrukne stilart, gotikken, om end i en afdæmpet og jordnær form, ikke himmelstræbende og prangende som de store bykirker, men alligevel så majestætisk og magtfuld i det danske landskab, at den som eneste af alle bygningsværker fra den tid, har kunnet modstå omskiftelige tiders hærgen og ødelæggelse.

I dag hører landsbykirkerne til det aller smukkeste i det danske landskab. Med sin enkelthed og renhed i linierne er Norup kirke et af de skønneste eksempler på en typisk dansk landsbykirke i et smukt landskab.

Vi fortsætter den gamle kirkes historie, og vender først blikket mod det store ombyggeri, som fandt sted i midten af 1400-tallet i en periode, hvor den katolske kirke havde magt og bevågenhed som aldrig før.

Det var afladshandelens tid, og mange stormænd, for ikke at sige de fleste, valgte en afladsform, som kunne stilles til beskuelse for den lokale befolkning, som jo i den sidste ende blev den, der måtte betale bekostningen.

Hvordan byggeriet er foregået i Norup, kender man ikke i enkeltheder, men ved studium af kirken kan man udmærket forestille sig, hvordan arbejdet er skredet frem. Faktisk skete der utroligt meget på én gang: Kirken fik tårn, hvælvinger, våbenhus og efterhånden stole, prædikestol, altertavle, kirkeklokke, krucifiks og meget andet.

Ifølge nogle historiske kilder er kirken forinden ombyggeriet blevet nedrevet og derefter genopført. Således skriver Dansk Hjemstavn: "Norup kirke er i den sene middelalder omtrent nedrevet til grunden og opført på ny med anvendelse af de gamle materialer".

Denne påstand kan ikke holde, som det vil fremgå af det følgende.

Man er sandsynligvis startet med at nedtage vestgavlen af skibet samt dets tag og loft (fladt bræddeloft). De store vestgavlsvadere, hvoraf mange vejer over 300 kg, er derefter anvendt til at øge skibets højde med 2 skift. Prøv engang at lægge mærke til, at et par kvadre i de 2 øverste skift er profilerede. De har altså tidligere været sokkelsten i vestgavlen af skibet. Resten af kvadrene er så anvendt nederst i det nyopførte tårn, der i øvrigt ellers blev opført af munke-sten, der var tidens foretrukne byggemateriale.

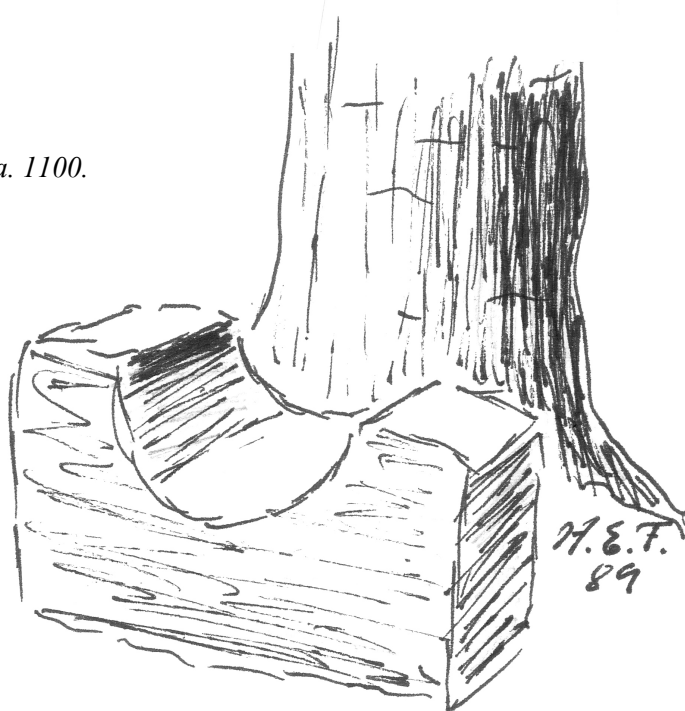
Samtidig gik man i gang med at bygge hvælvinger. Prøv at studere dem lidt inde fra kirkerummet. Man vil se, at hvælvingen i tårnet ligesom "glider ind" i murværket, så tårnmur og hvælving danner et hele.

Ser man på skibets hvælvinger, vil man lægge mærke til, at det har været nødvendigt at opbygge bærende piller og gjordbuer, som udgangspunkt for opbygningen af hvælvingerne.

Det fortæller, at ydermurene i skibet ikke har været brækket ned under opbygningen, som nogle har villet hævde.

I det hele taget ses det tydeligt, at den oprindelige kirke har været meget nænsomt behandlet under byggearbejdet og skånet mere, end tilfældet har været med mange andre kirker, f.eks. i Otterup.

*Krumhugget kampsten på Norup kirkegård. Ca. 1100.
Overdel af tidligere vindue mod nord.
Skitse af H. Ellegaard Frederiksen, 1989.*

Den oprindelige kirke havde 3 vinduer mod nord og 3 mod syd. Under den store ombygning blev de nuværende vinduer indsat, men 2 af de romanske blev blot blændet, og de ses stadig udefra. På kirkegården tæt ved korets nordside ligger endnu et af de gamle buestik (se tegningen). Prøv engang at betragte det. Det er et bekendtskab værd.

Indermuren er for en stor del af kamp, men der findes også nogle munkesten. Mellemmurmene er fyldt op med en blanding af granitskærver (rester fra tilhugningen af kvadrene) og mørtel.

Alle tre hvælvinger har krydshvælv og er naturligvis i gotisk stil (spidsbuede) ligesom gjordbuen mellem skibets to hvælvinger. Hvælvingerne er bygget op af munkesten, og de holdes oppe af spændingen mellem stenene. Det ses tydeligt, hvis man går op på kirkens loft og betragter det hele fra oven.

Opbygningen har krævet et vældigt svært stillads, men man har ikke haft for øje, at bygningsværket skulle være formfuldendt. Læg mærke til de fire bærepiller inde i kirken, hvor forskellige de er i formen.

Overgangen mellem skib og kor kaldes "korbuen" eller "triumfbuen". I den oprindelige bygning var den betydeligt smallere og i romansk stil (rundbue). Der var dengang rækværk mellem kor og skib, da det kun var præst og degn, der havde adgang til koret.

Det forsvandt nu. Det samme gjorde de to nicher på hver side af buen, der altså nu blev en hel del bredere og naturligvis spidsbuet.

Det flade loft blev bevaret i koret. Her fandtes et muret alterbord, hvorpå der engang i 1500-tallet blev anbragt en 3-fløjet "taffle" (=altertavle), som vi kender tilstedeværelsen af i 1588 (Jacob Madsen).

I hver sin side af koret stod degnestolen og præstens stol, og der stod de endnu langt op i 1800-tallet. Ellers fandtes der endnu ingen stole. De kom først omkring 100 år senere, i midten af 1600-tallet.

Døbefonten og dåben

Døbefonten stod i den oprindelige kirke midt mellem de to indgangsdøre, norddøren for kvinder og syddøren for mænd.

I den nye kirke blev den flyttet ind i tårnrummet, hvor den havde sin plads til langt op mod nyere tid. Den stammer fra senromansk tid, altså tiden omkring 1200 og var således på dette tidspunkt allerede omkring 250 år gammel.

I "Trap" 1873 bliver den betegnet som en romansk (altså endnu ældre) granit-døbefont. I senere udgaver af "Trap" er dette dog ændret til en senromansk døbefont af "gullandsk" eller "gotlandsk silurkalk", og så er vi nok kommet sandheden lidt nærmere. Den er desværre senere malet grå.

Døbefonten var i sin oprindelige skikkelse ret dyb, idet man lige til året 1783 dyppede børnene helt ned under vandet under dåben.

Selv om dåbsvandet nok har været lunet op, var det alligevel en barsk omgang for et nyfødt, nøgent barn at blive bragt til dåben en bitterkold vinterdag i en åben kassevogn, under lang vej, og så ind i en råkold kirke (opvarmning kendtes først efter 1800).

Derfor var det ikke ualmindeligt, at man udsatte dåben til forholdene var gunstige. Men denne tendens blev der lukket af for i 1646, da der blev udstedt kongelig befaling om, at børn på landet højst måtte ligge udøbte i 8 dage, i købstæderne endda kun 4 dage.

Overtrædelse af disse regler medførte strenge straffe, som i tilfælde af barnets død inden dåb endda blev hårde. Men hjemmedåb forekommer nu og da, selv om det blev betragtet som en nødløsning.

Ved dåbsritualet uddrev præsten onde ånder. Dåben var derfor en tvungen handling. Undtaget fra disse regler var kongehuset og adelen.

Utroligt mange børn kunne ikke klare den hårde behandling. De fik ofte lungebetændelse. Det betød næsten altid døden.

Først i 1783 ophørte man med denne barbariske skik at dykke det nøgne barn helt under vandet. I stedet indførtes den nu kendte dåbsform, hvor man hælder vand over barnets hoved 3 gange.

Moderen deltog ikke i dåbshandlingen. Hun måtte ikke vise sig i kirken før 6 uger efter fødselen. I al den tid skulle hun blive liggende i sengen, dog gerne påklædt.

Ved dåben fulgte en anden kvinde med i moderens sted, en amme eller såkaldt "pattekone", der kunne erstatte moderen, hvis en "lille tår" skulle blive nødvendig under den lange omgang.

I 1783 blev bunden i døbefonten hævet, og der blev indsat et dåbsfad af messing. Det er fabrikeret i Lübeck.

Døbefonten i Norup kirke er af ydre blandt de ydmyge.

Norup kirke 2007

Tårnet

Vi går uden for kirken og studerer den udefra, idet vi begynder med tårnet.

Det iøjnefaldende smukke, hvide tårn prydes af kamtakke gavle samt blændinger (=forsænkninger i murværket) og glamhuller. Et af glamhullerne kom til at give plads for kirkeklokken.

Den oprindelige klokke, som stod ude på kirkegården i et stativ af træ, var nedlagt i 1408. Den er muligvis blevet erstattet af en simpel foreløbig klokke, inden den nuværende blev sat op i 1594.

Norup kirkeklokke bærer flg. indskrift:

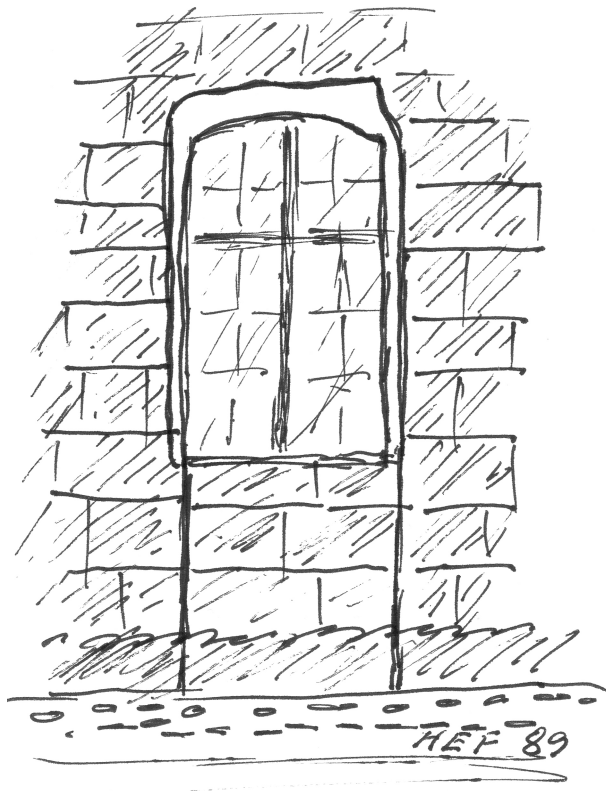
*Erlig ock welbyrdige man,
Friderick Kwitzov til Kuitzoholm
lod denne Klokke støbe til Noruppe kirke
udi Lunde Herrit Anno
1597 Frederick Kvitzo, Pernille Rudt.
støbt aff Mathies Henning, udi Lübeck*

Vesthjørnerne af den oprindelige gavl til skibet var på sokkelstenene prydede med indhuggede tov-udsmykninger. En sådan "tovsnoning" kan i dag ses på den nordvestlige sokkelsten helt nede ved grunden.

I tårnets sydside findes trappehuset med snoet trappe, der også stammer fra den tid.

Ligesom skib og kor har tårnet nord/syd-vendt tag af røde håndstrøgne sten. Den røde farve sammen med det hvide tårn er med til at fremhæve den smukke bygning.

Tagstenene har nok været udskiftet et par gange eller tre i tidens løb. Deres levetid er omkring 150 år.

Nordvestligt vindue, Norup kirke.

Spor efter kvindedøren ses tydeligt. Døren var 128x198 cm.

Skitse af H. Ellegaard Frederiksen, 1989.

Våbenhuset

Den store ombygning i midten af 1400-tallet medførte endvidere opførelse af et våbenhus, som også blev udstyret med kamtakkede gavle, også kaldet trappegavle. Det samme fik korets østgavl. Oprindelig gik man direkte ind i kirken udefra af de førnævnte døre. Nu blev norddøren muret til med store kvadre. Udefra kan man stadig se sporene efter den (se tegningen).

Det viser også, at den del af kirken i hvert fald ikke har været revet ned. Havde norddøren været tilmuret på et hvilket som helst andet tidspunkt, ville det være sket med munkesten.

De oprindelige døre var 128 x 198 cm i karmmålt. Da våbenhuset blev bygget, gjorde man syddøren lidt bredere udvendig, men de gamle karmmålt er indvendig de samme, ligesom tappene til hængslerne stadig ses.

Plankerne over inderdøren er de oprindelige.

Forneden i våbenhusets østside ses en del krumhuggede kampestenskvadre, som formodentlig stammer fra den oprindelige indgang.

Våbenhuset fik navn efter sin oprindelige funktion. Tiden var præget af ufred, hærværk og vold, og bønderne gik nødt i kirke uden at være bevæbnede. Men man gik naturligvis ikke bevæbnet ind i kirkerummet, og så blev våbnene anbragt i våbenhuset.

Nicherne i begge sider var bl.a. til dette brug, men faktisk fik våbenhuset også andre funktioner end den nævnte. Degnen brugte våbenhuset, når han holdt degnelæsning (datidens skole) for børn og unge.

Her i våbenhuset har degnen generation efter generation lyst til kirkestævne om vigtige begivenheder i sognet, og i de sidste halvandet hundrede år tillige, når han skulle bekendtgøre valg til folketing, sogneråd el. lign. Denne skik har været i brug helt op i vor tid. Jeg har selv kaldt til kirkestævne flere gange i min tid. Sidste gang under 2. Verdenskrig.

Men våbenhuset har været brugt til meget andet. Slægt efter slægt har "gudfader" og "gudmoder" stået med et lille barn og ventet på, at døren skulle oplades til den højtidelige handling.

De sidste nervøse antræk er her blevet rystet af vordende ægtefolk, inden de blev lukket ind til vielsen.

Her har også kirkegangskonen tålmodigt og bange ventet på at blive hentet af præsten for at føres ind til den befalede renselsesceremoni, som enhver fødsel medførte helt op i vort århundrede.

Ifølge loven måtte en kvinde, der havde født, ikke vise sig i kirken i 6 uger efter fødslen, hvorefter hun skulle renses for sine synder. Hun var indtil da uren. Faderen skulle ikke "renses". Undtaget var igen kongehusets medlemmer samt adelen.

Begivenheden blev indført i kirkebogen og betegnes med "Intro" (=introduktion).

Ud over alt dette har våbenhuset i Norup ifølge en ældre kilde givet plads for en begravelse. Det var i vinteren 1657-58, hvor frosten var så hård, at man ikke kunne grave en grav på kirkegården. Den døde var Jens Andersen fra Hasmark. Han blev dødeligt såret af en svensk soldat og døde kort tid efter.

Samme vinter blev en svensk officers hustru, Sophia Ebbesdatter, begravet inde i kirken ved mellempillen i kvindernes stole.

Begravelsen blev forestået af en svensk præst, Jonas Petersen.

Afdødes mand, Laurits Henriksen Falch med residens på nuværende Hofmangave, forærede i den anledning en alterdug med indvævet guld og sølv til Norup kirke.

Sprøjtehus!

Endelig skal jeg nævne en funktion, som vil forbygge de fleste.

Våbenhuset i Norup har gennem halvandet hundrede år tillige fungeret som sprøjtehus for byens brandsprøjte.

Brand var dengang noget dødsensfarligt, som kunne ruinere en landsbys befolkning.

Genopbygning efter brand var en fælles opgave. Det samme gjaldt brandslukning.

I 1764 blev det lovbestemt, at alle landsbyer skulle have en "slangesprøjte med tilbehør". Disse brandsprøjter havde været kendt i købstæderne gennem en del år, og nu skulle de altså ved lov indføres på landet. Så måtte man se sig om efter en egnet plads til den. Kirkens våbenhus var velegnet, og her kom Norup bys brandsprøjte til at stå.

Først fra omkring 1860 blev det almindeligt at opføre de såkaldte sprøjtehuse. De har mange steder stået lige op til vor tid.

Når der var brand, skulle degnen klemte med kirkeklokken og oldermændene tude i byhornet.

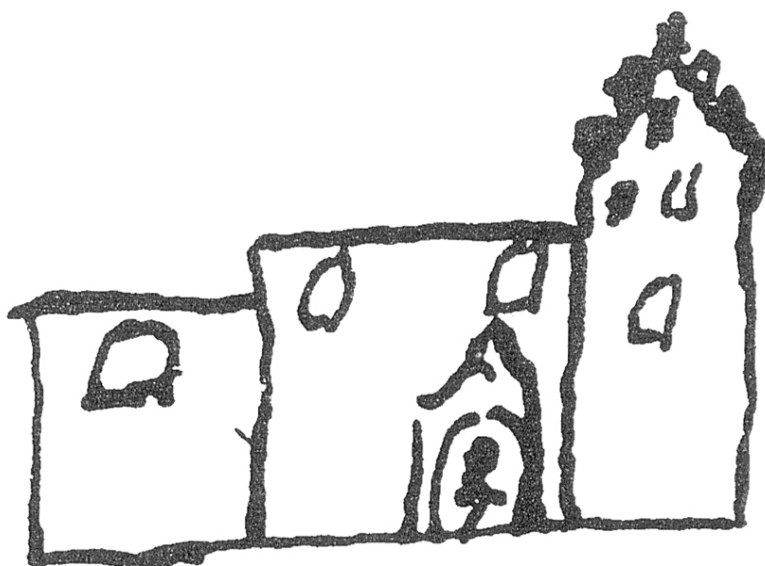
En gang om året blev sprøjten taget frem, og der blev foretaget sprøjteprøve for at sikre, at den var i orden. Det var en festdag for både unge og gamle. Børnene prøvede efter bedste evne at undgå vandstrålen, som bymændene sendte mod dem. Bagefter var der oldermændsgilde, hvor byens vise mænd prøvede at slukke tørsten.

I min barndomsby, Nørreby, blev denne skik holdt ved lige til omkring 1940. Jeg mindes adskillige sprøjteprøver fra min barndom.

Men som brandslukningsmiddel havde brandsprøjten ikke større værdi. Det tog lang tid at få den funktionsdygtig, og inden da var de fleste ildsvåder brændt ned.

Fra 1792 blev det muligt at tegne brandforsikring på landet, men der gik mange år, inden det blev lovbefalet.

Norup kirke går ind i historisk tid

Den ældst kendte tegning af Norup kirke skyldes Jacob Madsen og er fra 1588. Fra hans hånd har vi også de ældste optegnelser om den.

Tegningen er lidt enfoldig, og giver os ikke faste holdepunkter. Den viser os kirkens nordside og udstyrer tårnet med to glamhuller, som skulle have været blændinger, og et vindue, som aldrig har været der. Tegningen passer bedre på tårnets sydside.

Endvidere er tårn-taget øst-vest vendt i stedet for nord-syd som skib og kor.

Fejlene skyldes nok, at biskoppen har tegnet efter hukommelsen på et senere tidspunkt end besigtigelsen.

Hans optegnelser om kirken er derimod langt mere interessante. Han skriver bl.a. med det for den tid gældende sprog:

Kirken tornet met Tegel alt; offuer Choret alt Bly på Synderside; på Norderside meste Part ocsaa. Huellinger 3; offuer Choret Lofft. Tafflen met Christi Korsis Waaben; 4 Aposteler paa Flöiler. 1 Clok. Forgylt Kalck oc Disk. Onde Haggel. 2 Stager aff Meszing. Fonten i Tornet. Prædikestolen paa Synderside. Gode Stole af Fyr. Kirkegord (Muur) Camp oc muret paa. 4 Træ stiffuet. Kirkelade halff met Stolper, halfft aff grund, ond.

Oversat til nudansk lyder det:

Kirken har tårn med tegl. Korets tag bly på sydsiden, ligeledes for det meste mod nord. 3 hvælvinger. Over koret fladt loft. Altertavlen med Kristi kors. De fire apostle afbilledet på fløjene af altertavlen. En kirkeklokke. Forgylt kalk og disk. Dårligt messehagel. 2 alterstager af messing. Døbefonten står i tårnet. Prædikestolen mod syd. Gode stole af fyr. Om kirkegården en kampestensmur, øverst med murværk. 4 tophuggede træer. Af kirkeladen er halvdelen med bindingsværk, resten grundmuret; den er i dårlig (ond) stand.

Kirketårnet har altså i 1588 sit oprindelige tegltag. Skib og kor har tidligere været blytækket, men har her som så mange andre steder i tidens løb fået det nedtaget for at blive omstøbt til kanonkugler. Kun koret har stort set bevaret sit blytag, men det blev fjernet på Christian IV's tid. Altertavlen har, som i de fleste andre kirker på den tid, været 3-fløjet og forsynet med et kors. Altertavler var blevet almindelige i tiden efter 1536. Den nuværende er fra år 1600.

Jacob Madsen nævner en kirkeklokke. Det er sandsynligvis den nuværende, som blev ophængt i 1594. Biskoppen visiterede jo også Norup i 1595 og 1599, men han tager det ikke så nøje med tidsplaceringen af sine notater.

Messehagelet beskrives som værende i meget dårlig stand (ond), men det blev fornyet med en ny, rød fløjlsdagel i 1589. Hertil kom en "messesærk" i 1596, begge dele skænket af Frederik Quitzow.

De 2 alterstager er de nuværende, døbefonten ligeledes. Prædikestolen er den oprindelige. Den nuværende er sat op i år 1600 sammen med lydhimlen.

Biskoppen nævner "gode stole af fyr". Det drejer sig dog kun om nogle få stykker, beregnet til prominente personer. Egentlige stolestader fik vi først et stykke ind i 1600-tallet. Da gårdmændene selv måtte bekoste deres stole, er møbleringen først tilendebragt i begyndelsen af 1700-tallet. Til gengæld fik de lov at forsyne stolene med deres navne. De gamle gavlstykker er bevaret i de nye stole, der blev opsat i 1955.

Da jeg kom til Norup i 1944, fandtes de endnu intakte. Der var god plads mellem alle "navnestolene", hvorimod der mellem de "navnløse" var så snæver passage, at kun meget slanke personer kunne "mave sig ind". De var beregnet for den fattige del af befolkningen, som jo alligevel ikke havde råd til at "have mave".

I 1955 forsvandt også 2 gamle paneler, der gik fra indgangsdøren og ind til midten af kirkerummet. På det nordre panel stod der PR 1634. De 2 paneler blev i stedet anbragt i tårnrummets vestsider, hvor de stadig sidder. Men PR 1634 vender desværre indad mod muren, mellem stolestaderne var der bræddegulv af 1½ tomme tykke og helt op til 16 tommer brede brædder (1 tomme = 2½ cm). De var skåret med håndsav og burde have været bevarede. I stedet blev de til brændsel.

Endnu en interessant ting forsvandt under restaureringen i 1955. Det var de gamle hatteknager fra samme tid som stolene. De hang over stolestaderne på skibets sydsider, mandesiden, kvinderne havde ingen. De måtte gerne beholde deres hovedbeklædning på inde i kirken. Det måtte mændene derimod ikke.

Referaterne fra datidens bispe- og provstevisitater samt præstekonventerne er interessant læsning. Jeg skal her indskrænke mig til enkelte eksempler, hvoraf jeg allerede har berørt nogle.

Fra en visitats i Hundstrup (=Krogsbølle) 13. juli 1589 nævnes, at Frederik Quitzow har givet et rødt fløjlsdagel til Norup Kirke.

Fra samme giver, ligeledes til kirken i Norup, nævnes i 1594 en kirkeklokke, 1596 en messesærk, 1598 en prædikestol med bogstaverne FK og PR og i 1602 en "smuk Taffle" på alteret.

Der skulle være lejlighed til at markere sig flest mulige gange. I virkeligheden blev både prædikestolen og altertavlen lavet i årene 1598-1600, hvor begge dele blev sat op.

Lydhimlen over prædikestolen er fra samme tid. Ved en opmåling i 1863 fandt man indvendig på "himlen" årstallet 1600 malet.

Alterbilledet i midterfeltet er ligeledes fra samme periode og malet direkte på tavlen. Det bliver i dag betragtet som en uvurderlig kunstskat.

I det meste af 1400-tallet herskede i Norup en strid, som også skal tages med her.

I 1409 klagede byen "Hvellinge" og "Gaarden Pukeholm i Scham herred" til biskoppen over den lange vej til deres sognekirke i Norup.

"Vi have nærmere til Bedersløv", siger de og anmoder biskoppen om, at få en sogneændring. Der gives en foreløbig tilladelse i 1409, men i 1449 er sagen atter fremme efter en del mellemliggende sagsbehandlinger.

Dette gentager sig i 1459 og i 1473, hvor bevillingen endelig bliver "ratificeret og confirmeret" af bisp Carl efter godkendelse af "Erkebisp Turo i Lund".

Et par interessante begivenheder fra den tid skal nævnes i forbifarten, selv om de ikke vedrører Norup kirkes historie.

"6. april 1589 stod Frederik Quitzows bryllup med jomfru Pernille Rud i kirken i Odense".

"1594 fik Christopher Walkendorf, embedsmand på "Odensegaard" kgl. ordre at Lunde herredsting der i Axel Brahes tid var flyttet fra Otterup kro til at afsides sted i herredet, igen skulle henlægges til Otterup kro og by".

Kirkens magt over befolkningen

Dette afsnit omhandler ikke specielt forholdene i Norup Sogn, men tjener til at give et generelt billede af den enorme magt og tugt, som kirken tyranniserede befolkningen med i 16- og 1700-tallene.

De følgende beretninger er altså ikke alene hentet her fra sognet, selvom de for den sags skyld godt kunne have været det. Heksebrændinger er jeg ganske vist ikke endnu stødt på her, men derfor kan de udmærket have fundet sted. Derimod har der været tilfælde af såvel hængninger som halshugninger og flere andre makabre ting.

Der er ingen grund til at tro, at forholdene her har været bedre end andre steder i landet, tvært i mod. Nordfyn nævnes i flere kilder som særlig slemt.

Kongen afstak linjerne. Bisperne støttede ham nidkært. Herremændene forestod eksekutionen, ikke sjældent på egen foranledning. Præsterne var dydens og moralens vogtere, datidens politi.

Da Christian IV's søster, prinsesse Anne i 1591 skulle sejle til Skotland for at blive gift med den skotske konge, Jacob I, blev skibene ramt af en orkan og drev i land i Norge. Christian IV, der da var 13 år gl., placerede straks ansvaret på heksene og lod ikke mindre end 15 af dem brænde som straf.

Ser vi på rækken af Hofmangsgaves herremænd i denne periode, så er der intet, der kan mildne forholdene for den hårdt plagede befolkning her i sognet. Flere af dem var yderst rå og hensynsløse over for bønderne, rene bondeplagere.

Var der endelig en herremand, der skilte sig ud fra flokken, var han aldrig hjemme. Så blev det hele styret af ridefogeden, og det blev det absolut ikke bedre af.

Sidste led i rækken af plageånder, og nok de værste, var præsterne. Enten de nu af naturen var sadister, eller de var udstyret med et mildere væsen, så var kravene til dem ikke til at tage fejl af.

Præsten skulle overvåge befolkningens opførsel eller mangel på samme, selv om det ofte kneb for ham selv at leve op til kravene.

Retfærdigvis skal det siges, at der også var et behov for at dæmme op for den stigende umoralitet. Det skulle blot ikke være sket på baggrund af en meningsløs overtro.

Usædelighed flourerer som aldrig før. Samtidig slås den ned med hård hånd af myndighederne.

Og myndigheden var den stedlige herremand. Præsten var hans håndlanger. Jacob Madsen var netop en af de ivrigste hekseforfølgere.

Det var nu ikke alene heksene, der måtte holde for.

Mange børn fødtes hemmeligt, både i og uden for ægteskabet. I sidstnævnte tilfælde kaldes det hor.

Norup med kirken og præstegården. Gadekæret i forgrunden. Postkortmotiv fra ca. år 1900.

Det var der meget strenge straffe for. Gjaldt det "pænere folk", var straffen første gang skriftemål (fremgår af kirkebøgerne) og store bøder. Anden gang var det fortabelse af formue og liv (altid halshugning).

For "mindre pæne folk" var straffen første gang spindehuset eller tugthuset, anden gang altid halshugning.

En uberygtet kone af "bedre stand" kunne på visse betingelser benådes.

Intet under, at fornemme folk passede godt på deres døtre og forsynede dem med kyskhedsbælter. Mændene blev som regel ikke straffet, men hvis en mand fandt en anden mand i sengen med hans kone, havde han lov til at slå ham ihjel.

Når uægte børn og horebørn kom til verden i dølgsmål, blev de ofte ombragt. Overalt i landet fandt man spædbørn kastet i brønde, kanaler, vandgrave ol., eller man fandt dem de mærkværdigste steder, endog på kirkegårde med omvredet hals – alt sammen for at undgå straffe.

En hyppig spædbørnsdød hos ægtefolk var "liggedød". Børnene lå ofte den første tid hos moderen, og så skete det ikke sjældent, at et barn blev ligget ihjel. Også det var der straf for, især hvis det gentog sig.

Det var præstens opgave at overvåge sådanne lovovertrædelser, ligeledes at ingen mødre nedkom tidligere end 9 mdr. efter ægteskabet.

Det sidstnævnte kunne afstedkomme, at en præst selv kom i vanskeligheder, og så hjalp det ikke, at man hævdede, at der var tale om en for tidlig fødsel.

Det skete f.eks. i 1743 for præsten Ude Høst i Otterup. Hans kone nedkom et par måneder for tidligt, og tidsfristen på 9 måneder efter brylluppet, for at barnet kunne kaldes ægte, kunne ikke holde.

Efter reglerne skulle præsten have været afskediget og straffet. Omstændighederne gjorde, at han blev benådet. Han beholdt sit embede mod at betale i bøde 40 rdl. til Viborg skole og 5 rdl. til Odense Hospital.

Præsten skulle altså holde øje med alle dagliglivets overtrædelser. Dem var der mange af. Druk var en af dem, men selv var han ofte sognets værste dranker.

Andre var eksempelvis gilder eller arbejde på søn- og helligdage, hor, skørlevned, sodomi, rufferi, lejermål, ægteskabsbrud, voldtægt, mord, røveri, tyveri, hekseri, seksuel omgang uden for ægteskab, giftermål med nært beslægtede og mange andre ting.

Hvorfra ved man alt dette?

Svaret er kort: Kirkebøgerne.

Præsterne var gennemgående flinke til at berette om begivenhederne i deres kirkebøger. Således skriver en præst: "9. febr. 1618 begrov jeg Marren, som Peter Ingeborgs stedsøn belå".

Maren blev halshugget og begravet i uindviet jord. Manden fik ingen straf. Han var nok blevet forhekset.

Flere eksempler følger senere i dette afsnit.

Præsten var sin tids folkeopdrager, men han var tillige et vigtigt led i undertrykkelsen af den stakkels befolkning, også når det gjaldt om at presse mest muligt arbejde og ydelse ud af dem.

Jeg kan ikke lade være med at henlede opmærksomheden på en af de mest spændende og rammende bøger, der er skrevet om dette emne, nemlig Hans Kirk: "Præstens søn".

Lån den på biblioteket og læs den!!! Den er en oplevelse, man sent glemmer.

Efter reformationen 1536 var ægteskabet erklæret "en hellig institution" og den eneste lovlige kønsforbindelse". Det medførte en række love og bestemmelser, som her følger i uddrag:

1582 lov om blodskam, dvs. kønslig omgang med beslægtet familie. Og her var reglerne uhyggeligt stramme: Svigerbørn, onkler, tanter, fastre, mostre, niecer, nevøer, farbrors eller mosters enke, hel- eller halvsøsters mand, afdøde mands eller kones søskende, afdøde ægtefællers broder eller søstersøn, afdøde brodersøns datters ægtefælle osv. Dispensation gaves ikke. Overtrædelser var at betragte som blodskam.

Alle ægteskaber skulle godkendes. derfor skulle der mindst 14 dage før vielsen foretages lysning fra prædikestolen, hvorefter alle, der ønskede at gøre indsigelse, skulle anmelde den. Denne skik har i øvrigt varet ved lige op til omkring 1940.

Skilsmisse var kun tilladt, hvis ægtefællen udeblev mere end 3 år, grove forseelser, smitsomme sygdomme og utroskab.

Lov om sodomi, dvs. kønslig omgang med dyr. Den skyldige skulle da brændes sammen med det pågældende dyr – levende.

1. september 1624 blev en bagersvend sammen med en ko henrettet på bål, fordi han den 15. august kl. 10 om aftenen havde haft kønslig omgang med koen (fra en Sjællandsk kirkebog).

Selv mord blev straffet med forbud mod begravelse i indviet jord. Begravelsen fandt som regel sted ved galgebakken.

Skøger eller løstgængende kvindfolk skulle piskes eller kagstryges (nøgne), derefter jages af byen. Kom de tilbage, fik de ørerne skåret af (bøddelarbejde). Bedrev de derefter hor, skulle de bindes i en sæk og druknes.

For voldtægt var straffen næsten altid offentlig henrettelse med sværd.

Der var gerne mange tilskuere. Ikke sjældent så man biskoppen. Præsten var der altid. Han skulle erklære synderen død.

De henrettede måtte ikke begraves på kirkegården, men blev kulet ned på retterstedet uden kiste.

En kirkebog beretter i 1734 om henrettelse af en purung pige, der havde ombragt sit barn i dølgsmål. Hun blev halshugget og parteret, fik hovedet sat på en stage, og krop og lemmer lagt på hjul. Hun blev "benådet" med at få lov til at blive begravet "samlet" på retterstedet.

Tyve blev næsten altid hængt i galge, som regel på galgebakken. De fik lov til at blive hængende, til de faldt ned af sig selv. Struense afskaffede i 1771 alle disse brutale straffemetoder. Men året efter blev han selv halshugget og lagt på stejle og hjul.

Bagefter blev alt ved det gamle igen.

Betegnelser i kirkebøgerne om usædelighed: Lejermål, lønleje (begge dele ulovligt samleje), løstgængighed eller skørlevned bruges om kønslige forhold mellem ugifte. Deres børn kaldes uægte (=uden ægteskab), forhold til gifte i et andet ægteskab betegnes som hor og afkommet horebørn. En rufferske er en kvinde, der besørger svangerskabsafbrydelse.

Hvis en mand havde beligget en enke, skulle han straffes på livet, men kunne benådes, hvis han ægtede hende. Det gjorde han naturligvis altid.

Hvis præsten havde en kone mistænkt for at have født i dølgsmål, kunne han beordre hende til "prøvemalkning" i kirken den følgende søndag. Han agerede selv "malkepige".

Flere steder i kirkebøgerne kan man blive præsenteret for regulære slagsmål i kirken, hvor præsten og degnens fysiske evner blev sat på en hård prøve.

Det kunne ske, hvis en kvinde havde født et barn og derefter udlagde flere fædre.

Så skulle hun i kirken over for præsten udpege alle de deltagende mænd. Da der var tvungen kirkegang, befandt de sig i kirken. Så kunne der opstå heftige skænderier, der ikke sjældent gik over i slagsmål, og det var svært at få gemytterne i ro.

Når præsten havde afsluttet den opklarende fase i en sag, overtog bøddelen efter anmodning fra herremand eller biskop eksekutionen.

Der var ikke mange bødler på landet, men så lånte man sig frem, eller man sendte delinkventen ind til købstaden. Således skulle herremanden på Bøttigersholm (=Hofmansgave) Niels Kragh Lange (1771-80) have været ført til Odense for at blive henrettet, men han tog forinden gift. Derimod blev hans søn, Jørgen, henrettet med sværd i Odense.

Men der kendes også eksempler på henrettelser her på egnen, f.eks. i Otterup på den nuværende kirkegård, eller på galgebakken i Sørslev.

Bøddelens indtægt var dels en fast årlig løn, dels et honorar, som synderen i alle tilfælde selv skulle betale.

Prislisten så således ud:

1 stk. hoved afhugget med sværd	10 rdl.
1 stk. hoved afhugget med økse	8 rdl.
Afhugning af fingre eller hænder	4 rdl.
Partere et lig	12 rdl.
Krop lagt på hjul og stejle, hel eller parteret	4 rdl.
Hoved sat på stage	4 rdl.
Knuse arme og ben – levende	14 rdl.
Brænde en krop på bål – levende	10 rdl.
Hængning	10 rdl.
Nedtagning af en krop	4 rdl.
Nedgravning af en krop	7 rdl.
Knibe med gloende tænger	2 rdl.
1 stk. øre skåret af	2 rdl.
Brændemærkning	4 rdl.
Kagstrygning eller piskning	5 rdl.
Udstikning af øjne, 2 stk.	10 rdl.
Navn sat på galgen	2 rdl.

Det siger sig selv, at bøddelen var et foragtet menneske, som ingen måtte have med at gøre. Blot det at røre ham var risikabelt (overtro). Men hans arbejde tilkaldte mange tilskuere, der fulgte begivenhederne med stor interesse.

Præsterne i Norup fra reformationen til år 1800

Hr. Niels. Ca. 1536-
Mads Mortensen -1593
Knud Knudsen Seeblad, 1593-1634
Niels Rasmussen Kraft (eller Craft) 1634-1659.
Niels Pedersen 1659-1679
Oluf Jørgensen Lund (=Lunde) 1679-1714
Jens Jørgensen Schytte, eller Skytte 1714-1722
Rasmus Lucas Josiasen 1722-1763
Josias Frantsen Holst 1763-1771
Andreas Andersen Braabye eller Brobye 1771-1800

Kildematerialet er for de ældste præsters vedkommende gamle kirkebøger, referater fra bispe- og provstevisitatser, præstekonventer, præsternes egne optegnelser osv.

Der har sandsynligvis været både præster og degne, så længe kirkerne har eksisteret, men fra den katolske tid er vor viden meget begrænset.

Den første præst her i sognet efter reformationen er "**Her Niels**", som vi heller ikke ved ret meget om.

Lidt mere ved man om den næste i rækken, **Mads Mortensen**, som biskop Jacob Madsen omtaler under sine bispevisitatser.

"Her Mats" er født i Randers 1530 og døde i Norup præstegård 1593, 63 år gl. Han blev begravet på Norup kirkegård. Han beskrives i 1590 som gammel, gråhåret, afkræftet og meget fattig.

Han var gift 2 gange. Hans hustru nr. 2 hed Karine, død 1590. Han var fader til 18 børn, hvoraf de 10 da var levende. de øvrige døde som spæde, hvad der dengang var almindeligt. Deres navne kendes ikke og kan heller ikke findes i nogen kirkebog. Kirkebøger blev først indført her i sognet i 1645, da de blev lovfæstede.

Den tredje præst her i sognet ved man derimod ikke så lidt om, men desværre ikke af det gode.

Det er **Knud Knudsen Seeblad**, der var præst her i sognet fra 1593 til 1634, altså 41 år. Ligesom sine forgængere boede han i præstegården i Egense.

Han var en særdeles hidsig og ivrig person, hård og barsk såvel hjemme som ude i sognet. Han lagde sig gerne i ufred, overalt hvor han kunne komme af sted med det og opnåede da også at blive stævnet flere gange.

Hans kone hed Marine. Hende blev han skilt fra allerede året efter, de kom til Norup. Herom hedder det fra en bispevisitats i Skeby præstegård 27. marts 1594:

"Her Knud i Norupe forligt med Enchen (=enlig) Marine". Derefter følger en længere redegørelse for skilsmissevilkårene: "Hand skal opbygge en Gord til hende uden noget Udgifue til Opbygning och hand maa ingen kost begere aff hende, oc skal hun rømme af Gorden inden 8 Dage for Pentze Dag. Han skal hver 5. Morthens Dag betale 3 Ort Rug oc 3 Ort Byg (1 ort = 190 kg.). Huis som

hun icke rømmer da, da skal hun intet haffue". Referatet slutter med at nævne: "Således foregik i præsternes nærværelse i Lunde herred".

Skilsmissen er således ordnet under en visitats og fortæller bl.a., at Knud skal sørge for et sted til hende at bo og yde hende lidt til ophold.

Hun skal forlade præstegården senest 8 dage før pinse, ellers mister hun alle sine rettigheder.

En søndag i 1599 lyste hr. Knud fra prædikestolen i Norup en rytterbonde ved navn Søren Perszen (=Søren Pedersen) i band. Bandbullen gjaldt tillige Søren Pedersens kone, børn og alle deres ejendele. Årsagen var, at bondens får var løbet ind i præstens eng (=Enghaven) og 2 heste i hans rug.

I 1629 blev hr. Knud anklaget og stævnet for at have givet præsten i Lunde, Hans Olufsen, en ørefigen under et præstekonvent.

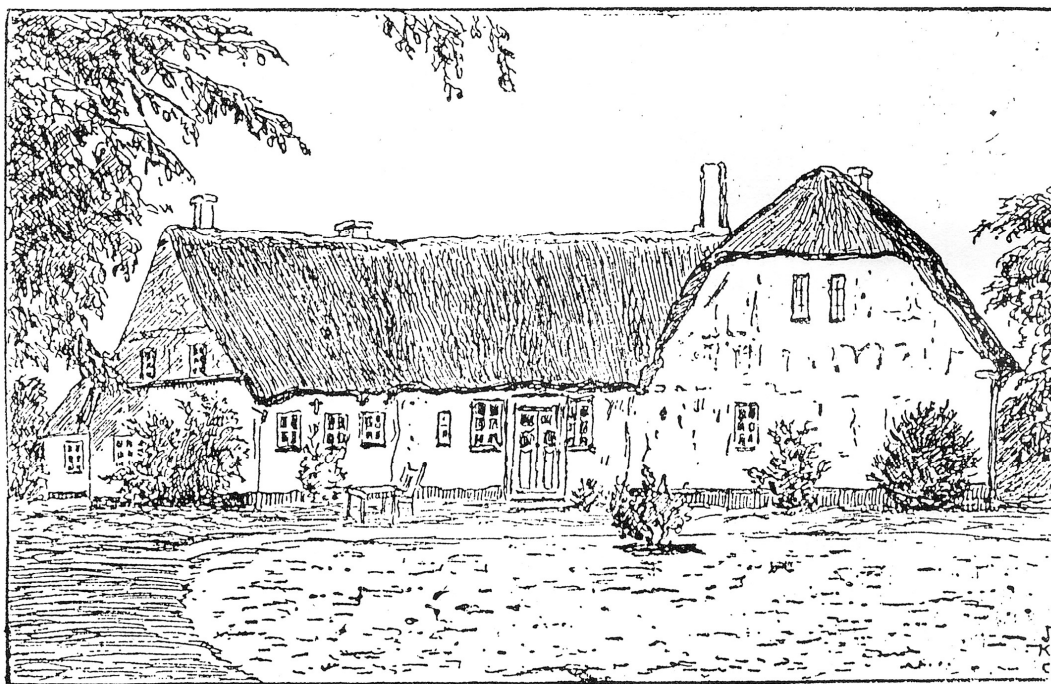
Men i 1632 måtte hr. Knud selv klage til biskoppen, fordi Hans Olufsens bønder havde betalt ham tilbage med en god omgang tærsk.

Den stridbare og skandaleombruste Knud Knudsen Seeblad, der i øvrigt var af adelsslægt, døde i 1634 og blev begravet på Norup kirkegård. Stedet kendes ikke; thi en årrække efter blev graven sløjft og ligstenen solgt. Det var der ikke noget usædvanligt i; således købte Thomas Kingo Jacob Madsens gravsten.

I perioden 1634-1659 residerer præsten **Niels Rasmussen Kraft** (eller Craft) i Norup præstegård. Sandsynligvis har han tilendebragt flytningen af præstegården i Egense til Norup i 1635.

Hans forældre var Rasmus Kristensen Kraft og Karen Nielsdatter, Odense. Moderen tilbragte sine sidste 15 år i Norup præstegård, hvor hun døde 1653, 82 år gl. Hun blev begravet inde i selve kirken i Norup.

Navnet på præstens kone kendes ikke. De fik 3 børn: Elisabeth, født 1650, Ellen, der døde 1655 og blev begravet inde i kirken, og sønnen Christian, født 1655. Niels Kraft døde i 1659, den 21. april, og blev begravet mellem alteret og knæfaldet i Norup kirke. Hans gravsten lå over hans hvilested, så længe det gamle murstensgulv var der. Da der i 1863 blev lagt brædder i stedet, blev stenen indmuret i alterbordets nordside, hvor den stadig sidder.

Præstegården i Norup. Tegnet af J. Kj. Carlson til Fyns Tidende 1930.

De følgende 20 år, fra 1659 til 1679 hedder præsten i Norup **Niels Pedersen**. Han er født i 1614 og blev 20. november 1659 – kort efter at han var flyttet til Norup – gift med Elisabeth Christensdatter. De fik 2 sønner: Niels, født 1660 og død 1666, samt Anders, født 1663.

Niels Petersen døde 12. februar 1679, 65 år gl. Han ligger begravet et sted på Norup kirkegård. En senere præst skriver om ham: "Han skrev en særdeles fin og sirlig hånd".

Han afløses i 1679 af præsten **Oluf Jørgensen Lund** (=Lunde), der allerede 8. jan. 1676 registreres i Norup. Han var student fra Odense 1671 og blev ordineret som præst i 1678.

3. dec. 1679 giftede han sig med Elisabeth Jensdatter Kingo, en slægtning af salmedigter, biskop Thomas Kingo.

Familieskabet medførte, at Thomas Kingo ikke sjældent var gæst i præstegården i Norup, ligesom han i 1684 stod fadder til en af præstens døtre.

Præsteparret blev forældre til 11 børn, 6 drenge og 5 piger, der alle oplevede at blive voksne. Deres ældste søn, Thomas Kingo Lund, født 1680, blev degn i Norup 1712-24. Nr. 5 i rækken, Jørgen Olufsen, født 1686, blev degn i Lunde 1713-54.

Elisabeth døde 8. juli 1702. Præsten giftede sig straks igen. Året efter fødtes datteren Lisbeth og i 1706 sønnen Laurits, der døde 1714, 7 år gl.

Navnet på kone nr. 2 kendes ikke, men det nævnes om hende at "hun blev med Kudsk og Heste i Stranden, da hun 09 vilde hjem fra Kjerteminde".

Med andre ord: Hun omkom 1709 sammen med hendes kudsk, da de kørte i Kerteminde Fjord. Også hestene druknede.

Oluf Jørgensen Lund døde 1714 og blev begravet på Norup kirkegård.

Nr. 7 i Norups præsterække er **Jens Jørgensen Schytte**, eller Skytte, født i Skyttehuset ved Odense 27. marts 1684.

Han var præst i Norup 1714 til 1722 og gift med Kirstine Andersdatter Brandt, der var enke efter R. Arensberg i Grimstrup. De fik i 1714 sønnen Niels, der døde året efter.

Jens Skytte døde 12. jan. 1727, og hans enke giftede sig 3. gang med den nye præst i Norup, den 29 årige Rasmus Lucas Josiasen. Kirstine var da godt oppe i årene. Det var der ikke noget mærkeligt i; thi ofte måtte en ny præst forpligte sig til at gifte sig med forgængerens enke, hvis han da ville have stillingen. Og det ville de fleste ansøgere gerne. Ikke sjældent var ledige præsteembeder ligefrem opslået "med en enke på kaldet". Dermed havde man samtidig løst problemet med enkepension.

Den "heldige", der fik både kald og enke, var som sagt **Rasmus Lucas Josiasen**. Han var født i Odense 12. august 1693 som søn af skomager af Josias Frantsen og hustru Marie Kirstine Lucas. Moderen boede en årrække i Norup præstegård, hvor hun døde 1755, 85 år gammel.

Pastor Josiasen blev som nævnt gift i 1727 med Kirstine Andersdatter Brandt, der døde i Norup 1751, 71 år gl.

Der var ingen børn i ægteskabet, men Kirstine havde med sin første mand en datter, Christine.

Josiasen døde 1763, 70 år gl., og blev begravet på Norup kirkegård.

Derefter blev hans brodersøn, **Josias Frantsen Holst** præst i Norup fra 1763 til 1771.

Holst var født i Odense 9. juli 1725. Forældrene Frants Josiasen og Anna Catharine Sibbern var skomagerfolk. Josias Holst døde, vistnok ugift, 6. juni 1771 af "sprinter". Det er kopper, som på den tid hærgede sognet voldsomt, især Egense, hvor befolkningen blev mere end halveret. Men pesten rasede nu over det ganske land. Han blev begravet 10. juni på Norup kirkegård.

1700-tallets sidste præst i Norup var **Andreas Andersen Braabye** eller Brobye, der fungerede fra 1771 til 1800.

Han var født 11. august 1738 som søn af købmand Andersen Braabye og Ane Kirstine Boe, Odense, og blev i 1771 gift med Cathrine Sophie Juul. Cathrine var født 1737 og døde 1801, 64 år gl. af kræft i brystet.

Præstens moder døde i præstegården 1796, 81 år gl.

Fra 1787 til 1796 er der bispevisitatser hvert år. Biskop Bloch forlanger i 1787, at såvel moderens som faderens navne skal indføres i kirkebogen ved barnedåb. Meget ofte undlod præsterne moderens navn. Men hvad der var meget værre: Så godt som alle undlod at nævne forældrenes fødselsdag og sted. Det er en betydelig gene, når man i dag gransker i kirkebøger.

Andreas Braabye døde 16. aug. 1800. Hans ligsten er indmuret i alterets nordside, men det er nok tvivlsomt, om han også er begravet inde i kirken.

Parti fra Norup. Efter postkort sendt 1908.

Hovedgaden gennem Norup. Bemærk at vejen til Egense går mellem kirken og præstegården.

Degne i Norup fra reformationen til omkring 1800

Der har været præster og degne i sognet, så længe kirkerne har eksisteret. Det er dog først efter reformationen i 1536 man kan sætte navn og årstal på dem eller sætte dem i forbindelse med bestemte begivenheder.

Præstens og degnens funktioner var meget anderledes, end hvad vi kender til i dag. Omkring 1800 sker der imidlertid så store forandringer, at det vil være naturligt at markere det med et skel.

Præstens hovedopgave var naturligvis som i dag, at varetage de kirkelige handlinger, hvortil kom opgaven som sjælesørger for de døende. Fra 1645 skal han endvidere føre kirkebøgerne, som var den tids eneste registrering af befolkningen.

Men hans mest iøjnefaldende funktion var nok det allerede nævnte tilsyn med folks udskejelser.

Degnens arbejde til omkring 1800 var stort set alene knyttet til kirken, selv om han i årenes løb også fik tildelt visse skolemæssige opgaver.

Degnen havde utroligt mange gøremål at tage vare på. Han skulle naturligvis medvirke ved alle kirkelige handlinger, og når man betænker, hvor rigt kirkeåret dengang var på helligdage og gudstjenester, var alene dette et krævende job. Foruden de nuværende søn- og helligdage var der en tredje helligdag ved de store højtider, jul, påske og pinse. Dertil kom Helligtrekongers dag, Mariæ bebudelsesdag, Mariæ renselsesdag, Mariæ besøgsdag, Sct. Hansdag, Mikkelsdag, Allehelgensdag samt en lang række af bods- og bededage, der indførtes i tidens løb under pestepidemier, når Gud var vred.

Disse sidste blev dog i 1686 dog slået sammen til en almindelig bods- og bededag – store bededag.

I kirken skulle degnen læse ind- og udgangsbønnen, forestå kirkesangen (dengang var der intet orgel), sørge for lys, holde orden i kirken, hente og bringe de hellige kar, sørge for kirkens renlighed (der nævnes specielt "holde kirken fri for spindelvæv"), grave grave, vedligeholde kirkegården, ringe med kirkeklokken ved alle kirkelige handlinger samt morgen og aften, under tiden endda om middagen osv.

Degnens mest forhadte arbejde var dog at være budbringer mellem præst og provst. Det kaldtes at "gå med provstetasken". Kun præsten og provsten havde nøgle til den. Det værste var dog, at vejen ofte var lang, og det var jævnlige, han skulle af sted med den.

Til alle kirker hørte fra 1573 og frem til omkring 1800 Hans Tommissons salmebog. Kun denne måtte bruges, og den skulle være lænket til degnestolen, således også i Norup.

Ved begravelser kom snedkeren og tog mål af liget, inden han lavede kisten. Han gik derefter ud for at bede til begravelse. Han blev derfor kaldt "bedemanden".

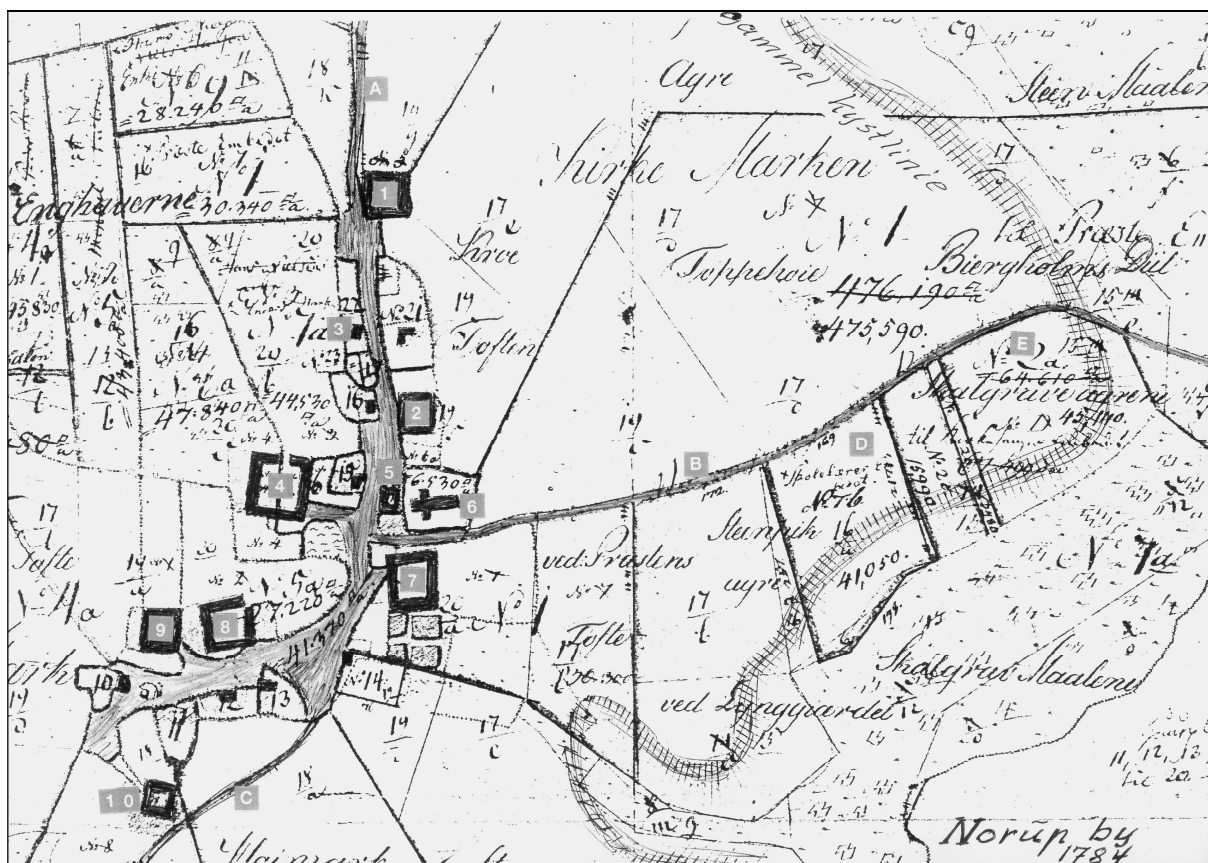
Men degnen skulle møde op i hjemmet for "at synge liget ud", og han skulle sammen med præsten gå foran kisten ud til graven – skikke som har holdt sig op til vore dage.

Under ceremonien blev der sunget flere salmer, men mod betaling, hvis størrelse afhang af den kvalitet, man ønskede salmerne sunget med.

Det skete dog også, at der slet ikke blev sunget. En præst skriver i sin kirkebog et sted: "... begrov (=begravede) jeg Rasmus Petersen uden sang og klang". Årsagen var, at den afdøde havde været i restance med sin tiende.

Præsten fik den største betaling, men når "det regnede på præsten, dryppede det på degnen".

Ved bryllupper fungerede degnen allerede ved indbydelsen, og mange steder fungerede han som skaffer ved festen.

Norup by. Fra udskiftningskortet 1784. Kirken har nr. 6, mens præstegården på den anden side af vejen til Egense, er nr. 7. Bemærk den gamle kystlinje. Gård nr. 1 er den gamle færgegård, eller Skippergården, som den også kaldes. Her boede færgemanden, der sørgede for befordring over fjorden, som før inddæmningen løb bag gården.

Degnen skulle oplæse alle offentlige meddelelser ved kirkestævne, når gudstjenesten var forbi. Denne skik ophørte først omkring 1945.

Men han skulle også besøge de mange indsamlinger til de fattige, både i kirken og ved gæstebud. Det kaldtes "at bære bøsse". Sådan løste man datidens sociale problemer.

Endelig havde degnen en lang række skriftlige forretninger. Han var i grunden den eneste skriftkyndige, som bønderne turde henvende sig til, når de havde en sag, der skulle nedfældes på papiret, eller et brev der skulle læses eller skrives.

Til alt dette kom så, at han også skulle læse katekismus med børnene i sognet. I begyndelsen skete det i våbenhuset hver søndag. Efterhånden blev det til flere gange om ugen i degnens bolig.

Så må man endelig ikke glemme, at degnen selv var bonde og for en stor del måtte forsørge sig ved landbrug. Norup-degnene havde ca. 7 tdr. land til rådighed, nemlig Degneløkken, der var udskilt fra præstegårdsjorden samt Skalgraveagre og Stenpikagre (se kort over Norup by D og E).

De fleste degne i Norup holdt enten en dreng eller en karl til hjælp.

Præsten og degnen hørte anordningsmæssig til den gejstlige stand, som skulle hilses ved, at mændene lettede på hovedtøjet. En præst i Norup forlangte ligefrem af sine sognebørn, at de, når de passerede præstegården, skulle gå med huen i hånden for det tilfælde, at præsten skulle sidde inde bag gardinerne. Hvis en bonde forsøgte dette, kunne han risikere en reprimande fra prædikestolen den følgende søndag. Vejen fra Egense til Norup gik dengang mellem kirken og præstegården, og præstens "studerekammer" vendte lige ud mod vejen.

Degnen skulle efter forordning bære en særlig degnedragt, så han kunne skelnes fra bønderne. Den bestod af snævre knæbenklæder og en brystdug med skøder til midt på lårene. Hertil en glat sluttende trøje med snævre ærmer og der over en kåbe. På hovedet en flad hue uden skygge og på fødderne sko (ikke træsko).

Det var skik, at bymændene pløjede og såede jorden for degnen. Derudover blev der ydet "degnetrave", dvs. lidt korn fra hver gård. Fra de 19 gårde i distriktet blev det til 6 tdr. rug og 14 tdr. byg. Desuden 7 tdr. byg efter kapitaltakst.

Men hvis der så var en enke efter den forrige degn, skulle han til hende yde 1 td. rug og 3 td. byg samt 5 rigsbankdaler pr. år.

Endvidere blev der til degnen ydet "ildebrændsel", dvs. brændsel i form af et nærmere bestemt antal læs tørv eller brænde, som bønderne skulle levere frit, i regelen omkring 20 læs. Norup-degnene fik 24 læs pr. år, men det kneb meget med at få dem, og navnlig kneb det med kvaliteten. Af gamle protokoller fremgår det, at der ustandselig er klager og retssager derom.

En anden af degnens indtægter var den såkaldte "småredsel". Den blev ydet under mange forskellige former rundt om i landet: Fisk, humle, æg, ost, brød, kød, flæsk, fårelår, gæs, medister, saltmad, mel, øl og meget andet.

Norup-degnene fik pr. år flg. småredsel: 12 brød a 16 pund (=8kg), 1 pot mælk (=1 liter) fra hver gård 2 gange om året, 15 snese æg (1 snes = 20 stk.) samt 39 gæs. Heraf 24 gæs fra de 22 gårde i Hasmark, idet han jo var degn for hele sognet. De 39 gæs blev alle leveret Mortensdag, slagtet og pilleret. Derefter blev de parteret og saltet ned i store kar. Stegt gås var ukendt. Komfuret vandt først indpas langt op i 1800-tallet. Halsskindet blev fyldt med gåseblod rørt op med byggryn og ligeledes nedsaltet. Sulekarret gav så god mad til den lange vinter til gule ærter, kålsuppe, sprængt gås osv.

Norups degne fik ingen pengeløn men modtog dog et legat fra Hofmangave på 10 rdl. om året efter 1786.

Der var ca. 150 børn i alderen 7-14 år dengang. Indbyggertallet omkring 1300, fordelt på 41 gårde, 52 huse med lille jordlod og 28 jordløse huse – i hele sognet.

En helt anden indtægt for degnen var "højtidsofferet", der almindeligvis blev ydet med 1 skilling pr. person ved hver af de store højtider. Det blev til 10-12 rdl. om året.

Højtidsofferet til præst og degn holdt i Norup ved lige til 1909.

Adskillige degne landet over var helt uden uddannelse. Ofte var det en skrædder, skomager, træskomand el. lign., der fik jobbet. Forinden måtte de dog underkaste sig en prøve for provst eller biskop, men mange kunne alligevel hverken læse eller skrive.

Norup-degnene har været noget bedre rustede, idet de har "gået på skole i Odense". Danmarks første seminarium blev oprettet i 1788 i Tønder, men der skulle endnu gå mange år, inden alle degne fik en forsvarlig uddannelse.

Degnene

Den ældst kendte degn i Norup er **Knud**, der første gang omtales i 1588, men som sikkert har været degn fra omkring 1560.

Jørgen Petersen Cotta var degn fra 1610 til 1656 – i 46 år. Cotta døde 1656, 72 år gl. Han var gift med Karen Knudsdatter, der døde 1659, 67 år gl. I ægteskabet var der 2 børn, nemlig Delia Jørgensdatter. Hun blev 1660 sammen med Laurits Andersen Rytter "publice absolvent for deres begangne Lejermaal". Den anden datter, Karen Cathrine, blev gift med faderens eftermand i 1656.

Den tredje degn i rækken er **Rasmus Hansen Erenberg**, der var degn i Norup i 54 år, fra 1656 til 1710. Han blev 75 år. Han var som nævnt gift med forgængerens datter, der døde 1717, 83 år gl. I ægteskabet var der 8 børn.

Degn nr. 4 er **Thomas Kingo Lund**, der var degn i 14 år fra 1710 til 1724. Han døde i 1724 i en alder af godt 43 år. Han var søn af Norup-præsten Oluf Jørgensen Lund og Elisabeth Kingo og var i 1708 blevet gift med Maria Cathrine Johansdatter, efter at de 3 mdr. før var blevet trolovede på "Roseneje" (det nuværende Hofmansgave). Det viste sig at være klogt, da 9 måneders fristen ellers var kommet på tværs. Trolovelse gjaldt for bryllup, men skulle så være godkendt for sognepræsten i overværelse af 5 vidner og naturligvis være ført ind i kirkebogen. I ægteskabet var der 2 børn, Elisabeth Barbara og Christian Jørgen.

Adolph Hans Barfoed var degn i 20 år, fra 1724 og 1744.

Han var søn af præsten i Vigerslev, Ib Barfoed og blev 1726 gift med Abigail Margrethe Josiasdatter, født 1709 som datter af skomager Josias Frantzen. Abigails broder var i øvrigt sognepræsten i Norup, Rasmus Lucas Josiasen. Da Abigail i 1744 blev enke, giftede hun sig et par måneder senere med hendes mands efterfølger, degnen Carl Frederich Gram, men hun døde allerede året efter 3. december 1745, 36 år gl. I første ægteskab var der 6 børn. Datteren Sophie Marie blev 1754 gift med degnen i Lunde. Sønnen Josias Barfoed blev degn i Ejlbj 1762-89.

Carl Frederich Gram, degn i 44 år fra 1744 til 1788, da han døde 77 år gl.

I ægteskabet med forgængerens enke Abigail, nævnes sønnen Adolph Hans, der døde i julen 1745, kort tid efter moderen. I andet ægteskab med Woldborg Christensdatter, en gårdmandsdatter fra Vissenbjerg, var der 4 børn.

Den 7. degn i Norup, **Andreas Theil**, var degn i 11 år fra 1788 til 1799. Han var født i 1743 og kom 45 år gl. til Norup. Han var 1780 blevet gift med Kirsten Frandsdatter fra Odense. I ægteskabet var der 5 børn. I 1799 flyttede Andreas Theil til Paarup ved Odense, hvor han byttede degneembede med Jørgen Naur Nue, der så flyttede til Norup. Andreas er til dato den eneste Norup-degn, der er flyttet herfra til en anden stilling. Han er også den hidtil eneste, der ikke er begravet på Norup kirkegård. Beskrivelsen af Norup-degnene er her skildret meget kort. Vil man vide mere om dem, henvises til min bog: "Af en landsbyskoles historie".

Omtale af degnene i 18- og 1900-tallene følger senere.

Præstens position i landsbyen i tiden efter 1800

Præstens primære opgave er, nu som før, at tage vare på alle kirkelige handlinger samt sørge for, at menighedens religiøse og åndelige behov bliver plejet bedst muligt.

Men de forpligtelser, som han i de 2 foregående århundreder var pålagt i forbindelse med håndhævelse af lov og orden blev mindre og mindre og forsvandt efterhånden, helt i tråd med at de hårde og brutale straffemetoder mildnedes og til sidst blev mere eller mindre afskaffede.

16- og 1700 tallene var kirketugtens tid. Der er eksempler her fra Norup Sogn på børn, der for rene bagateller har fået ørerne skåret af, endnu i slutningen af 1700-tallet.

Præsten var myndighedernes håndlanger, men det var vel kirken som institution, der var den egentlige magtudøver. Præsten var blot dens mere eller mindre frivillige redskab.

Stavnsbåndets ophævelse i 1788 var andet end bøndernes frigørelse fra herremandens åg. Det var blot en begivenhed, der kom til at stå i centrum i en række af andre og lige så vigtige

begivenheder. Trevangsbrugets afskaffelse, forbedrede dyrkningsmetoder, nye og mere tidssvarende redskaber, bondens bedre oplysning, mere personlig frihed og flere andre ting, i hvis kølvand oplysningstiden langsomt spirede frem, tonede frem i landsbybilledet.

Der var ikke længere det samme behov for at tugte befolkningen som tidligere. Det, der nu var brug for, var en førerskikkelse, der kunne lede og vejlede befolkningen ind i alt det nye.

Her var præsten en naturlig frontfigur. Han var selv landmand og havde som sådan en god føling med bondens problemer. Han skulle ikke længere svinge herremandens pisk og åndens ris over de stakkels bønder, nu da de var frie.

Efterhånden gled retsmaskineriet ud af herremandens hænder, og personlige interesser trængtes mere og mere i baggrunden.

Præsten var som regel en person i samfundet, der havde en rimelig god uddannelse. Han var også den, der havde det bedste overblik over den nye tid, der gryede frem.

Han var så ubetinget det bedste emne som landsbyens åndelige og kulturelle fører. Det var ikke en position, han tilranede sig. Snarere betragtede man ham som "den fødte" til de mange forskellige opgaver, der efterhånden trængte som på efter bøndernes frigørelse-opgaver, som utroligt mange bønder var indædte modstandere af.

Men præsten havde stadig en god position af magt og indflydelse i behold, så også af den grund måtte han blive en frontfigur.

Præstegårdsseminarier

En bedre oplysning for landbefolkningen var blevet noget af en kongstanke hos de mest fremsynede mænd på den tid. Et pragtfuldt eksempel herpå har vi netop i Hofman Bang slægten på Hofmangave.

Et organiseret skolevæsen med tvungen skolegang var en absolut nødvendighed.

Men man indså også, at skulle sådan et skolevæsen have effekt og få en virkelig betydning, så måtte man satse på at give de fungerende degne en så god kundskabsmæssig og pædagogisk baggrund, at de var i stand til at fylde rammerne ud. Det var ganske enkelt nødvendigt at skabe et lærer-uddannelsessted for degnen, inden man for alvor kunne forvente et effektivt skolevæsen.

Det var derfor ingen tilfældighed, at det blev præsten, der skabte de første seminarier, de såkaldte præstegårdsseminarier. De fungerede på den måde, at præsten samlede et hold seminarister til undervisning i præstegården, hvor han selv underviste.

På gårdspladsen i den gamle præstegård i Norup.

Eleverne ved Norup skole sidst i 1800-tallet.

Folkeskolen

Med skolelovene af 1814 blev grunden til den danske folkeskole lagt. Det var kun naturligt, at det blev den lokale sognepræst, der kom til at stå i spidsen for igangsættelse og drift. Den organiserede og tvungne skolegang blev efterhånden en realitet overalt i landet, og her har mange præster ud over det ganske land indlagt sig stor fortjeneste. Men præsten alene kunne naturligvis ikke klare opgaven. Der skulle også være en økonomisk baggrund. Derfor bestemte loven, at der i hvert skoledistrikt skulle være en såkaldt skolepatron, dvs. en af sognets ejendomsbesiddere, der ejede mindst 132 ha. jord. Det blev i reglen en herremand.

Her i sognet blev skolevæsenet en realitet, længe før loven trådte i kraft på landsplan, idet Fyn indtog en særstilling. På Fyn og omliggende øer trådte loven i kraft allerede 1806.

I efteråret 1807 fandt sognepræsten i Norup sammen med herremanden på Hofmangave, etatsråd Niels Hofman (Bang), for at etablere et organiseret skolevæsen i sognet. Der havde længe været en noget frivillig orden, men den sigtede mere på katekisering.

Den 8. juni 1808 var alt det praktiske i orden. Skolepatronen skulle sørge for, at den økonomiske baggrund var i orden. Han gav selv et klækkeligt bidrag, men ellers skulle økonomien i høj grad hvile på bøder ved forsømmelser i skolen og kirken.

Sognepræsten Jacob Christian Schmidt blev den igangsættende faktor, men også den tilsynsførende i alle skolens forhold. Han var skolekommissionens formand, og som sådan skulle han lede og føre alle forhandlinger og møder, føre korrespondance osv. Han var "født" til denne post.

Endelig bestod skolekommissionen af et tredje medlem, valgt blandt de bedste og mest hæderlige af sognets gårdmænd i perioder på 2 år. Han blev benævnt "skoleforstanderen", men havde i øvrigt ikke anden funktion end at sørge for, at mulkterne blev inddraget og desuden hver 14. dag

møde op i skolen og forvise sig om, at børnene mødte til undervisning. I tilfælde af sygdom skulle han konstatere rigtigheden ved besøg i hjemmet. Ulovlige anmeldelser medførte dobbelt bøde.

Det var i sig selv en noget ubehagelig opgave, skoleforstanderen påtog sig. Derfor var det nødvendigt med en lidt ærefuld og fin titel.

Om mulkterne hed det i øvrigt: "Den som ei formaae at betale Mulcterne, kan straffes paa Kroppen eller Fængsel på Vand og Brød".

Men det var først og sidst sognepræsten, der tegnede billedet af en skole på landet dengang. Han havde den direkte kontakt med skolen, som han aflagde besøg mindst én gang om ugen.

Det var også ham, der udvalgte og bestilte de skolebøger og hjælpemidler, der skulle bruges i skolen.

Den 10. september 1808 sørger han for 8 nye blækhuse af bly samt fornødent blæk og papir. Desuden regnetavler og en sort tavle malet på selve væggen. Han bestiller Richters landkort over jordkloden, kort over Israel, Danmark, Europa og Skandinavien. Endvidere katekismus, religionsbøger, læsebøger og meget andet.

Det skal også nævnes, at præsten mindst hver 14. dag efterså bøgernes og de øvrige undervisningsmaterialers tilstand. Adskillige gange bemærker han, at de lider af fugt.

De overordnede tilsyn med skolen lå i første række hos provsten, der med jævne mellemrum aflagde provstevisitats eller hos biskoppen, der lige så ofte aflagde bispevisitats. Såvel provst som biskop foretog personligt overhøringer af børnenes formåen i skolen og den konfirmerede ungdom i kirken, og det er der kommet mange sjove beretninger ud af i tidens løb.

En af dem fortjener at blive nævnt, dels fordi den siger noget om de gejstliges pædagogiske evner, dels fordi den er absolut autentisk. Jeg har fået den enslydende overleveret af flere personer, der overværede den, bl.a. en daværende lærerinde ved skolen:

Der var bispevisitats. Biskoppen sad ved katederet i Norup skole og eksaminerede de 2 ældste klasser i lignelsen om de 10 brude-jomfruer. Så spurgte han: "Hvad var det brudgommen førte sin brud ind til, børn?"

Ingen svarede og spørgsmålet lød igen med hævet stemme. Stadig ingen svar.

Tredje gang tordnede biskoppen det samme spørgsmål, men stadig uden at få svar.

Så måtte biskoppen selv besvare det: "Det var et liv i kærlighed, børn!". Hvorefter han – henvendt til den forfjamskede lærer, Frederik Andersen – nærmest råbte: "Men de kan ingenting, de børn, Andersen!"

Næste trin opad på myndighedsstigen var amtsskoledirektionen. Den blev ledet og dirigeret af amtsprovsten og bestod desuden af amtmanden.

Skolen var altså i samtlige led styret, dirigeret og kontrolleret af præster. Det skal vi her i Norup nok ikke beklage os for meget over. Skolen fik virkelig med dem en god start, selv om der ofte blev ført en meget hård hånd over for bønderne, der næsten alle var indædte modstandere af at spille børnenes tid med at gå i skole. De Norup-præster var overmåde skrappe med at idømme og inddrive skolemulkter for forsømmelser i såvel skolen som kirken, selv om det nok var skoleforstanderen, der skulle forestå det praktiske arbejde med at udpante for manglende betaling af mulkter.

Eksempelvis lod han 6. december 1809 sognefogeden i Egense pante gårdmændene Lars Jørgensen og Jørgen Knudsen. De ipanttagne effekter, en skæppe sædekorn og en jernstige, solgte præsten på auktion i Norup kirke umiddelbart efter gudstjenesten juledag 1809.

Der var gennemgående 2-3 gange så mange skoleforsømmelser som kirkeforsømmelser, selv om mulkternes størrelse var den samme, nemlig 1 skilling pr. dag. Det fortæller lidt om respekten for præsten.

I øvrigt kunne flere af skoleforstanderne hverken læse eller skrive, og ofte finder vi efter deres underskrift tilføjelsen m.f.P., dvs. med ført pen.

Når man læser de gamle protokoller, kan man ikke lade være med at glæde sig over den aldrig svigtende støtte, kommissionen med præsten i spidsen ydede skolelærerne her i sognet. Ingen sag var for lille eller ubetydelig til, at man lod den ligge eller nedværdigede den. Kommissionen svigtede ingen sinde skolen eller dens lærere. Ofte tildeler den såvel lærer som børn ros for deres arbejde. Således skriver præsten i et mødereferat af 18/4 1809: "Skolen Befandtes til Commissionens fuldkomne Fornøielse og til Skolelærerens Ære, at have opnaaet en tilfredsstillende Færdighed".

At præsten også kan være barmhjertig over for en svagtstillet familie viser sig bl.a., da han fritager en pige for mulkt pga. en syg og svag moder.

Men omvendt kan han også vise sig ubarmhjertig som f.eks. da den "vanvittige" dreng, Henrik Nielsen fra Egense ikke kan følge med i undervisningen og som følge deraf måske tillige har været lidt adfærdsvanskelig.

Amtsprovsten anbefaler, at man først prøver med særundervisning med det formål at "bibringe drengen den rigtige tro og sindstilstand", men uden vederlag til læreren for hans arbejde.

Det endte med, at amtsprovsten sendte Henrik på opdragelsesanstalt. Det samme skete med flere andre elever.

Præsten var som sagt med i alt, hvad der rørte sig på skolen. Han og provsten fik overtalt degnen Nue til at tage på en måneds kursus i Kerteminde, og de formår herremanden til at betale omkostningerne. I den måned var skolen lukket.

Døde en lærer, skulle præsten sørge for, at en ny og forsvarligt uddannet lærer blev kaldet. Indtil da var skolen lukket. Således var Hasmark skole i 1861 lukket et halvt år, fordi læreren pludselig døde 40 år gammel.

Han skulle også sørge for, at enken fik sin enkepension, som eftermanden ganske vidst skulle betale, en forpligtelse som undertiden og ikke sjældent blev løst ved, at de involverede parter giftede sig med hinanden.

I dette tilfælde fik præsten enken anbragt i en stiftelse for lærere i Lumby.

Han ledede skolekommissionens møder, der afholdtes hver 14. dag – senere én gang om måneden – i skolen. Her blev alle vigtige beslutninger taget. Læreren skulle for 14 dage – senere en måned ad gangen udarbejde en såkaldt "Lectons Tabel", som han efter præstens og kommissionens godkendelse skulle følge slavisk.

På møderne blev alle ferieplaner fastlagt. Der blev taget beslutninger om reparationsarbejder i skolen, og hvis en ny skole skulle bygges, som det skete både i Norup og Hasmark, så traf man alle beslutningerne vedrørende byggeriet.

To gange om året blev der holdt eksamen, ledet og styret af præsten, som også skulle beslutte, hvilke elever, der skulle rykkes op i næste klasse, eller hvilke, der var "så oplyste", at de kunne blive konfirmerede.

Konfirmandholdet 1907-08 er foreviget på gårdspladsen i præstegården.

Konfirmation

Konfirmationen var indført som en tvungen handling i 1736, men loven nævner intet om alder, kun om modenhed. Det betød at den af og til trak i langdrag for svage sjæle i ånden, eller sjældnere, at nogen slet ikke blev konfirmerede. Dog lykkedes det i reglen, godt hjulpet af en god, fed gås eller anden kulinarisk ydelse til præsten, at få konfirmationen halet i land.

Og det var faktisk ikke uden betydning; thi uden konfirmation intet bryllup, og giftes ville de fleste gerne.

Folketællinger

En anden af præstens mange funktioner var at forestå folketælling bistået af degnen.

Den første tælling fandt sted i 1769. Den var dog meget summarisk og indeholder ingen navne. De egentlige folketællinger begynder 1787 og gentages i 1801 og 1834. Derefter går man over til optællinger hvert 5. år indtil 1860, hvorefter man til århundredeskiftet tæller hvert 10. år. Fra 1870 er folketælling en ren kommunal opgave.

Fra en folketælling i Norup Sogn i 1860 nævner sognepræsten, at der fandtes 428 "mandfolk" og 445 "kvindfolk", i alt 873. Seks var over 80, den ældste 88 år.

I Hasmark befandtes 75 gårde og huse med i alt 96 familier. I Norup 78 gårde og huse med i alt 79 familier. Alle har angivet at være af "evangelisk-luthersk Religion".

Beskæftigelsesmæssigt fordeler de sig således:

1 sognepræst	3 skomagere
2 skolelærere	7 skræddere
1 proprietær	2 smede
38 gårdmænd	1 smedeenke
5 gårdmandsenker	1 stenhugger
1 forpagter	1 træskomager
48 husmænd	7 vævere
2 husmandsenker	3 høkere (købmænd)
40 indsiddere	18 daglejere
2 fiskere	54 tjenestekarle
1 bødker	52 tjenestepiger
2 hjulmænd	10 almissenydere (mænd)
1 murer	9 almissenydere (kvinder)
1 møller	

Prøv at sammenligne dette med nutiden.

Tiendekommissionen

Præsten var ikke automatisk medlem af tiendekommissionen, men han formidlede dens møder her i sognet, afholdt i skolen.

Eksempelvis nævner pastor Hansen, at i et møde den 18. marts 1861 deltog forpagter på Uggerslevgård, kammerråd Rs. Matzen samt godsforvalter på Dallund slot, branddirektør og prokurator Fr. Jessicoten. Mødet varede fra kl. 9 fm. til 4½ em., og her blev de forskellige tiendeydelser fastlagt.

Det var så bagefter præstens opgave at inddrage ydelserne, når det kneb for bønderne at overholde deres forpligtelser. Og det gjorde det ikke sjældent. Gang på gang klager Norup-degnen over manglende småredsel af mælk, gæs, korn, brød, æg, tørv osv.

I reglen magtede præsten at klare klagesagerne, men flere gange måtte sagerne helt til tops til kancelliet, en enkelt gang endda helt til kongen.

Og så er der ikke en eneste gang eksempler på, at det var bønderne, der fik medhold.

Præsten som nyhedsformidler og lokalhistoriker

Alle vigtige sager og beslutninger i det offentlige skulle kundgøres ved kirkestævne i våbenhuset efter gudstjenesten. Det var altid degnens opgave, men særlige begivenheder tog præsten sig af fra prædikestolen.

Således nævner pastor Hansen, Norup om alle detaljer fra Frederik VII's død i 1863:

"Søndag 15. Nov. kl. 2½ em. døde paa Lyksborg Slot vor kære dansksindede, friheds- og folkekære konge Frederik VII, 55 Aar gammel. Hver Dag ringer Norups Klokke for det Høje Lig kl. 10-12 fm. og kl. 4-6 em, indtil det Høje Lig er bisat i Roskilde Domkirke, Løverdagen den 19. Dec.

I den Anledning holdtes der Sørgegudstjeneste i Norup Kirke kl. 11 efter at Ligklokken havde ringet uafbrudt fra kl. 9-11. Kirken var fyldt til bristepunktet".

En anden gang orienterede præsten fra prædikestolen om krigene i 1848-50 og igen i 1864. Han glemmer heller ikke at notere det hele omhyggeligt ned til gavn for efterslægten.

Han orienterer løbende om, hvad der sker på fronterne og hjemme i sognet, hvor den ene efter den anden bliver indkaldt til krigstjeneste. Også læreren i Norup må i trøjen, og skolen går i stå til en afløser kan skaffes.

Vi følger slagenes gang ved Dybbøl, Als, Fredericia og søtræfningen ved Helgoland, hvori Fregatten "Jylland" deltog.

Og fra prædikestolen i Norup kirke sendte sognepræsten sin bøn op til Gud: "Gud, se i Naade til Danmark og Danskheden! Hjælp os, O Herre! at taale Ydmygelsen, og opreis os i Din Tid, Amen!"

Skoleelever i Norup ca. år 1900.

Selv mord og dårlig moral

Det var noget, der blev set ned på med dybeste foragt. Pastor Hansen, Norup, nævner bl.a. hvorledes "Skrædder Rasmus Jørgensens Hustru, som i længere Tid havde lidt på Sindet, tog sig selv af Dage ved at drukne sig. Hun kom ikke ind i Kirken, men blev begravet i dybeste Stilhed, uden Sang og Klokkelyd".

"En anden begivenhed fandt sted 9. marts 1868, da der hændte den skrækkelige Ulykke, at Poul Jørgensen, 18 Aar gl. hængte sig selv. Han var af Kundskab tarvelig udstyret, hvad der og viste sig til Confirmationen, men roses af sin husbond for Flid og Villighed. Han var begyndt at henfalde til Spil, og havde Spillegæld, og tog til at betale den af Penge, han som Bomand ved

sidste Fastelavnsløjer havde modtaget; de andre opdagede dette, han tilstod det, lovede og at betale; aftenen før hans Død mindede 4 Karle ham måske noget ublidt derom."

"Disse Omstændigheder maa have været Anledningen til hans ulykkelige Gerning. Samme Dags Formiddag havde han hængt efter sin Husbonds Ordre en Kat og i kaadhed smidt det aflivede Dyr i Hovedet på nogle Kvindfolk, for resten gjort Dagens Gerning, vandet Kreaturet før Middag, spist Unnen med de andre, deriblandt 5 Pandekager, hvad der er meget selv for en Bondemave, og faaet sin Kaffe; med en Husmand sad han derefter, som om intet var i Vejen, og arbejdede lidt i Huggehuset, rejste sig op, gik saa hen og hængte sig i Høhuset i en Strikke som han maa have lempet om Formiddagen; et Kvarter efter fandtes han og nedskæres, men var og blev død. Det er en Gerning, som vidner ved hele sin Maade om en stor moralsk og religiøs Sløvhed og Raahed. Gud staa os bi i Fristelse, hjælp os med at vaage og bede, og frels os fra det Onde".

Om en anden tragisk Begivenhed nævner den samme præst:

"Den 21. Februar 1867 skete der en stor Ulykke, da en Dreng Niels Christian Nielsen fra Hasmark Østerballe, som gik hjem fra Confirmationsforberedelse hos mig, gav sig i Kast med Børnene af nederste Klasse paa Norup Skoles Legeplads, og slog et af dem, Niels Christian Pedersen fra Egense, saa voldsomt om paa trappestenen til Lokummet, at han slog sig et stort Hul over det venstre Øje; skønt Lægen hentedes, fantaserede han Dagen derefter, Lægen raadspurgtes atter og hentedes paa ny den 7. Marts; afgik ved Døden d. 9."

"Den 11. holdtes i den Anledning forhør i Præstegaarden af Herredsfogeden, justitsraad Jørgensen, Ridder af Dannebrog, over Hjælpelærer Thomsen og Barnets Fader, og gerningsmanden og hans Fader stævnedes til at møde hos Herredsfogeden i Odense d. 13. næstefter".

Enden på sagen blev at "drabsmandens" fader måtte betale 25 rdl. i erstatning til offerets fader, og delinkventen fik i retten en alvorlig irettesættelse af herredsfogeden og fik endvidere sin konfirmation udsat et halvt år.

Fattigvæsen

Den første lov om fattigvæsen fik vi med "Fattigforordningen af 1708", og dermed bliver hjælpen til de fattige sat i system.

Før den tid blev al fattighjælp finansieret gennem mere eller mindre tilfældige indsamlinger i kirken eller ved festlige lejligheder i hjemmene, f.eks. bryllupper. Den holdt dog i nogen grad ved gennem hele 1700-tallet.

Efter 1708 pålignes alle tiendeydere i kommunen at betale dels kontante ydelser, dels forskellige naturalier.

Opgaven med at opkræve afgifterne hos bidragyderne og fordele det indkomne til de værdigt trængende var pålagt sognepræsten i hans egenskab af formand for "Fattigkommissionen".

Denne ordning ophørte 1867, da præsten måtte afgive sine beføjelser til "Landcommunens Styrelse", dvs. de nyoprettede sogneråd.

Pastor Hansen giver i sine efterladenskaber udtryk for ikke så lidt bitterhed derover. Han mener, at de rundelige almisser nu vil tage overhånd.

De gamle fattigprotokoller fra den tid rummer mange interessante oplysninger om det at være fattig dengang. Her skal blot nævnes et enkelt eksempel.

Hans Abel Leonhard Hansen, der var sognepræst i Norup fra 1854 til 1868, kan ikke lade være med at rose sig selv for sine rige evner som fattigvæsenets administrator. Samtidig med må han ganske vist erkende, at det bragte ham i et meget skævt forhold til mange af sognets beboere. Han siger derom: "Byrderne til Fattigvæsenet er i min tid aftaget betydeligt. Det har været min grundsætning ikke at tilstaa de paatvungne Fattige rundelig Hjælp eller gøre Adgangen til den alt for let. Ved Mulkteringens strenge Haandhævelse tvang jeg Børnene til at søge Skolen".

For at vise hvor meget han har sparet sognet for i fattigbyrde opstiller pastor Hansen sit eget regnskab for 1867 og sammenligner det med forgængerens fra 1854:

1854 var udgifterne:

rugmel 323 pund 9 lod
bygmel 161 pund 12 1/23 lod
malt 126 pund 4½ lod
gryn 27 pund 5 1/4 lod
flæsk 10 pund 1 3/4 lod
smør 10 pund 1 3/4 lod
Samt i rede penge 335 rdl. 4 mark 6 skilling.

1867 var udgifterne:

rugmel 150 pund 5 lod
bygmel 76 pund 15½ lod
malt 53 pund 2 lod
gryn 12 pund 14 lod
flæsk 6 pund 12 15/16 lod
smør 6 pund 12 15/16 lod
Samt i rede penge 327 rdl. 2 mark 15 skilling.

Forskellen udgør:

rugmel 165 pund 4 lod
bygmel 84 pund 13 lod
malt 73 pund 2½ lod
gryn 12 pund 7 1/4 lod
flæsk 3 pund 4 13/16 lod
smør 3 pund 4 13/16 lod
Samt i rede penge 8 rdl. 1 mark 7 skilling.

1 pund = ca. ½ kg = 32 lod à 4 kvint.

1 rdl. (rigsdaler) = 6 mark = 16 skilling.

Rigsdaleren blev kun brugt fra 1854 til 1873, da den afløstes af krone/øre systemet. 1 rdl. (kaldet daler) var da 2 kr og 1 skilling 2 øre.

Selv om fattigdommen var enormt stor i hele 1800-tallet, gav det ikke de helt store udslag i antallet af almisselemmer. Det var kun i aller yderste nød, at "lemmerne" gav op og måtte underkaste sig fattigdommens mest barske vilkår.

Som almisselem var man afskåret fra en række personlige friheder.

Fælles for alle almisseyndere var, at de mistede stemmeretten, at de ikke måtte gifte sig uden myndighedernes tilladelse, at de kunne blive kastebolde mellem to kommuner, hvis der var den mindste tvivl om, hvem der havde forsørgerpligten.

De kunne ej heller bestemme over deres få ejendele, som ved dødsfald tilfaldt kommunen, der solgte dem på offentlig auktion.

De måtte finde sig i, at børnene kunne tages fra dem, hvis det passede bedst i myndighedernes kram, f.eks. hvis et barn kunne udliciteres til en gårdmand for kost og ophold.

De voksne "lemmer" kunne sættes til at gå på arbejde på gårdene (sættes på omgang) eller de mandlige kunne beskæftiges med at slå sten – uden løn.

En gammel svagelig mand, en enke, en sinke eller en åndssvag kunne så få kosten og undertiden husly på gårdene efter en fastlagt turnus i det omfang de kunne arbejde.

Sultegrænsen nåede man, når en familie måtte bruge mere end 2/3 af indkomsten alene til mad.

Norup Sogns indbyggertal lå i hele 1800-tallet næsten konstant på 1280 indbyggere. Heraf regner man med, at omkring 350-400 har levet under sultegrænsen.

De kunne ikke leve af deres indtægter, men de gjorde det alligevel. De overlevede på rugbrød, kartofler og skummetmælk samt af de få madvarer, som gode mennesker kunne afse til dem.

Alligevel havde man her i sognet "kun" 20-24 fattiglemmer, som havde opgivet alt, og som var henvist til fattigforsorgen.

I slutningen af 1860'erne kom det på mode at oprette fattiggårde til disse stakler. Det kunne spare samfundet for en masse udgifter, mente man.

Ideen var nu prøvet længe før; thi i 1867 fandtes der allerede 37 af den slags anstalter i hele landet; men det er da rigtigt, at dette tal voksede eksplosionsagtigt i årene efter 1867.

Norup var et af de første landsogne i Danmark – om ikke det første, der oprettede et hospital, som man kaldte fattiggården.

Det skete i 1822, da den gamle faldefærdige Norup skole blev nedlagt og "flyttet ud på marken".

Den gamle skole lå på den nuværende landevej lige ud for Norup kirkes tårn. Den blev nødtørftigt istandsat bortset fra en længe, som var faldet helt sammen.

Her anbragte man de følgende år til op mod slutningen af århundredskiftet en halv snes "lemmer".

Fra folketællingen ved man temmelig nøje, hvem der har boet i "Hospitalet" gennem årene.

Ved folketællingen 18. februar 1834 nævnes følgende lemmer på Hospitalet:

Peder 76 år, almisselem, hans kone Esther og deres 2 børn på 7 og 9 år.

Johanne 47 år og hendes barn Kirsten 9 år.

Johanne 75 år, enke, almisselem.

Ane Marie 44 år, enke, almisselem og hendes 3 børn: Henrik 20 år, Kristian 7 år og Maren 2 år.

Johanne 47 år og Ane Marie 44 år går på dagleje.

Folketællingen 1. februar 1840 nævner:

Gjertrud Nielsdatter, 52 år, enke, almisselem.

Ane Marie Nielsen, 50 år, enke, almisselem og hendes børn Christian, 14 år og Maren, 9 år samt hendes moder Maren Jørgensdatter, 92 år og almisselem.

Esther Hansdatter, 42 år, almisselem samt hendes børn Karen, 16 år og Steffen, 13 år.

Appelone Olsdatter, 29 år, almisselem.

Johanne Stephensdatter, 80 år, almisselem.

Ved folketællingen 1. februar 1845 er der i "Fattighuset":

Marie Christiansdatter, 55 år, almisselem og daglejer.

Johan Carlsen, 27 år, almisselem og daglejer.

Maren Hansen, 14 år, almisselem.

Bodil, 5 år, almisselem.

Esther, 47 år, almisselem og hendes datter Karen, 21 år.

Om flere almisselemmer oplyses, at de bliver sendt på arbejde.

Fattiggårdene eller hospitalerne er på en vis måde en forløber for de senere alderdomshjem.

Hovedparten af fattiggårdene forsvinder kort efter 1900, men en del bestod lige til omkring 1940. Det gælder således Hemmerslev Fattiggård i Søndersø kommune. Den fik jeg en del kendskab til, fordi min onkel, Laurits Lindhardt, var dens sidste bestyrer.

*Bypartier i Norup ca. 1923. Øverst brugsforeningen og et parti over dammen.
Nederst et parti ved smedjen samt et gadeparti.*

Kirkebøger og Folkeregister

Et egentligt folkeregister eksisterede ikke dengang. Man kan indtil 1812 kun følge en landsbys beboere gennem kirkebøgerne, og en del er endda meget svært, fordi moderens navn oftest er udeladt, ligesom faderens fødselsdag af og til mangler og fødestedet altid mangler. Heller ikke forældrenes data er nævnt.

I Danmark blev det påbudt at føre kirkebøger i 1645. Som forbillede havde man tyske kirkebøger, der i Slesvig var indført næsten 100 år tidligere. Adskillige præster herhjemme havde længe før 1645 på eget initiativ påbegyndt optegnelser, der kunne minde lidt om en kirkebog.

Føringen af de første kirkebøger var temmelig vilkårlig, da påbudet ikke foreskrev bestemte regler. Først i 1812 indførtes trykte skemaer i bøgerne. Samtidig blev de udvidet med et til- og afgangregister bag i bogen. Det skulle fungere som en slags folkeregister, og her skulle præsten så registrere alle til- og fraflytninger.

Men mange præster var overordentlig sløse med at føre disse lister, så de er ofte meget mangelfulde eller mangler helt. De kom aldrig til at fungere efter hensigten og blev derfor afskaffet igen i 1875. Efter den tid skal man finde alle flytninger i sognefogedernes eller i de kommunale arkiver.

De ældste kirkebøger indeholdt oplysninger om fødsler, dåb, vielser, begravelser og tillige trolovelser, der havde samme periodiske gyldighed som bryllupper.

Til 1812 førtes kirkebøgerne kun i et eksemplar, naturligvis af præsten. Fra dette år indførtes også en kontrabog ført af degnen. Nye skemaer indførtes i 1851 og 1892.

Præstens løn

Kun få af Norups præster har oplyst noget om deres indtægtsforhold. Leonhard Hansen gør det i forbindelse med opkrævning af en særlig krigsskat efter krigen i 1864.

Beregningen er foretaget for perioden 1. april 1867 til 31. marts 1869, altså for 2 år. Hans opgørelse ser således ud:

indtægt	2240 rdl. 4 mark 11 skilling
udgift	345 rdl. 2 mark 5 skilling
skattepl.	1895 rdl. 2 mark 6 skilling

Magt og indflydelse på retur

Præsten var endnu på magtens tinde i første halvdel af 1800-tallet, men derefter går det stærkt nedad.

Ifølge "Lov af 6. juli 1867 om Landcommunernes Styrelse" skal sognepræsten herefter ikke længere deltage i bestyrelsen for kommunens fattigvæsen eller være forretningsfører for dens skolevæsen. Disse beføjelser går nu over til sognerådet.

Tilsynet med skoleundervisningen og lærernes embedsførelse udføres nu af en skolekommission bestående af sognepræsten som "født" formand samt 2 af sognerådet på 3 år valgte mænd. Kvinder kunne ikke vælges før 1919.

Leonhard Hansen beklager sig meget over de store forandringer, der er sket i hans embedstid, hvor han også måtte vige sin plads som medlem af sogneforstanderskabet.

Med skoleloven af 1956 forsvandt den sidste lille rest af sognepræstens indflydelse på skolevæsenet, selv om han i endnu nogle år havde pligt til at føre tilsyn religionsundervisningen. Den ophørte i 1970.

I dag er der intet tilbage af hans fordums magt og indflydelse på skolens område.

Degnens løn

Degnen var før skolelovene af 1814 først og fremmest kirkens tjener. Skolearbejdet var en bibeskæftigelse.

Før den tid var han lønnet med forskellige naturalydelse foruden en lille jordlod og græsning til en ko og 2 får. Boligen var også en del af lønnen.

Men indtægterne var små, og de fleste degne var lufdfattige. Det varede også ved gennem hele 1800-tallet.

Der sker ikke de helt store ændringer efter 1800, men lønnen fastsættes ved lov. Samtidig skal degnetitlen forsvinde og ændres til skolelærer, men den har nu holdt sig lige op til nutiden.

Det var skik, at bymændene pløjede, harvede og såede for degnen. Derud over blev der ydet "degnetrave", dvs. lidt korn fra hver gård. Endvidere blev der ydet "ildebrand", dvs. brændsel i form af et nærmere bestemt antal læs tørv, som bønderne havde pligt til at levere. Antallet varierer noget fra sted til sted, men var som regel omkring 20 læs. I Norup blev det til 28 læs.

Det knob dog ofte med leverancerne og navnlig med kvaliteten, og det gav anledning til talrige klager fra degnen.

En anden af degnens indtægter var den såkaldte "småredsel". Den blev ydet under mange forskellige former rundt om i landet: korn, æg, ost, brød, flæsk, fårelår, gæs, medister, saltmad, fisk, humle, mel, øl og meget andet.

I Norup, blev "småredsel" ydet i form af gæs (en gås fra hver gård, dvs. 39 gæs), 39 snese æg, 12 brød à 16 pund samt 2 pottes mælk pr. gård, alt pr. gård. Det er værd at bemærke, at de ydelser, der var pålignet Hasmark-bønderne tilfaldt degnen i Norup. Læreren i Hasmark var jo ikke degn; thi der var ingen kirke i Hasmark før 1892, og "småredsel" var en aflønning for kirkeligt arbejde.

En anden indtægt var "højtidsofferet", der almindeligvis blev ydet med en skilling pr. person i husstanden ved hver af de store højtider. Men uviljen mod disse ofre var meget stor, og det hænger naturligvis sammen med den udbredte fattigdom i befolkningen. Den årlige indtægt i Norup har næppe været meget mere end 10-12 rdl. De bedste degneembeder i landet nåede op på omkring 16 rdl., men de fleste lå noget lavere.

Højtidsoffer til præst og degn holdt i Norup ved til 1909.

Et hjørne af præstegården i Norup.

Præsterne i Norup efter år 1800

I årene efter stavnsbåndets ophævelse i 1788 skete der en utrolig udvikling på mangfoldige områder rundt omkring i det ganske land. Udviklingens fart og intensitet var i høj grad afhængig af de mennesker, der skulle være dens foregangsmænd. Her er præsten på flere punkter en frontfigur, om end herremanden må siges at ligge på linje med ham. I den henseende var vi her i Norup Sogn i en særdeles heldig position.

Jakob Christian Schmidt

Sognepræst i Norup i 9 år fra 1800-1809.

Ved præsteskiftet i år 1800 fik vi en ualmindelig dygtig initiativrig præst med stor slagkraft og sine meningers mod. Han havde forståelse for alt det nye, der var sat i gang i tiden efter 1788, og som skulle udvikles.

Præsten hed Jakob Christian Schmidt. Vi var i forvejen så heldige at have en herremand af samme karat. Det var etatsråd Niels Hofman (Bang), gift med Charlotte Malling. Om dem hedder det: "De var flittige, nøjsomme og boglærde. De var stærkt kunstnerisk interesserede, og de havde stor sans for sociale, kulturelle, politiske og landøkonomiske spørgsmål. Under godset hørte 50 bøndergårde, 51 huse samt Norup kirke.

Hofmansgade, slægten Hofman Bangs domicil. Tegnet af Chr. Eckardt, 1847.

Niels Hofman (Bang) solgte jord på lempelige vilkår til de fæstere, der ønskede at eje jorden. Han lærte befolkningen at dyrke og navnlig at spise kartofler. Han lærte dem at dyrke hør og rajgræs. Han byggede et mejeri på gården. Han foretog en række inddæmninger og landvindinger. Han indførte mergling og dræning – og sidst men ikke mindst: han afskaffede alt hoveri på gården". Med disse 2 fremragende mænd, præsten og herremanden, måtte der ske noget i sognet.

Jakob Chr. Schmidt var født 22. august 1764 i Esbønderup i Nordsjælland. Han blev kaldet til Norup 14. nov. 1800 og indsat i embedet 9 dage senere.

I året 1809 blev han kaldet til Mesinge, hvor han døde 26. juli 1848, 84 år gl. med titel af konsistorialråd.

Jakob Chr. Schmidt var opvokset i Lindved, Sindbjerg sogn, hvor faderen var smed og hestehandler. Kun 12 år gammel måtte han forlade hjemmet og stedmoderen for at flytte til Vejle, hvor han kom i huset hos en hospitalsforstander. Her fik han sin første oplæring i skrivning, regning og religion.

Opholdet i Vejle varede i 3 år, hvorefter han i 1779 blev konfirmeret og flyttede til Horsens.

Her kom han i tjeneste hos en vinhandler, der tillige var rådmand og byskriver. Den unge Schmidt skulle til en begyndelse hjælpe til med praktisk arbejde i forretningen, men tillige skulle han oplæres på kontoret.

Den sidste del af aftalen blev ikke overholdt. Han opgav pladsen, og fra nu af kastede han sig over studierne. Han var da i sit 18. år.

Han måtte arbejde sig frem under meget trange kår. Formue ejede han ikke, familie heller ikke. En tid fik han nogen hjælp fra en kreds af borgere i Horsens. Lidt tjente han også ved undervisning.

Han blev student med 2. karakter i 1789 fra Horsens. Derefter rejste han til København på universitetet, hvorfra han 1796 fik teologisk embedseksamen, 32 år gl.

Trods hårdt privat undervisningsarbejde i studietiden opnåede han et meget smukt eksamensresultat. Kun en græsk glose skilte ham fra et ellers velfortjent laudabilis, dvs. 1. karakter. De praktiske prøver tog han samme år med udmærkelse. Året efter blev han beskikket til sognepræst på Vågå (Færøerne). Her var han i 3 år, de 3 lykkeligste år af hans liv, skriver han. Hans hustru kunne imidlertid ikke tåle det barske klima. Det blev nødvendigt at søge mod sydligere himmelstrøg. Han søgte og fik Norup.

Jakob Schmidt var gift 2 gange. Hans første kone var Ingeborg Lerche, født 1757 og død 16. december 1808 i Norup præstegård. Hun blev begravet i det sydvestlige hjørne af Norup kirkegård.

De var gift i 16½ år og havde 3 børn: Sophie Lovise Ulrica, f. 1795, Kristiane Lovise, f. 1797 og Ulrich Kjerulff, f. 1798.

I sin tjeneste havde præsten en pige, Maren Hansdatter på 28 år.

Ulrich Kjerulff blev cand. theol. i 1827 og var en tid kapellan hos sin fader i Mesinge, fra 1830-34 sognepræst på Venø og 1834-70 i Skanderup ved Ribe. Død 1870.

Jakob Schmidt blev gift 2. gang med Vilhelmine Charlotte Amalie Højer, datter af sognepræsten i Mesinge, Peder Højer, der døde 26. maj 1809 – altså forgængerens datter. Han fik med hende 13 børn. En søn blev lærer ved Mulernes Legatskole i Odense og blev udnævnt til kammerråd. En datter Christiane Ludolphine Frederikke, f.1/9 1819 og død 12/3 1883, blev 15/2 1854 gift med sognepræst Jakob Aagaard, Velling, Ringkøbing amt.

Pastor Schmidt var meget afholdt af sin menighed både her i Norup og i Mesinge, selv om han sidstnævnte sted ofte var på kant med de vakte, der var begyndt at holde gudelige forsamlinger.

Her i Norup skildres han som en begavet prædikant, flittig til at besøge syge og gamle, hjælpsom med råd og vejledning, elsket af sin menighed og familie, og så var han et udpræget selskabsmenneske. "Han fører kirkebogen meget flot", siger provsten om ham. Kort sagt, en meget afholdt præst.

Men var hans betydning end stor i denne henseende, så blev den om muligt endnu større for skolen. Det vil føre for vidt at gå i detaljer i denne beretning. Herom henvises til min bog: "Af en landsbyskoles historie". Her skal blot nævnes, at han sammen med herremanden på Hofmangave, Niels Hofman (Bang) fik et virkeligt solidt og godt skolevæsen bragt på benene i Norup Sogn.

Sammen havde de 2 mænd holdt adskillige møder efter år 1800 med det formål at skabe et skolevæsen her i sognet. Men opgaven var mere end svær. Bønderne modsatte sig de nye tanker med næb og kløer. Et skolevæsen var aldeles unyttigt, ja, ligefrem skadeligt for sognet, mente de. Det var tidsspilde, og børnene gjorde mere gavn derhjemme, for ikke at tale om, hvorledes man skulle skaffe penge til et sådan uvæsen; thi bønderne var meget fattige.

Økonomien i et skolevæsen var derfor også et meget stort problem.

Først med det provisoriske reglement af 10. oktober 1806 blev det muligt at føre de store planer ud i livet.

Der blev nedsat en skolekommission bestående af 3 medlemmer, nemlig pastor Schmidt, Niels Hofman (Bang) samt gårdmanden Jørgen Sørensen. Præsten tegnede skolen såvel udadtil som indadtil. Han førte al korrespondance og forhandlinger med myndighederne. Han bestemte faktisk suverænt over alle skolens funktioner, selv om beslutningerne officielt blev taget på møder. Men

han var også manden, der opmuntrede og opildnede såvel børn og forældre som lærere i det daglige arbejde.

I de utallige klager, der i tidens løb faldt over skolen, var han så afgjort en særdeles værdifuld og retfærdig støtte for læreren. Det drejede sig især om manglende betaling af brændsel, gæs, æg, brød, korn m.m.

Uden denne dygtige og samvittighedsfulde præst havde vort skolevæsen ikke fået en så fremragende start, som tilfældet blev.

Såvel præsten som herremanden bidrog med ikke så lidt økonomisk støtte til det nye skolevæsen, som ellers måtte klare sig med midlerne fra indkomne skolemulkter samt bøder for kirkeforsømmelser.

Skolen blev ledet af præsten med en særdeles fast og myndig hånd. Kun hvor et hjem var hårdt ramt af sygdom, så han gennem fingre med den manglende betaling af mulkt.

Fattigvæsenet var han lige så optaget af. Midlerne blev skaffet ved lysepenge eller ved indsamlinger i kirken, hvor der lige til vor tid har været opstillet en fattigbøsse, eller ved indsamlinger i forbindelse med fester ol.

Et fattighus fik vi først i 1820, da den gamle skole blev nedlagt. Her var der fattighus til op mod århundredets slutning.

I 1809 søgte og fik pastor Schmidt kaldet til Mesinge på Hindsholm. Det fortrød han nok siden mange gange. Menigheden i Mesinge og Schmidt passede slet ikke sammen i det store hele. Selv om han også her fik en trofast venneskare, måtte han ofte kæmpe mod de vakte, som gjorde livet surt for ham. Ikke sådan at forstå, at han var bange for dem. Tvært imod kunne han godt lide at provokere dem.

Pastor Schmidt var en fuldblods rationalist, der ikke gik til siden for at varetage de kirkelige handlinger efter hans eget hoved, f.eks. ved at forvanske dåbspagten. Herunder kom det engang til en heftig ordveksling mellem præsten og dåbsfaddereren, et oprin, der længe blev talt om på Hindsholm. Præsten havde forgrebet sig slemt ved at unnlade "nedfaren til dødsriget", og han måtte nok være taknemlig for at slippe med en irettesættelse af biskoppen.

Under altergangen kunne han uddele sakramentet med ordene: "Til erindring om Jesu legeme og blod". Man bad præsten om at følge ritualet, men det førte blot til at præsten uddelte brødet og vinen på rette måde til nogle, mens andre fik nadveren efter præstens maner.

Den kendte lægprædikant Kresten Madsen opsøgte engang pastor Schmidt for at fortælle, at Gud – en dag, da han havde været ude på marken for at flytte sine får – havde befalet ham at drage til Mesinge for at omvende præsten.

Pastor Schmidt svarede Kresten Madsen lidt hånligt: "Det har såmænd nok været den gamle vædder, der har bræget, lille Kresten!" Kresten Madsen opgav at omvende præsten.

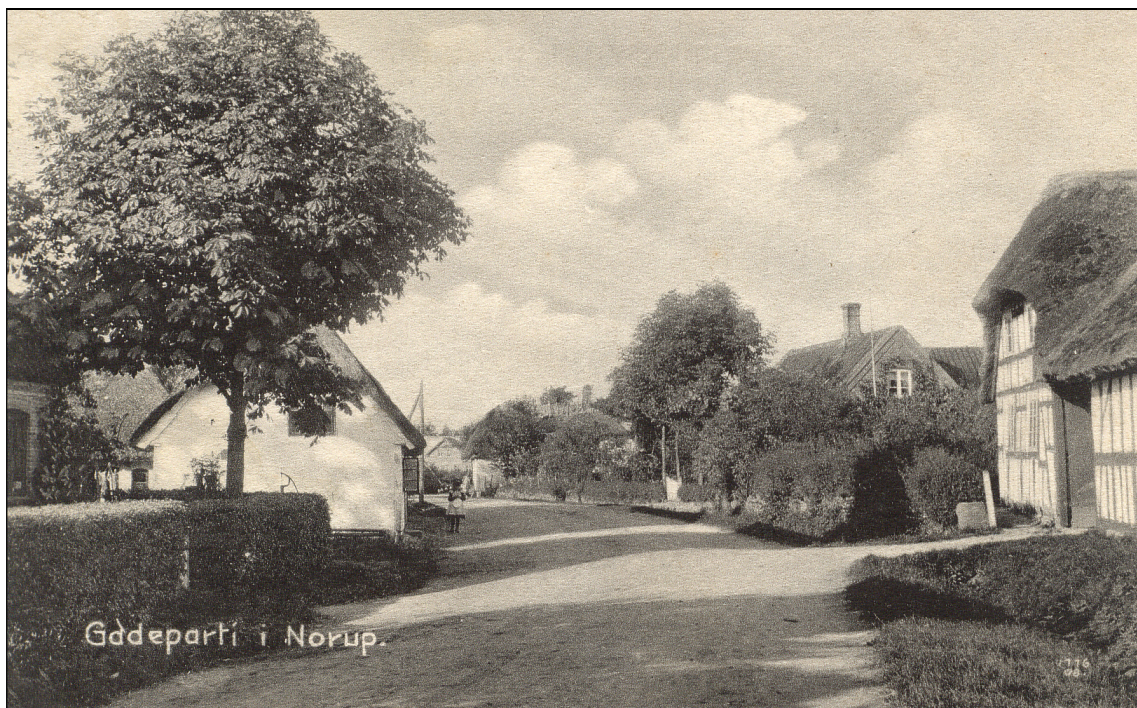
Ved en barnedåbsfest traf Schmidt engang på en kone, han ikke kendte. Han spurgte hende: "Hvor skal jeg føre Dem hen?" (Dvs. hvor er De fra?). "Til Himmerig, hr. pastor", svarede konen, hvorpå præsten udbrød: "Gud bevare os, der har jeg ellers nok i mine egne!"

I Mesinge står følgende at læse om pastor Schmidt: "Han var af Forsynet begavet med en sjælden legemlig Styrke og Sundhed, med en lys Ånds munterhed og frimodighed, der gjorde ham stærk til at bære store Sorger og bevirkede, at han var afholdt i det selskabelige Liv, yndet af sine Menigheder og elsket af sine Børn og Slægtninge. Han vedligeholdte sin Aands Kraft næsten lige til det sidste, efterladende sig et hæderligt Minde i Menigheden. Han var trofast til at besøge Syge og Gamle og til at hjælpe enhver med Raad og Daad. En begavet Prædikant med et ejegodt Hjerte. Der har ikke været hans Mage som Præst. Men han har lidt fritænkerisk Retning, og Alvoren var ikke altid til Stede, som den burde".

Ved sit 50-års jubilæum i 1847 blev han genstand for stor hyldest og udnævnt til konsistorialråd, en slags hæderstitel.

Han var præst i Mesinge til sin død 26. juli 1848. Han var da næsten 84 år gammel.

Fra sin Noruptid nævner han at prædikestolen i 1801 blev "flyttet til øst for vinduet fra vest for samme vindue".

Gadeparti fra Norup tidligt i 1900-tallet.

Erik From

Sognepræst i Norup i 12 år fra 1809-1821. Han blev indsat i Norup 5. nov. 1809. 16. maj 1810 giftede han sig med Magdalene Mathiasen fra Odense. I ægteskabet var der 2 børn: Jakob Aal, f. 7. april 1811 og Charlotte Caroline, døbt pinedag 1813.

Hvor meget Erik From har betydet for sin menighed som præst, er svært at udtale sig om. Der har ikke været nogen til at berette derom, sådan som tilfældet var med hans forgænger. Det nærmeste man når er provsten, der giver ham et godt skudsmål.

Der har ikke været nogen form for religiøse modsætninger her i sognet, som kunne markere standpunkter. Spørgsmålet er vel også, om bønderne havde en anden forventning til præsten end noget guddommeligt at se op til.

Men alligevel kan vi godt danne os et billede af Erik From ud fra de øvrige ting, der engagerede ham, fordi det nu engang faldt i hans lod at skulle tage sig af livets problemer i landsbyen.

Det er nok ikke overdrevet, at langt den største del af hans arbejdsbyrde faldt på skolevæsenet.

Hans forgænger havde sat det godt i gang, men det kørte ingenlunde på skinner. Bøndernes uvilje mod skolevæsenet voksede, og deres modstand var næsten ugendrivelig.

Præsten, der hidtil havde været en autoritet, som ingen vovede at sætte sig op imod, måtte nu prøve en balancegang for ikke at sætte sin autoritet over styr. Han måtte efter bedste evne give indtryk af, at han gjorde det, der var bedst for hans sognebørn, selv om disse havde en anden mening.

Men han måtte tillige fremme tidens idealer om en bedre oplysning for befolkningen, og i den henseende var han under pres fra de overordnede myndigheders side.

Det var ingenlunde nogen let opgave at være sognepræst Erik From, selv om forholdene nok ikke ville have været en hel del anderledes, om han havde befundet sig i et andet sogn.

Men Norup var nu alligevel et noget specielt sogn, der satte sin præst på en hård prøve, uden nogen sinde at træde ham på tærne. Til dette brug havde man et mere taknemmeligt offer i degnen.

Norup skole fra 1820 endte sine dage som baghus i Nørregade 23 i Otterup.

Foto Margit Egdal.

Erik From gik i forgængerens spor med samme entusiasme, om end han fra midten af 1811 gik over til kun at holde et månedligt møde i skolekommissionen mod hidtil to. Men ellers tager den unge præst sin opgave meget seriøst.

En af hans første opgaver er at tage sig af nogle problembørn, som han betegner som vanvittige. Præsten indberetter dem til amtsskoleinspektionen, dvs. amtsprovst Lütken i Lumby. Amtsprovsten er alvorlig bange for, at "børnenes nødvendige religiøse og moralske begreber skal lide alvorlig skade". Han beordrer degnen til at påtage sig nogle ekstratimer uden betaling for at "børnenes religiøse og moralske begreber kan bibringes ved mundtlige samtaler til en bedre sindsforfatning".

Disse og flere andre børn havnede på en opdragelsesanstalt som "vanvittige".

Den største af alle Erik Froms opgaver i hans Norup-tid blev opførelsen af en ny skole i 1820.

Ideen om en sådan var dog ikke udgået fra ham. Den havde været et stadigt tilbagevendende spørgsmål i skolekommissionen lige siden 1808, men det havde affødt så stærk modstand i befolkningen, at det gang på gang måtte udskydes.

I 1818 var degneboligen og især skolestuen så faldefærdig, at den måtte opgives. Den lå på kirkegården ret vest for kirketårnet. Den blev i øvrigt senere taget i brug som fattighus.

Præsten ønskede den nye skole lagt på en jordlod, som herremanden ville forære til formålet, og hvor den i øvrigt efter mange tovtækninger også kom til at ligge.

Bønderne i Egense krævede den placeret midtvejs mellem Egense og Norup eller helst i Egense, men det vakte modstand hos Norup-bønderne, der forlangte den til deres by.

Bølgerne gik højt. Den ene klage efter den anden blev afsendt til amtsprovsten, biskoppen, skoleinspektionen, kancelliet, ja, endog til selveste kongen.

Skrivelsen til kongen af 11/10 1819 er meget lang og giver et fantastisk godt billede af mange ting i sognet. Den er helt korrekt i formuleringen og er altså ikke forfattet af bønderne selv. De kunne end ikke skrive deres egne navne. Efter navnene er anført m.f.P., dvs. "med ført pen".

Indvendingerne er mange. Man finder, at Norup Skole, nu da dæmningen over Vejlemaden (nu vejen mellem Egense og Hasmark) er færdigbygget i 1818, helt kan undværes, "thi sognet er ei stort". Hasmark skole vil være tilstrækkelig stor for hele sognet. Her er en skolestue på $7\frac{1}{2}$ x $7\frac{1}{2}$ alen, og der går kun 63 børn i den (NB: fordelt på 2 klasser!).

Endvidere finder man, at den gamle skole i Norup er i brugbar stand, men hvis den ikke er det, så skyldes det, at den gamle degn har ladet den totalt forfalde, uagtet han til dens vedligeholdelse årlig oppebærer af sognet 4 tdr rug, 9 tdr 5 skp byg, 12 stk. brød à 16 pund, 39 gæs, 39 snese æg, 15 rbd samt 120 stk. tørv af hver td. hartkorn fordelt på den enkelte gårde i sognet.

Man synes at glemme, at disse naturalier udgjorde degnens løn og ikke var et vedligeholdelsesvederlag.

Det hedder videre: "Det høje Kollegium har befaleet, at den nye Skole skal indeholde en Stue og et Gæstekammer. Det er helt overflødige Ting og unødvendige Udgifter i Nutiden, og vi ser os ikke i Stand til at udrede 4 rdl. pr. td. Hartkorn for den nye Skole. Skal den nye Skole endelig bygges trods vore Protester, saa anmoder vi om Udsættelse af Byggeriet på ubestemt Tid".

Til sidst gav bønderne op. Præsten var dem for stærk.

Norup skole på adressen Nørregade 23 i Otterup fotograferet af Margit Egdal i maj 2005, inden den blev revet ned for at give plads til nyt boligbyggeri.

Den nye skole blev taget i brug i sommeren 1820. Den blev dyr. Alt for dyr, mente bønderne. Pris 2139 rdl. Og så havde herremanden endda reduceret tallet til 1800 rdl.

Mærkeligt nok var bøndernes harme og vrede hverken vendt mod præsten eller herremanden, hvad der havde været mest naturligt; thi de 2 gårdmænd i Norup og Hasmark var, trods de var medlemmer af skolekommissionen, medunderskrivere af de mange klager.

Nej, skytset blev rettet mod den arme degn. Han blev betragtet som en glubsk pengepuger, der ikke kunne få nok skrabet til sig. Han var en samfundssnylter, aldeles unyttig, ja, ligefrem til ubodelig skade for samfundet.

I de følgende år nægtede man gang på gang at betale de pålignede naturalieydelse til ham. De var i øvrigt pålignet af præsten og herremanden. Og så måtte præsten atter tage den stramme maske på.

Det var en helt urimelig og fejlagtig vurdering af degnen. Hans økonomiske kår var næsten lige så ringe som bøndernes. Hans fordringer til skolevæsenet var såre beskedne. Han måtte finde sig i, at huset faldt sammen om ham. Degnen havde overhovedet intet at skulle have sagt.

Erik From udrettede endnu en meget god ting i Norup. Han oprettede et fattighus i den nedlagte skolebygning. Hospitalet blev det kaldt.

Den gamle skolebygning, hvis alder nok går tilbage til tiden før 1600, bestod af et stuehus forsikret for 230 rdl., en ladebygning for 380 rdl. og et brøstfældigt tørveskur for 80 rdl.

Ladebygningen faldt sammen i 1820 og blev revet ned.

Stuehuset fik en nordøstlig istandsættelse og i årene fra 1820 til 1858 udgjorde den til stadighed beboelse for 10-12 subsistensløse beboere af begge køn og i alle aldre.

Erik From blev i 1821 kaldet til Sct. Hans Sogn i Odense.

*Otto Diderik Lütken.
Portrættegning i privateje*

Otto Diderik Lütken

Sognepræst i Norup i 4 år, 1821 til 1825.

Otto Lütken er født i Lumby præstegård i 1793 som søn af amtsprovst Lütken.

Faderen forberedte ham til optagelse på universitetet i København, hvorfra han i 1816 tog theologisk embedseksamen.

1819-21 var han kapellan hos sin fader i Lumby, hvorfra han blev kaldet til Norup i 1821.

1825 flyttede han til Mern ved Præstø og i 1841 til Karleby på Falster, hvor han døde 16. april 1866.

I en nekrolog om ham hedder det: "Han var en frugtbar forfatter af landøkonomiske og nationaløkonomiske skrifter, samt æstetiske, der særlig hørte ind under theologien. Han er

forfatter til salmen "Bevar os Gud, i nat". I 1819 udgav han en skolesalmebog med tilhørende melodier".

En søn, Carl Theodor Lütken var en tid overlærer i Nykøbing Falster, men senere fotograf i København.

En datter, Vilhelmine, f. 4. juli 1824, blev gift med sognepræst Christian Søtoft i Norup (1844-1854).

Pastor Lütken skildres i Norup som en dygtig og afholdt præst. Han gjorde meget for sine sognebørn, men blev dog ret hurtigt klar over, at Norup aldrig ville blive hans blivende sted.

Der var især 2 ting, der optog ham i de få år, han var i Norup. Det var skole- og fattigvæsenet.

Han fortsatte trofast i sine 2 forgængeres spor. Han gjorde alt for at få sognets befolkning til at forstå værdien af et godt skolevæsen, men temmelig forgæves.

I forbindelse med opførelsen af den nye skole i Norup, var det blevet nødvendigt at øge bidragene til den. Hidtil havde det kun været de 39 gårdmænd i Norup og Hasmark, der havde betalt til skolevæsenet. Nu blev det også pålagt sognets 24 husmænd at yde bidrag. Med "husmænd" menes alle de beboere, der ikke havde gårde, altså de forskellige håndværkere samt mølleren.

Den nye ligning var pålagt husmændene allerede i Erik Froms tid, af præsten og herremanden. Den udgjorde 1 rbd. pr. brug.

Men den nægtede man at betale, og efter 4 års tovtrækkerier måtte kancelliet (svarer i dag til undervisningsministerium og kirkeministerium lagt sammen) tage den stramme maske på og afgøre sagen. Det skete 15. februar 1823.

Men det blev rigtignok præsten, der skulle præsentere regningen. For at stive sin stilling lidt af, måtte pastor Lütken vise sin forståelse for bøndernes problemer. I en lang skrivelse af 4. februar 1823 til kancelliet går han i forbøn for hans fattige sognebørn. Han beder om fritagelse for betaling af 200 rdl. i sølv til Odense Amts Bygningskasse. Han skriver:

"Dette lille fattige sogn kan ikke klare mere. Misvækst har ramt det tungt. Rundt om i gårdene har man allerede nu her i februar bagt det sidste brød af avlen fra i fjor, efter at degnen har fået det, han skulle have. Der gives næppe noget sogn i hele amtet, hvor fattigdommen er større", osv.

Selv om sognepræstens lange bønsskrivelse til kancelliet ikke imødekommer ønsket om afskrivning af de 200 rdl. sølv (5 rdl. sølv = 6 rdl. sedler), så opnåede han dog at få udskudt betalingen i 10 år, rentefrit!

Også sognets fattige måtte præsten tage sig af. Midlerne kom stadig fra forskellige indsamlinger, men de dækkede kun lige den allerværste nød. Man måtte derfor pålægge bønderne forskellige ydelser i naturalier. Og så rasede befolkningen igen!

Lars Frederik From

Sognepræst i Norup i 5 år, 1825-30.

Lars From er født i 1782 og blev begravet på Norup kirkegård 2. april 1830. Han var gift med Karen Nielsdatter Bruun (1827).

I efteråret 1825 kom han til Norup som sognepræst. Han var en slægtning til en tidligere præst i sognet af samme efternavn.

Ingen kan fortælle os, hvordan han røgtede sit hverv som sjælesørger, for ingen har fortalt os noget derom.

Men en kendsgerning er det, at der er faldet en vis ro over sognet. Om dette skal skrives på præstens plus- eller minuskonto, skal jeg afholde mig fra at tage stilling til.

Om befolkningen hedder det et sted: "at de åndelige strømninger er gået helt uden om Nordfyn i hele det 19. århundrede".

Skal man danne sig et billede af præstens aktiviteter, bliver det atter nødvendigt at kaste blikket på skolen, der afspejler ikke så lidt om hans indflydelse og betydning eller mangel på samme.

Der sker ingen spændende ting her i sognet de første 3 år af hans embedsperiode. Skolekommissionens møder med præsten som formand og initiativtager reduceres betydeligt både i antal og indhold.

Præsten nævner, at gemytterne er faldet til ro, og der ikke er nogen utilfredsheder.

Men der er heller ingen begejstring. Mødernes antal er skåret ned til kvartalsvise eller efterhånden halvårslige sammenkomster, hvilket giver anledning til adskillige henstillinger og reprimander fra amtsprovsten.

Endvidere blev møderne henlagt til præstegården i stedet for skolen. Alt i alt var følingen med skolearbejdet betydeligt mindsket. Mødereferaterne indskrænker sig f.eks. til at nævne, at skoleforstanderen, en gårdmand fra Egense, pga. manglende evne til at læse og skrive var blevet afløst af en anden med samme mangler.

Der er lavvande for ikke at sige drønende underskud i skolekassen. Men flere gange nævnes det, at "præsten har udlignet det ved frivillig gave". Der nævnes beløb på 2 til 8 rdl., altså ret betydelige beløb. I 1828 bragte præsten vort skolevæsen ind på et afsindigt vildspor. Måske skyldtes det overvældende pres fra amtsprovsten, som From ikke var i stand til at modstå.

I årene efter 1819 havde en ny undervisningsform holdt sit indtog i landet. Det var "den lancasterske metode", herhjemme bedre kendt som "den indbyrdes undervisning".

Det var sparsommelighed, mekanik og åndeløst terperi sat i højsædet. Ved et sindrigt system af stave- og regnetabeller uden mindste metode kunne en lærer med et hjælpesystem af større elever, en signalføjte og en kontrolbog holde en klasse på over 100 elever i ånde.

Amtsprovsten var bidt af den nye metode. Den kunne nok vække interesse i kølvandet af statsbankerotten i 1813, og fattigdommen der fulgte efter.

Sparsommelighed havde klang i alles ører, men skolekommissionen i Norup havde hidtil formået at holde den nye undervisningsstrøm fra døren.

Pastor From var dog ikke afvisende nok, og i maj 1828 blev den indført her i sognet efter mange henstillinger fra amtsprovsten. Det tjener til præstens undskyldning, at det kun var få sogne i landet, der undgik den, og at From stillede som betingelse, at amtet skulle yde et tilskud på 150 rdl., som blev udbetalt 11. december 1828.

Men da var degnen Nue en syg mand. Han blev heldigvis skånet for at indføre den indbyrdes undervisning. 18. januar 1829 døde han 57 år gl.

Degneskiftet gav en hel del problemer. Da den nye skole blev bygget i 1820, skulle der spares, og det skete ved store nedskæringer i byggeriet. Nue fik dengang lov til at opføre det manglende, bl.a. en stue, et kammer og en ølkælder af kampesten.

Til gengæld skulle han have det betalt af den degn, der engang måtte blive hans efterfølger. Formaliteterne var i orden, men præsten undlod ganske at støtte "degneken Madam Nue". Kommissionen besluttede dog til sidst at give hende en erstatning på 11 rdl. og 3 daler.

Karen Nue havde også problemer med at få sin retsmæssige enkepension udbetalt. Det var en helt oplagt sag for præsten at klare, men han overlod den til amtsdirektionen.

I øvrigt var der i temmelig lang tid vikarer på embedet efter Nues død. Præsten var længe om at få stillingen besat. Og Karen Nue måtte give vikarerne både ophold, kost og løn.

Vi hører intet om amtsdirektionens afgørelse. Lars From gav ikke referater af slige ting, som forgængerne havde gjort.

Lars From døde som nævnt 27. marts 1830, 48 år gl. Han blev begravet 2. april, og i den anledning var begge skoler lukkede.

Pastor Hald

Christian Holger Hald

Sognepræst i Norup i 10 år, 1830-40.

Han var søn af prokurator Hans Peter Hald og hustru Mathea Basse. 7. oktober 1829 giftede pastor Hald sig med Abigail Christensen, f. 1. maj 1810, død 8. oktober 1880. Hendes forældre var forpagter Frederik Christensen og hustru Bodil Kirstine Dahl.

I ægteskabet var der børnene Peter Christian Frederik, f. 1830, Hugo Theodor Valdemar f. 1833 og Thora Mathea Christine, f. 1835. Desuden havde de et plejebarn, Andreas Jensen, f. 1830.

I 1830 er der registreret ikke mindre end 7 tjenestefolk i præstegården, heraf de 4 i huset, nemlig husjomfruen Valdemine Schmidt, 34 år, Kirsten Rasmusdatter, 22 år, Frederikke Hjort, 15 år, samt lærerinden Maren Rasmusdatter, 29 år. Ved præstegårdens landbrug var der beskæftiget Hans Larsen, 30 år, Niels Jensen, 22 år og Harald Valdemar 14 år.

Da præsteparret flyttede fra sognet i 1840 var disse tal dog reduceret til husjomfruen Christophorine Frederikke Almind, 24 år og lærerinden Gjertrud Marie, 22 år, mens landbruget måtte klare sig med Jens Andersen på 30 år.

Hald blev teologisk kandidat 1828. 1829 blev han adjunkt i Odense og kom herfra til Norup 14. juli 1830.

16. oktober 1840 blev han kaldet som sognepræst til Lunde og 18. juli 1844 til provst over Lunde, Skam og Skovby herreder. Samme år d. 9. september blev han kaldet til Lumby.

Han var dannebrogsmænd og ridder af Dannebrog og havde 50 års jubilæum 5. juli 1880.

Han tog sin afsked 27. dec. 1882. Han bosatte sig derefter i Odense, hvor han døde efter et ulykkeligt fald i glat føre 1887.

Præstegården i Norup bestod dengang af en stor 4-længet gård, hvortil hørte 36 tdr. land agerjord og 8 tdr. land eng på i alt 5 tdr. hartkorn.

Ud over indtægterne fra gården havde præsten 880 rdl. i løn – altså en meget betydelig indtægt. Med Hald fik sognet en ung præst på kun 25 år. Det var en lidt svær opgave at komme efter Lars From, der på mange måder trods alt havde sparet beboerne for de helt store udgifter.

Hald var en uhyre initiativrig og selvbevidst person, der stillede store krav til sine omgivelser, men endnu større til sig selv.

Han skildres som en meget nidkær præst, en dygtig prædikant og en god sjælesørger, der flittigt tog sig af fattige, syge og gamle.

I 1834 foretager han den lovbefalede folketælling. Den viser, at sognet havde 738 indbyggere, hvoraf 20 er almisseyndere eller fattiglemmer.

Fattiggården i den gamle skole i Norup havde på det tidspunkt 11 fattiglemmer, som fattigvæsenet, dvs. præsten skulle tage sig af. Det er: Almisselem Peder, 76 år, hans kone Ester, 34 år og deres 2 børn på 7 og 9 år. Desuden almisselem og enke Johanne, 75 år samt i samme position Ane Marie, 44 år, med hendes 2 børn på 2 og 7 år. Endelig er der Henrik på 20 år.

For at forsørge samtlige almisselemmer måtte præsten pålignе sognets 39 gårdmænd flg. afgifter: 323 pund rugmel, 161 pund bygmel, 126 pund malt, 27 pund gryn, 10 pund smør (margarine var ikke opfundet), 10 pund flæsk. Desuden i rede penge 335 rdl. Prøv at regne ud, hvor meget det kan blive til hver enkelt!

Men det var byrder, der tyngede eller i hvert fald irriterede bønderne grænseløst. Det var også noget, der skaffede præsten mange fjender, især da han havde meget stor forståelse for de fattiges elendige kår, og som følge deraf havde hævet afgifterne betydeligt. Bønderne betragtede fattigdom som noget selvforskyldt.

Det blev ikke bedre af, at præsten også øgede udgifterne til skolen. På hans første møde i skolekommissionen gennemgik han straks skolens inventar grundigt og fandt en række mangler, der straks skulle afhjælpes. Det drejede sig i Norup om 10 stk.. skifertavler, 24 pegepinde, 8 linealer og et sandbord til skriveøvelser.

Ved sammenligning med tidligere inventarlistes fandt han også ud af, at der var forsvundet flere af bøgerne i skolens bogsamling. Han sørgede for, at begge skoler fik indrettet en lege- og gymnastikplads med flg. redskaber til hver: 6 fag ribber, 2 bomme, en buk og en plint. De fandtes endnu i 1965 på begge skoler.

Hasmark skole gengivet efter postkort sendt 1908. Bemærk bommen, pastor Hald fik sat op.

7. sept. 1835 beordrede han gravet en rende til svømmeøvelsen, så børnene i Norup fik lige muligheder med dem i Hasmark, der jo havde havet. Renden lå i skolehavens syd-østlige hjørne på et lavt sted. Den var 12 m lang og 3 m bred, og den lå der endnu i 1944, da jeg kom til Norup.

Han beordrede skolebygningen sat i forsvarlig stand (den var kun 10 år gammel), bl.a. skulle skorstenen og bageovnen bygges om, og boligen skulle udvides med et udhus.

2 mdr. senere er intet af alt dette bragt i orden. Men så måtte præsten skrue bissen på, og der kom straks orden i tingene.

Det gjorde der også mht. undervisningen. Forsømmelserne var taget voldsomt til. Det gjaldt ikke alene eleverne, men også de mange gange, hvor man bare lukkede skolen. I 1829 holdt man skolen lukket i 3 mdr. efter Nues død. De 2 første måneder af 1830 var skolen lukket i ikke mindre end 21 dage blot pga. vejret. Man lukkede skolen af de mindste årsager: kakkelovnen røg (det vidste børnene, hvordan man skulle få den til), ufremkommeligt føre, Skt. Knuds marked, degnen skulle et nødvendigt ærinde, skolestuen skulle hvidtes (=kalkes), vinduer repareres osv.

Hertil kom elevforsømmelserne, der f. eks i vinterhalvåret 1826/27 var helt oppe på 813 elevdage mod kun 1964 mødte elevdage.

Hald fik bragt orden i forsømmelserne og antallet af skolelukkede dage kom ned på 10-15 dage om året.

For første halvår af 1836 nævner han, at skolemulkterne har indbragt 15 skilling i Norup og 3 mark 12 skilling i Hasmark. Forsømmelserne i kirken indbragte fra Norup 5 mark 4 skilling, men kun 15 skilling fra Hasmark. Taksterne var 1 skilling pr. forsømt dag.

Det siger sig selv, at Hald var skolen en god mand. Men han var også streng i sine krav. Det gjorde sig også gældende, når han senere som provst kom på visitats. En elev fra dengang har engang fortalt mig, at børnene i skolen ofte brugte udtrykket: "Hall – ha'r gall" (Hald – han er gal). Udtrykket skal nok tages til indtægt for pastor Hald.

At skolen fik en blomstringstid i hans tid kan næppe forbavse nogen. Jeg skal ikke komme ind på enkeltheder, men nøjes med at nævne en enkelt ting.

Overalt i sognet havde der langt tilbage i tiden været tradition for husflid i sognet af forskellige slags, især vævning, hvis produkter blev afsat på Sct. Knuds marked i Odense.

Denne beskæftigelse var stagneret. Da tog Hald initiativ til oprettelse af en spinde- og væveskole i Hasmark, og så kom der for alvor gang i vævning af f.eks. olmerdug.

Præsten formåede at få Hofman Bang til at yde et bidrag til skolen på 200 rdl. og kancelliet andre 100 rdl. Desuden fik han udvirket et lån til opførelse af skolen på yderligere 100 rdl.

Det satte skub i befolkningen og også i dens indtægter, så helt upopulær var præsten absolut ikke.

En tid var der ikke mindre end 20 beboere, der ernærede sig ved væveri i sognet foruden de mange, der havde det som bierhverv.

Hald var flittig til at referere i de gamle skoleprotokoller om, hvad der foregik i skolen. Her kommer hans grundighed til klart udtryk.

Jeg skal blot nævne nogle få eksempler: I 1837 er loftet over stue og sovekammer i Norup så råddent, at man ikke kan gå på det uden at gå igennem. Desuden er rækværket omkring brønden brøstfældigt. Præsten beregner materialeforbruget til 4 3/4 tylt fjælle, 2 stk. 7 alen bjælker, 4 stk. 7/4 alen egetømmer, 2 egestolper samt 250 søm. Prisen anslår han til 25 rdl., og arbejdet sættes straks i gang.

I året 1838 nævner han flg. udgifter for begge skoler: Bygningskassen 37 rdl. 71 skilling og undervisningskassen 31 rdl. Udgifterne er nøje specificerede.

Om inventaret skriver han 24/4 1837: "I Hasmark fandtes det som sædvanligt slet forvaret og oversvinet med snavs", og om undervisningen: "Børnene i Hasmark svarer godt, i Norup mindre godt".

Men den fremragende præst savnede alligevel udfordringer. Han måtte ende som provst.

Ove Malling Hofman (Bang)

Sognepræst i Norup i 4 år, 1840-44.

Han er født på Hofmangave som søn af stamhusbesidder N.E. Hofman (Bang) og hustru Charlotte Malling. Han var gift med Mathea Urne Boddum fra Norge.

I 1844 blev han kaldet til Lunde, hvor han døde 29. januar 1868.

Der findes ikke mange overleveringer om ham. Fra skoleprotokollerne skal jeg blot nævne flg.: 12. okt. 1842 henstillede biskop Faber, at der ved hver af sognets skoler bør forefindes en retirade til børnenes afbenyttelse, idet de nødvendige ærinder på naturens vegne hidtil har været besørget mellem buske og krat ved skolen.

Præsten fandt kravet rimeligt og lovede, at der i løbet af 1843 skulle blive opført retirader ved begge skoler således, at drenge og piger fik hver sin afdeling. Disse stod lige til 1952, da de begge steder blev erstattet med moderne "træk og slip".

Christian Søtoft

Sognepræst i Norup i 10 år, 1845-54.

Født 1814 som søn af købmand Jens Ostenfeldt Søtoft og hustru Ane Kirstine Roge. 26. juli 1845 blev han gift med Vilhelmine Lütken, datter af fhv. sognepræst i Norup Otto Diderik Lütken og hustru Cecilie Levring.

I ægteskabet var der 4 børn. En søn, O.V. Søtoft f. 1852 blev direktør for sukkerfabrikken i Nykøbing Falster i 1902. En datter Ane Kristine, f. 1850 og død 1876, var gift med sognepræsten til Bogø ved Falster.

Søtoft døde søndag d. 30. april, da kirkeklokken ringede sammen til gudstjeneste i Norup. Han havde den foregående søndag afholdt konfirmation og var da tilsyneladende rask.

Han blev 40 år og efterlod sig 4 uforsørgede børn samt sin hustru på 30 år.

Han ligger begravet på Norup kirkegård tæt op ad tårnets vestside, hvor hans gravsten stadig står.

Hans eftermæle efterlader ikke mange indtryk om hans betydning for sognet som præst, men han har nok heller ikke haft de bedste arbejdsvilkår, lige så lidt som hans forgængere har haft det.

En omtrent samtidig skoleleder i Hasmark fortæller lidt om præsternes vilkår dengang: Befolkningen i Norup Sogn, især i Hasmark, er noget helt for sig selv, måske fordi de har boet så isoleret og kun har haft ringe samkvem med omverdenen. De er sløve i deres interesser, undtagen når det drejer sig om mad og drikke og tarvelige fornøjelser som fastelavnsløjer, fester, spil eller sligt. Det hindrer fremdrift. Ægteskaber indgås inden for en meget snæver kreds. By og sogn danner så at sige en familiekreds, og giftermål uden for denne er meget sjældent og absolut ikke velset. De udefra kommende må i lang tid føle sig som fremmede. Det gælder også præsterne, som man kun af nødvendighed accepterer.

Barnefødsler uden for ægteskabet er almindeligt, og ofte ser man, at "en pige søger plads for sig og sit barn". Sædelighedsfølelsen står meget langt tilbage her i sognet.

Befolkningen er "trøv" (=træg) at trækkes med, hvis det da ikke lige er noget, der kan give penge – og det straks.

Man skeler også til, hvad ens nabo vil gå med til, inden man selv træffer sin beslutning.

Med det åndelige og religiøse står det også meget slemt til. Det skyldes måske den tidligere herskende "rationalisme", som vi husker den fra Schmidts tid.

Kirken står tom, og det ville skolen nok også gøre, hvis der ikke var noget, der hedder skolemulkt. Men mulkten er alt for lille, og så kan det betale sig for gårdmændene at holde børnene hjemme og betale mulkten".

Dette skudsmål skal nok være rigtigt. Det har i hvert fald levet op til nutiden i folkemunde. Vrangvilje hos bønderne har jeg truffet på i flere andre forbindelser, f.eks. når der skulle repareres veje. Sognet var delt op i distrikter, og hvert distrikt fik tildelt sit vejstykke at vedligeholde, ofte langt fra hjemstedet.

Også her var bønderne uhyre genstridige og nægtede at udføre det pålagte arbejde med mandskab, hest og vogn.

På skolens område sker der ikke de store ting i Søtofts tid, selv om det stadig efter kommunalreformen i 1842 er præsten, der er formand for sogneforstanderskabet.

Eliasminde.

Fra 1846 flyttes møderne fra præstegården til "Eliasminde" (nuværende Egensegården). Herfra skal nævnes et par interessante ting:

I 1844 var der blevet bevilget et nyt "Brættguld" i degnen Alminds dagligstue i Norup, mod at han selv besørgede arbejdet udført. De gamle brædder anvendte degnen til udbedring af et udhus.

Men nu indkom der flere klager fra beboerne over, at de kasserede brædder ikke var blevet solgt på offentlig auktion.

Degnen svarede præsten, at han betragtede de gamle brædder som betaling for hans arbejde, men erklærede sig villig til at erstatte dem. Det fandt præsten dog ingen grund til.

Aftenskolen

Endnu mere interessant er et mødereferat fra september 1846.

Skoledirektionen havde anmodet præsten om oprettelse af en aftenskole for sognets unge. Det tilkendegives, at udgifter til lys og varme afholdes af skolekassen, og at det er ønskeligt at skolelærerne varetager undervisningen mod et beskedent vederlag.

På mødet erkendte man det gavnlige i en sådan aftenskole, og at der formentlig ville blive en meget stor tilslutning. Men man blev også enige om at kræve 4 punkter overholdt for at gå med til en aftenskole, nemlig:

- Der er kun adgang for konfirmerede mandlige deltagere. For kvinder er det unyttig tidsspilde.
- Der skal undervises i læsning, skrivning, regning i hovedet og på tavlen, retskrivning, historie og geografi. Historie og geografi må kun omfatte fædrelandets historie og som hjælpemidler skal deltagerne anvende "Strøms Danmarkshistorie" og "Krogs lille Geografi".
- Aftenskolen skal holdes i de 4 vinter måneder november, december, januar og februar med 2 gange ugentlig, hver gang kl. 6-8 om aftenen. Dagene vil senere blive fastsat af sogneforstanderskabet.
- Godtgørelse til lærerne for deres arbejde kan der ikke blive tale om, men forstanderskabet vil opmuntre de unge, som jo er dem, der nyder godt af aftenskolen, til efter lyst og evne at vise en lille erkendtlighed til lærerne. Udgiften til lys og varme anser man det rimeligt at pålægge skolekassen.

Aftenskolen kom i gang og fik en meget stor tilslutning.

Hans Abel Leonhard Hansen

Sognepræst i Norup i 14 år, 1854-68.

Født i København d. 23. februar 1816 som søn af overretsprokurator Carl Møller Hansen og hustru Viveke Margrete Melbye, datter af sognepræst Thor Melbye, Middelfart.

Gift med Helene Bolette Ascanius Holm, født 29. januar 1820 i Randers.

Leonhard Hansen blev cand. theol. med laudabilis 27-4-1840, lærer ved Kolding lærde skole 8-4-1843, Randers lærde skole 2-11-1844 og adjunkt samme sted 25-9-1847.

29-7-1854 blev han kaldet til sognepræst i Norup, 12-9-1868 til Hatting-Torsted, hvorfra han tog sin afsked 1-5-1877 og flyttede til Odense, hvor han døde i 1886.

Leonhard Hansen er nok den mest spændende af hele Norups præsterække. Det er han, fordi han omhyggeligt har beskrevet en lang række af store og små begivenheder i sognet, så man får et fantastisk godt og nuanceret billede af livet i et lille landsbysogn, hvor han nok selv figurerer som sognets mest dominerende og indflydelsesrige person, men alligevel ofte må indkassere en del modgang fra den lille genstridige nordfynske befolkningsgruppe.

Da pastor Hansens beskrivelse er en meget værdifuld skildring af livet omkring en nordfynsk præstegård i midten af forrige århundrede, må det uvilkårligt påvirke længden af afsnittet om ham. Selv småtingene bliver taget med i hans beskrivelse og fortalt på en spændende måde, f.eks. hvor mange forskellige frugttræer og buske han har plantet, hvilke sorter og deres udbytte. Han planter den lille skov op ad præstegården. Ligeledes giver han en nøje beskrivelse af sognets til- og fraflytninger, erhvervsfordeling, præstegården og dens jordtilliggende, kirkens vedligeholdelse, gravminder, visitatser, middage i præstegården, præstekonventer, særlige gudstjenester, skolen og dens lærere, enkepensioner, krigene 1848-50 og 1864, Frederik d. VII's død, præstens skattepligtige indkomst, mord og selvmord i sognet og en masse andre ting, som det vil føre for vidt at komme ind på. Her skal blot nævnes et udpluk af hans mange interessefelter.

Til præstegården hørte 36 tdr ager og 8 tdr eng. I 1865 nævner pastor Hansen, at præstegården er forsikret således: A. stuehuset 1675 rdl. B: østre lade 630 rdl. C: søndre lade 595 rdl. D: vestre lade 1690 rdl.

Om den vestre lade nævner han, at hans forgænger havde påbegyndt opførelsen af den i 1854, men at han selv måtte fuldende byggeriet i 1855. Den kostede 1506 rdl. 5 mark 7 skilling, hvoraf præsten personligt måtte betale 206 rdl. 5 mark 6 skilling, foruden det arbejde hans karl, heste og vogne samt bønderne i hele Norup by måtte gøre.

Der optoges et embedslån på 1300 rdl. til 4 % p.a. i 20 år.

Til præstegården hørte også en anneksgård i Egense, matr. nr. 3 på 5 tdr 4 skp 3 fjd og 1 1/9 album. Den blev i 1854 solgt for 6000 rdl.

Skorstenene i præstegården er en frygtelig plage for præsten gennem hele hans Noruptid. Gang på gang beklager han sig derover. Allerede i 1854 skriver han: "Den ene skorsten vil slet ikke trække, men fylder studerekammer og gangen med røg. Svovlstanken fra tørvæne har aldeles gennemtrængt alle mure og fordærver luften".

Flere år senere skriver han: "Jeg har nu nedrevet denne skorsten 4 gange og de 3 gange opført den af nye materialer. Nu trækker den, men alligevel stinker det overalt af svovl".

Det står ikke bedre til med den anden skorsten. I 1854 siger han, at den "er gjort af halvbrændte sten, men den består forneden af rå lersten. Svovlstanken forpester luften i havestuen, gangen og gæstekammeret. Der er intet andet for end at brække den ned og opføre den af helbrændte sten og i kalk. Og så må alle væggene fornyes".

Lene Ascanius, pastor Leonhard Hansens smukke hustru, malet af N.P. Holbek. Foto af Leonhard selv er taget af fotograf Mürck i Lyngby. Begge billeder stammer fra bogen "Leonhards Minder – fra københavnerdreng til landsbypræst i 1800-tallet".

Bogen gengiver Leonhards erindringer, skrevet af ham selv. Hans tid i Norup er en særdeles interessant beretning om både Norup Sogn og præstens virke. Udgivet i 2005 af efterkommerne Jørgen Ravn Elkjær, Lise Gotfredsen og Lisbeth Skovgaard.

I 1865 har også denne skorsten været ombygget flere gange, og han siger:

"Skal luften nogen sinde blive fuldkommen, må den rives ned, ligeledes alle vægge, også ydermuren, og alt bygges op af helbrændte sten. Prisen for dem er kun 1 skilling dyrere på 100 end for halvbrændte", og han fortsætter: "Alt dette har taget hårdt på min pung og endnu mere på mit helbred og derved på mit ellers så gode humør".

Til sidst opgiver han helt sit studerekammer og flytter ind i det lille hjørnekammer. "Der er der Gud ske lov ingen skorsten", siger han.

Nå, men oven i alt dette glæder han sig alligevel over, at han i oktober af det store røde æbletræ har plukket 30 skp æbler efter at have opsamlet 2 skp nedfaldne.

Præsten nævner naturligvis også de forskellige visitatser, der fandt sted, og biskoppen får sit skudsmål.

Til hver visitats hørte en middag, hvortil var indbudt samtlige nordfynske præster, højtideligt nævnt ved navne, samt herremanden og begge lærere.

Bispevisitatsen strakte sig over mindst 3-4 dage og omfattede en gudstjeneste om søndagen med overhøring af de senere års konfirmander i den kristne tro og lærdom. Desuden gik der en dag i hver af skolerne med visitats og så undertiden et par dage til at slappe af i.

Ida døbes

Pastor Hansen omtaler en af sine tjenestefolk. Han skriver: "Den 17. maj var en usædvanlig højtidsdag for menigheden. Da døbtes Ida Mathilde Isaacsen, 27 år gl., lærerinde for præstens børn og født af israelske forældre".

Hele den foregående vinter havde præsten grundigt forberedt Ida til den store dag, hvor hendes nye kaldenavn blev Helene. Dagen før blev hendes modenhed til at modtage dåben prøvet i præstegården i overværelse af præsterne E. Mau fra Skjellerup og M. Melbye fra Asperup.

En talrig menighed fulgte den højtidelige handling, der i præstens omtale er beskrevet til mindste detalje mht. tekst, salmer osv.

Ida var ledsaget til dåben af sine faddere: Præstens hustru og præsterne Mau og Melbye. Sidstnævnte prædikede over dagens evangelium – alt sammen beskrevet.

Åndeligt liv i sognet

Leonhard Hansen var, som de fleste af Nordfyns præster på den tid, stærkt grebet af de indremissionske tanker, og det præger naturligvis menighedslivet i sognet en hel del, selv om befolkningen ingenlunde falder på maven af den grund.

Flere gange kom en såkaldt "kolportør", dvs. missionær på besøg her flere dage ad gangen. Det var Lars Pedersen, en husmand fra Hårslev sogn. Han holdt flere møder i præstegården, skolerne og i nogle private hjem. Der var fuldt hus hver gang, men kun få omvendte sig.

I lyset af den indremissionske tankegang skal man nok se præstens dybe foragt for dans, spil, drikkeri, arbejde om søndagen, fester og meget andet og hans hårde fordømmelse af mord og selvmord, hvor synderen blev begravet uden nogen form for højtidelighed, uden sang og klang. De afskyelige handlinger bliver i høj grad brugt til skræk og advarsel fra prædikestolen.

27. januar 1865 omtaler pastor Hansen en ny begravelsesskik, som var ved at vinde indpas rundt omkring i sognene.

Hidtil havde den døde været ført direkte til graven, hvorefter følget samledes i kirken. Her oplæste degnen den afdødes levnedsskildring, det såkaldte testamente forfattet af degnen, mod betaling. Derefter fulgte ligprædikenen, og hvad der ellers hører med til en begravelse.

På denne dag blev gdr. i Norup, Jeppe Lavsens lig båret ind og sat på gangen foran koret. Denne skik havde hidtil kun været praktiseret, når det drejede sig om præster og degne samt i nogle tilfælde med børn. Præsten er meget imod den nye skik, men må acceptere den.

5. februar 1865 skildrer han en meget højtidelig gudstjeneste til minde om Ansgars død 1000 år tidligere, d. 3. februar 865. Skønt der havde været en voldsom snestorm de 3 foregående dage, og beboerne var beordret ud at øse sne om søndagen, var der trods kulde og blæst mødt 50 til mindegudstjenesten.

13. søndag efter Trinitatis 1862 begyndte præsten at holde gudstjenester i Hasmark skole hver anden søndag, "for der at holde den Hellige Nadver med gamle og skrøbelige". Der kom 30-40 personer hver gang – "mesten kvindfolk". Hasmark kirke blev først bygget i 1892.

Disse gudstjenester fortsætter i hele pastor Hansens tid. I december 1865 skriver han: "Af Kvindfolk har den ene Side Bænke næsten altid været fuldt besat. Af Mandfolk var Besøget noget mindre; men Gud ske Tak for hver, som kommer; nogle øde Hjerter blive dog dermed opdyrkede".

I december 1866 siger han: "Atter i Aar har Gud styrket mig til at holde Gudstjeneste i Hasmark Skole, skønt det anstrenger mig meget, da jeg fremdeles tillige maa være Forsanger, ellers dør Sangen hen. Kirkesangeren kan hverken synge i Takt eller faa det til at gaa nogenlunde rask. Der møder stadig en 20 Kvindfolk og 4-5 Mandfolk".

Men i december 1867 raser han over de samme besøgstal, og han slutter: "Hasmarkerne er rigtignok haarde". Og så gav han ellers mændene en meget alvorlig røffel, fordi "de svigtede".

Mandag 12. oktober 1868 skriver han: "holdt jeg sidste Gang Altergang med mine gamle og Skrøbelige: Ægtefolk, Enker og Enkemænd og en stakkels Pige; vi var alle rørte, og jeg takkede af Hjertet Gud, som har styrket mig til at holde disse Gudstjenester".

Norup kirke

Kirkebygningen

Norup kirke har såvel udvendig som indvendig været underkastet mange forandringer i tidens løb. Vi kender blot ikke meget til det. Ikke før vi når frem til 1854. I de 14 år, pastor Leonhard Hansen var præst her i sognet, blev hver eneste ting skrevet ned.

Her følger nogle eksempler:

"9. juni optoges Murstensgulvet mellem Alteret og Knæfaldet, og lagdes Bræddegulv i stedet; ved denne Lejlighed borttoges desværre et af Kirkens saa saare faa historiske Mindesmærker: 2 Ligstene, som vel havde ligget der i henved 200 Aar, medens de der begravede Præsters Ben bleve liggende, spredte, som de fandtes. Der laa 2 Stene, den største omtrent midt paa Gulvet; den Mindste mellem denne og Alteret; begge er af grå Sandsten og ej meget slidte. Den største er 24½ Tomme bred, 22½ Tomme høj. Indskriften lyder: "Her under ligger begravden hederlig og vellerd mand her niels rasmussen craft forudm sogneprest her til norupe sogn udi 24½ år som saligen i herren hensov den 21 juni 1659 i sit alders 49 aar og 17 uger. gud gifve hannem med alle tro christne en gledelig opstandelse".

På den mindre sten, 13 tom. i kvadrat står der: Anno 1698 og initialerne JE, IK, IE og DL.

Disse 2 sten er foreløbig hensatte under orgelet. Senere blev de indmuret i den nordlige side af alterbordet.

I kirkegangen, lige under opgangen til koret ligger en stor ligsten, siger han. Den er også af sandsten. Indskriften lyder:

"Her under ligger begravnen erlig oc velagt mand Hans Clauson, som boede og døde paa Qvitzovsholm anno MDCLII den XVII julij (27. juli 1652) sampt hans kiere hustru ærlig oc gudfrygtig qvinde Esther Feddersdatter, som døde anno MDC ----- den ----- efterat de udi deres ecteskab af herren med VII børn IV sønner oc III døtre (=7 børn, 4 sønner og 3 døtre) hafde været velsignet – Gud gifve dem en glædelig opstandelse, den time kommer at alle de som ere udi grafvne skulle høre guds søns røst".

Esther Feddersdatter har altså opsat stenen efter hendes mands død og gjort plads til sine egne data, når hun var død. Det er blot ikke sket.

Et andet sted nævner præsten: "Nedenfor Trappen til Taarnet ligger en simpel Sandsten med flg. Indskrift: "Her gemmes det jordiske af den i live velærværdige, nu salige Hr. Andreas Broebye, præst ved Norup Menighed – fød i Odense Ano 1738, d. 11. August. Fader Hr. A. Brobye, købmand og madame A K Boc – gift 1771 med Jomfrue Katrine Sophie Juel, været præst i 29 Aar og døde d. 16. Aug. 1800".

Denne sten er ligeledes indsat i alterbordet. Endvidere: "Der ligger og en sønderslagen Sten over et af Pastor Schyttes Børn". Denne sten er nu forsvunden.

I september 1863 nævner han "at de oldgamle, oprindelige Vinduer tilmuredes efter at de var udvendig tilmuret, da Støttestøtterne blev opført".

Samtidig ophørte man med at bruge våbenhuset som sprøjtehus.

I juli 1864 blev der opsat en ny "kirkegårdsport" bestående af 2 låger vest for tårnet. Her havde der til 1820 været en kirkegårdsportal, magen til den vi i dag kan se ved Hjadstrup kirke.

Endvidere blev der hele vejen omkring kirkens fod lagt et lag blåler for at hindre regnvand i at beskadige murene, og i juli 1867 blev der nedlagt drænrør.

Fra midten af juli til udgangen af september, 3½ måned, var kirken under hovedreparation. Præsten siger derom: "heldigvis blev kirken endnu denne gang kalket gul, på tårn, våbenhus og gavle". Op mod århundredskiftet gik man over til at kalke med hvidt. Ved samme lejlighed blev det nordøstlige hjørne af skibet taget ned, fordi det hældte temmelig meget udad. Kampestenene blev atter opsat, og muren indenfor blev muret op med brændte sten. Langs nordsiden under tagskægget blev lagt en række mursten i cement for at forebygge fugt.

Inde i kirken lagdes der igen i koret et nyt murstensgulv.

Præstens og degnens stole stod dengang oppe i koret, og der blev de nogle år endnu.

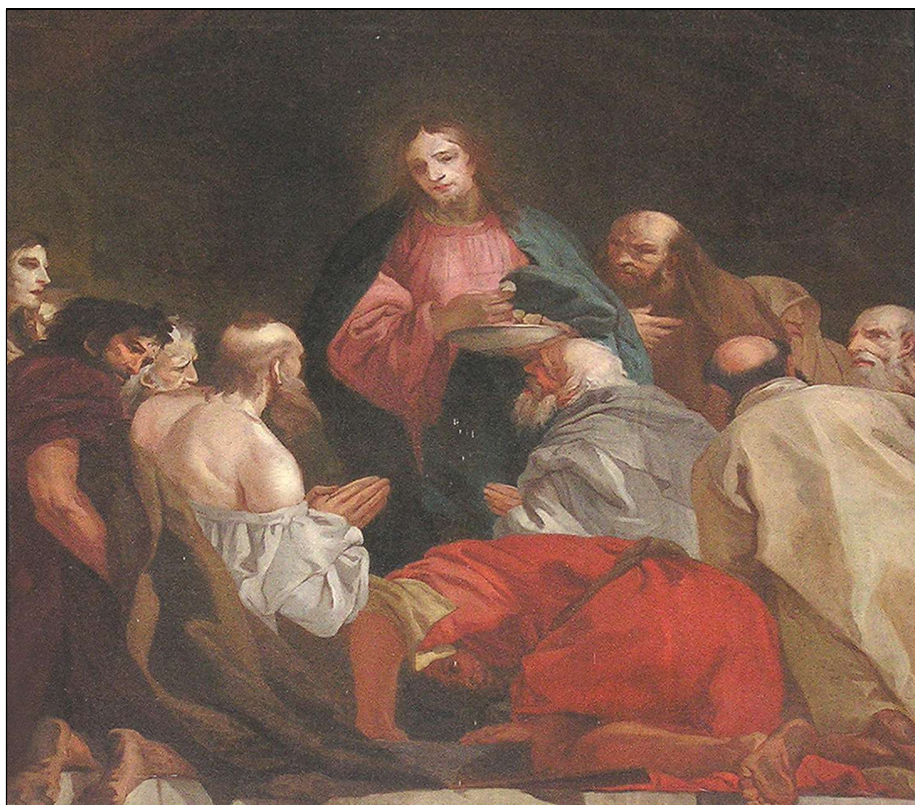
Under stolesæderne både mod nord og syd blev der lagt nyt bræddegulv. Man beklager sig over, at det tidligere allerede er blevet ødelagt af fugt og svamp, og at kirken er plaget af en væmmelig svampelugt.

Kirkens inventar, alter og altertavle

Pastor Hansen nævner flere interessante ting omkring alterpartiet, f. eks.:

"4. sept. 1862 blev altertavlen atter anbragt på sin plads. Den havde været i Odense hos maler Faber til renovering. På bagsiden af maleriet står der: Okt. 1817 blev dette maleri indsat i Norup kirke. På Hofmangave boede på den tid Niels Hofman, f. 1776, og hans hustru Charlotte Malling, f. 1786. Deres børn, som da levede, var: Erik, Christiane, Ove (senere præst i Lunde), Jacob, Louise, Emil, Louicke, Iver Vahl. Dette maleri istandsatte Hofmans Broder, Claus Christian Bang".

Maleriet er i dag anbragt over indgangsdøren. Pastor Hansen fortæller videre: "Medens denne Altertavle var i Odense, var den ældre Taule, som altså fra 1817 har været dækket af den ny, til skue. Den er rimeligvis meget gammel, men opmalet af en eller anden Landsbysmører, og forestiller Christi Opstandelse. Skikkelsen er gruelig. Godt, at en sådan skændsel af et maleri atter vil blive skjult".

Nadverbilledet hænger i dag over døren ud til våbenhuset.

*Norup kirkes altertavle.
Skikkelsen er gruelig – en skændsel af et maleri – mente pastor Hansen.*

Under restaureringen i 1955-56 kom det gamle alterbillede atter for dagens lys, denne gang for at blive. Det stammer fra omkring år 1600 og er malet på træ. I dag betragtes det som et klenodie.

Under samme restaurering nævnes, at det rådne panel på alterets forside blev taget ned. På den side, der vendte ind mod alteret, fandtes rester af billeder af forskellige personer (helgener?) malede med limfarve.

"Alteret er opmuret af store, røde Mursten (munkesten) og udbedret med gule. Selve Altertavlen har været overmalet flere gange. I øjeblikket har den en lys Stenfarve med blå bund, men den har, som det ses ved afskrabning, været malet blå, hvid, atter blå, stærk rød og atter hvid. Visse steder

var der Spor af Forgyldning, ligesom Indskrifterne på latin har været med Guldbogstaver på rød grund", siger præsten.

Under den lille tavle med duen øverst oppe var flg. indskrift:

Fryct icke Helffuedis Vee oc Pine
korsfest er jeg for Synder dine.
Paa mig allverdens Synd er kast
Rolig begraffuet tro på mig fast.

"Til venstre for det store Alterbillede er på sort Grund med gule Bogstaver malet "Fadervor", til højre Nadverens Indstiftelsesord", siges det om altertavlen i 1862.

5. aug. 1864 nævnes, at alteret fik et nyt tæppe af smukt rødt klæde med guldkant forneden. En del af den gamle alterdug blev brugt som underlag for den nye. Resten blev lagt i arkivet.

Den ældste alterdug har været af rød silkedamask, den næste af sort bomuldsfløjl med kvaster og den tredje opsat 1852 af rødt bomuldsfløjl.

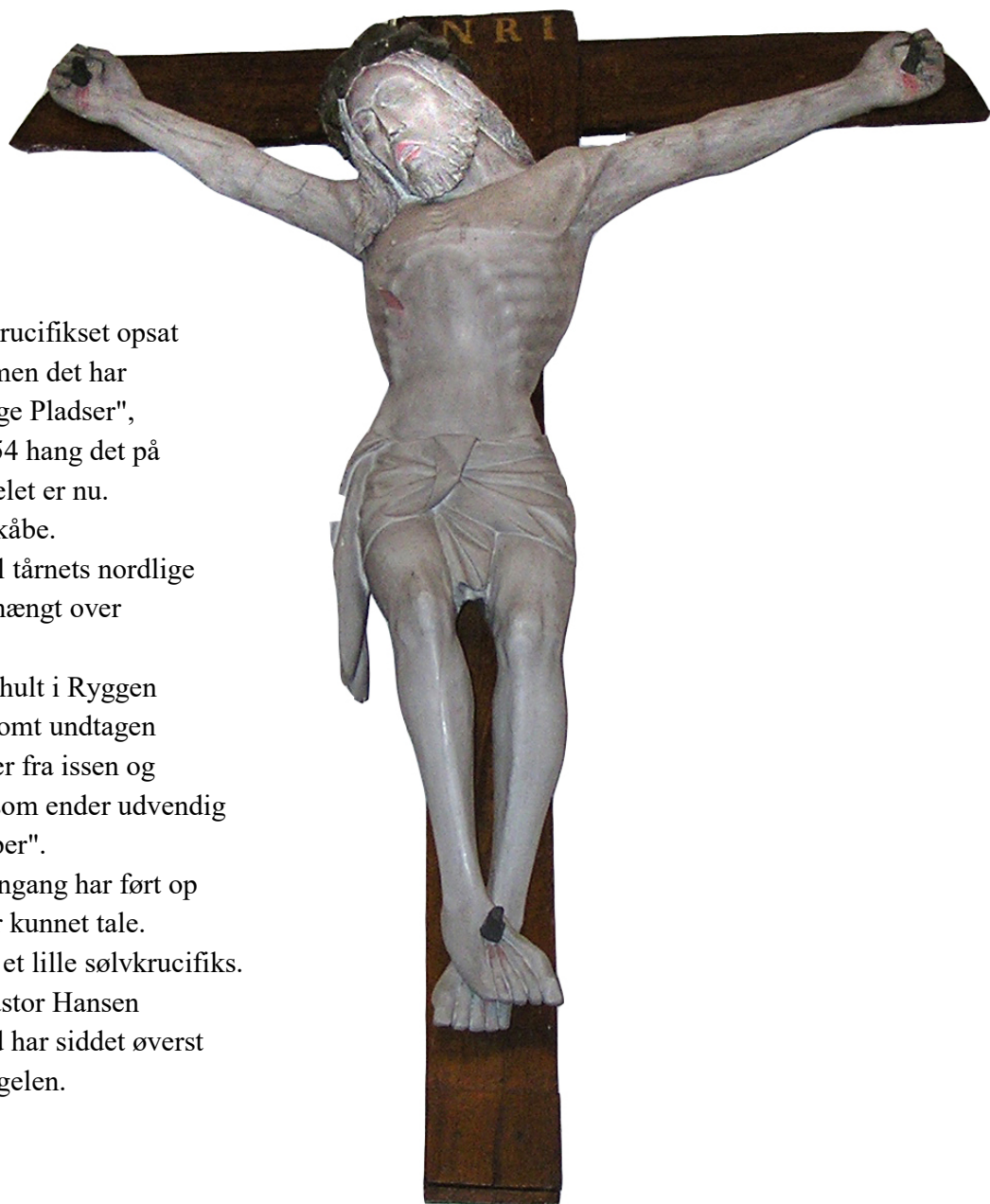
Alterdugen fra 1864 sad lige til 1956.

Prædikestol og lydhimmel

September 1863 nævnes at altertavlens ramme, prædikestolen, lydhimlen og orgelet er blevet smukt egetræsmalet. På lydhimlen fandt maleren ved at afskrabe gammel maling årstallet 1600. På prædikestolen fandtes ligeledes årstallet 1600.

Detail fra den rigt udskårne og smukt bemalede prædikestol.

Krucifikset

"I september 1863 blev Krucifikset opsat på sin nuværende Plads, men det har vandret rundt på forskellige Pladser", siger pastor Hansen. I 1854 hang det på tårnets vestvæg, hvor orgelet er nu. Det hang på en rødmalet kåbe. Derefter blev det flyttet til tårnets nordlige væg. Oprindeligt har det hængt over kordøren. Han siger videre: "Det er hult i Ryggen med Låger, men fandtes tomt undtagen for Snavs. I Hovedet er der fra issen og nedefter en stor Åbning, som ender udvendig mellem Skæggets to Flipper". Han mener, at et talerør engang har ført op til hovedet, så billedet har kunnet tale. På alteret stod i mange år et lille sølvkrucifiks. Det blev stjålet i 1982. Pastor Hansen nævner, at det før hans tid har siddet øverst på bagstykket af messehagelen.

Kirkestolene

På en af de nederste kvindestole findes årstallet 1729 indskåret. På en af karlestolene ses PR 1630. I 1863 nævnes at præstens eller degnens stole blev flyttet fra kordøren til siden af alteret.

Stolestaderne i Norup kirke. Forrest Apelone Anders stol.

Orgelet

Orgelet blev indviet advents søndag 1855 og var en foræring fra Niels Hofman Bang.

Det er fabrikeret på Arendal ved Odense af Demant og Co. og kostede 700 rdl.

Men der var ingen, der kunne spille på det, så det blev først taget i brug 1. november 1856, da præstens kone havde lært så meget, at hun kunne spille på det. Efter hendes tid var det lærerne i Hasmark, der var organister. Fra 1916 og til 1960 var lærerinde fru Lendorf, Norup, organist, hvorefter mine døtre, Anne Elisabeth, Kirsten og Ellen-Margrethe havde jobbet til omkring 1980.

Kirkens mangeårige organist, fru Lendorf, på vej til kirken.

Kirkegården

Norup kirkegård rummer en lang række fredede gravminder.

En tur på kirkegården er derfor ikke alene minderne om ens kære, men i høj grad også en kulturhistorisk rejse gennem flere århundreder.

Her hviler de tidlige slægtled af Hofman Bang'erne til Hofmansgave – men bemærk at efter Hasmark kirkes opførelse i 1892 findes slægtens gravsteder i Hasmark.

I Norup ses noget så sjældent som en "gravsten" udført i træ! Den er sat over skomager Anders Gormsen Hansen død i Norup 1937. (Foto øverst tv.)

Tv. ses jernkorset over Lars Pedersen født i Egense den 23. oktober 1850 – børnedødeligheden var dog stor dengang, og Lars Pedersen nåede ikke at blive voksen...

Sådan er der en historie bag hver eneste sten og hvert eneste kors.

Præsterne

Christian Gustav Svelmøe

Sognepræst i Norup i 4 år, 1868-73.

Han er født i Søndersø på Nordfyn den 27. marts 1821 som søn af skolelærer Carl Jacobsen Adolphsen Svelmøe og hustru Marie Elisabeth Pedersen.

27. april 1854 blev han gift med Rudolphine Alexandrine Sophie Edsberg, der var datter af tidl. sognepræst i Søndersø, Johan Henrik Edsberg, født 22. okt. 1818.

Der var ingen børn i ægteskabet, men en adoptivdatter, Julie Sophie Andrea Carstensen Svelmøe, født i Nyborg 24. juli 1853 blev optaget i præstehjemmet som 5-årig.

Svelmøe blev student fra Odense Catedralskole i 1838 og tog theologisk embedseksamen i 1844 med karakteren laudabilis.

I foråret 1845 blev han huslærer på gården "Blaaholm" i Otterup sogn. Den eksisterer ikke mere, men stedet hedder stadig Blåholm. Fra maj 1846 til november 1848 var han huslærer på "Eliasmind" (nu Egensegården) i Egense. Fra januar 1849 til december 1850 var han kapellan for Støvring og Møllerup menigheder i Århus stift.

Fra december 1850 til marts 1852 finder vi ham som præst for St. Nicolai og Thurø menigheder i Svendborg og fra marts 1852 til juni 1859 som kapellan for Nyborg menighed, hvorefter han blev kaldet som sognepræst for Jelstrup og Lyngby menigheder i Ålborg stift.

10. december 1868 blev han beskikket som sognepræst her til Norup, hvor han blev indsat 31. januar 1869 af provst Hald, Lumby.

11. marts 1873 blev han kaldet som sognepræst for Allesø og Næsbyhoved Broby menigheder, der på helt enestående vis opfordrede ham til at søge embedet.

Svelmøe havde ry som præst over det ganske Nordfyn. Opfordringen kom fra en liste med mere end 150 navne. Da indstillingen var en kendsgerning fulgte en deputation til kulturminister Hall med anmodning til kongen om at kalde Svelmøe til stillingen som sognepræst i Allesø-Næsbyhoved-Broby. Her døde han 4. november 1882, 61 år gl.

Pastor Svelmøe var en mand af et helt enestående format, en gudbenådet præst, hvis lige næppe fandtes.

Jeg føler det næsten, som om jeg selv har kendt ham. Jeg fik et levende indtryk af ham i 1945 af en da aldrende mand, malermester Laurits Bruun, Emmelev, som havde kendt ham.

Maler Bruun fortæller om Svelmøe: "Han var en mand med en uimodståelig tiltrækningskraft. Kirken var ikke bare fuld, den var overfyldt søndag efter søndag.

Fra det ganske Nordfyn kom folk vandrende langvejs fra for at høre ham prædike. Selv fra Hindsholm kom de – trods en besværlig sejlads over fjorden og en lang vej fra Gabet til Norup på omkring 15 km og tilbage igen. Selv det genstridige sogns egen befolkning fik i vid udstrækning øjnene op for deres præst".

Maler Bruun fortæller videre: "Men han var ikke den eneste fremragende præst, vi havde dengang. Han var den første i en række af tre præster, der satte dybe spor i menigheden, og som trak i omegnssognene som en magnet. De to næste var præsterne Th. Rørdam og Chr. Spleis".

At billederne af disse 3 præster var at finde på maler Bruuns væg, turde næsten være en selvfølge. Kun beklagede han, at de alle tre fandt vej til andre græsgange.

Fru pastorinde Svelmøe er iført brusende krinoline.

Herunder præsteparret

Svelmøe.

Foto af pastor Svelmøe

i Allesø-Næsbyhoved Broby arkiv.

Om indtægter og udgifter ved præsteembedet i Norup beretter Svelmøe over en 4-årig periode fra 1864-68 følgende:

Indtægter i perioden.

Netto indtægter af avl	426 rdl.	2 mark 11 skilling
Præstetiende	909 rdl.	2 mark 11 skilling
Småredsel	76 rdl.	4 mark 11 skilling
Andre kornindtægter	75 rdl.	1 mark 13 skilling

Annexgården 127 td 7 skp 5/12 fjk byg

Fra Hofmangave	16 rdl.	5 mark 6 skilling
Høstdage	5 rdl.	
Offer og accidentxer	230 rdl.	
Andre pengeindtægter	<u>271 rdl.</u>	<u>3 mark 7 skilling</u>
I alt	2012 rdl.	2 mark 11 skilling
- Udgifter	<u>375 rdl.</u>	<u>13 skilling</u>
Netto indtægt	1637 rdl.	1 mark 14 skilling

Udgifter i samme periode:

Krigsskat og ekstraordinær skat	15 rdl.	3 mark	7 skilling
Skat til statskassen	49 rdl.		
Kommuneafgift m.v.	49 rdl.		
Enkepension	151 rdl.	3 mark	6 skilling
Renter og afdrag bygninger	100 rdl.		
Andre udgifter	<u>10 rdl.</u>		
I alt	<u>375 rdl.</u>	<u>0 mark</u>	<u>13skilling</u>

Om kirkegården nævner Svelmøe:

"15. november 1869 blev den nye Kirkegård øst for den gamle indviet. Det første Lig var den 26-årige Skrædder og Hjulmand Hans Chr. Hansen, som døde af tyfus. Han var 4 uger tidligere blevet gift med min Tjenestepige".

Han nævner endvidere at han udvidede haven med 1½ skp. land, øst for den gamle, og beplantede den med træer. Endvidere plantede han i alt 64 æbletræer, 22 pæretræer, 32 kirsebærtræer, 21 blommetræer, 1 abrikostræ samt 800 nåletræer. Midt i gården plantede han et valnøddetræ. Det væltede under en storm i 1946.

Pastor Svelmøe udtrykker sin store glæde og tilfredshed med de år, han tilbragte i Norup.

Thomas Ludvig Rørdam

Sognepræst i Norup i 6 år, 1873-79.

Han er født 11. maj 1836 i Harboøre præstegård som søn af sognepræst Hans Nikolaj Kellerman Rørdam og hustru Charlotte Valdemarsine Birkedal (en søster til Vilhelm Birkedal, Ryslinge).

22. juni 1863 blev Thomas Rørdam gift med den 3 år yngre Clara Sofie Clausen, datter af den i 1851 afdøde sognepræst Emil Theodor Clausen, Boeslunde.

I ægteskabet var der 5 børn: Sønnen Gunner, der døde 3½ år gl. og blev begravet på Norup kirkegård, samt døtrene Ingeborg, gift 1886 med sin fætter Honoratus Bonnevie, Lundsgård ved Slangerup, Astrid, gift 1892, hvorefter hun og hendes mand bosatte sig i Amerika, og Gudrun Faber, massøse i København. Der var endnu en søn, han blev sømand.

Thomas Rørdams forældre var to store modsætninger. Faderen, der var ud af en 300 år gammel Rørdam-præsteslægt, var en stille, meget alvorlig, men viljefast mand med dybe rødder i grundtvigsk tankegang. Moderen, der også havde præsteaner langt tilbage i den kendte Birkedal-slægt, var en lys, venlig og livsglad natur, men lige så dybt forankret i den indremissionske bevægelse. Hun var den blide, udglattende natur.

Netop i disse år stod den grundtvigske og den indremissionske retning i et bittert og fjendsk modsætningsforhold til hinanden.

Et sådan giftermål skulle man derfor på forhånd anse for dødsdømt. Og dog blev det et ægteskab i den aller smukkeste harmoni, hvor alvor og gammen gik hånd i hånd, og hvor skændierier var så godt som ukendt.

Det var denne konstellation, der gjorde Thomas Rørdam til en af de helt store præsteskikkelser i dansk kirkeliv, elsket og værdsat af alle, uanset religiøse retninger eller om man var rig eller fattig. Han havde en helt enestående evne til at bøje meninger sammen.

Kun 12 år gammel kom Thomas Rørdam på Roskilde Latinskole. I 1854 kom han på universitetet, hvorfra han tog theologisk embedseksamen i 1861 med karakter laudabilis.

I studentertiden følte han sig stærkt draget af den grundtvigske forkyndelse i Vartov kirke, hvor han søndag efter søndag havde sin gang.

Men han havde også sin gang i historikeren Frederik Barfods hjem, hvis hustru var moster til Rørdam.

I dette hjem fik han en stærk åndelig påvirkning i indremissionsk retning. Det v0ar i dette hjem, han mødte sin tilkommende hustru, Clara.

I 1863 drog han kort tid efter brylluppet med sin unge hustru til Stege, hvor de fik en meget nær kontakt med en anden af tidens store mænd, pastor F. Boisen, der udgav det kendte blad "Budstikken".

Thomas Rørdam blev nu medarbejder ved bladet. Desuden oprettede han sammen med sin hustru en privatskole i Stege, som vandt ry viden om, og som skaffede det unge par en stor vennekare.

Desværre blev Rørdam på samme tid ramt af en alvorlig sygdom, som plagede ham resten af livet. Lægerne kaldte den strube- og lungetæring, men senere stødte en hjertesygdom til.

Venerne samlede ind, så familien efter lægens råd kunne rejse til Rom. Men desværre uden virkning. Han blev hernede så syg, at han var opgivet af lægerne.

Af en tysk læge fik han det råd at prøve et gammelt husråd: En spiseskefuld sigtemel og lige så meget hampefrø koges i en pot mælk (= ca. 1l). Heraf drikkes 2 potter daglig.

Og miraklet skete virkeligt. Den spinkle, svage og magre mand blev nu efterhånden en fyldig og stærk person med en kraftig og myndig stemme.

I 1868 fik han stilling som kapellan i Reerslev-Vedby menigheder ved Holbæk.

Thomas Rørdam var efterhånden blevet en landskendt præst, ikke mindst på grund af hans mange og begavede artikler i "Budstikken" om tidens store og brændende spørgsmål.

Der kom snart opfordring til ham om at drage til Amerika for at arbejde for "Dansk-Amerikansk Mission".

Han var meget nær ved at sige ja, men så besluttede han i stedet at søge præsteembedet i Norup. Han var den yngste af alle de mange ansøgere. Men han fik det.

20. juli 1873 holdt han sin tiltrædelsesprædiken i Norup kirke.

"I de 6 år han var i Norup, fik han sit rigeste virke og nåede sin udviklings højeste punkt. Han var her i sin fulde kraft, og overalt fra den nordfynske slette, fra nær og fjern, strømmede folk til for at høre hans indtrængende, alvorlige og kærlige forkyndelse.

Kirken fyldtes søndag efter søndag til bristepunktet. Sjældent har man hørt en præst tale så glødende, inderligt og hjertevarmt som pastor Rørdam", stod at læse i en samtidig avisartikel.

Selv skrev han: "3. søndag i advent 1879 holdt jeg min afskedsprædiken i Norup kirke.

Med smerte forlod min hustru og jeg den kristne vennekreds, i hvis midte vi har levet så rige og uforglemmelige timer med den befolkning, hvis venlige imødekommenhed tilførte vort dagligliv så megen glæde".

På denne baggrund virker det helt forkert, at han søgte nye græsgange. Årsagen skal nok findes i hans evindelige trang til at søge nye udfordringer.

Men hvad var så det, der så stærkt knyttede ham til dette lille, uregerlige sogn, denne folkelige og åndeligt stærke mand, for hvem et bispeembede ikke ville have været ufortjent.

Der er ingen tvivl om, at Norup-tiden blev hans livs højdepunkt. Det kan have sin årsag i mange ting:

Norup var hans første sognekald. Den gerning, han så smukt udførte her i sognet, bar frugt ud over alle forventninger. Han fik en stor trofast venneskare, der strakte sig viden om i de nordfynske sogne.

Fru pastorinde Clara Sofie Rørdam

Det var også her i Norup, pastor Rørdam for alvor blev tidens talerør og blev landskendt for sine mange taler ved de såkaldte "Bethesdamøder", som han selv startede, og sin skribentvirksomhed i aviser, bøger, tidsskrifter osv.

Hans livsfilosofi var, at vi mennesker skal lære at forstå hinanden, respektere hinandens meninger og vise hinanden godhed og kærlighed. Det var en tankegang, som både han og hans hustru levede stærkt op til.

Når han ikke fandt grobund for en sådan filosofi, kunne han være hård og skarp i sin udtryksform. Fjendskab og bitterhed mellem folk af forskellige religiøse retninger var ham inderligt imod.

"Jeg ville så gerne, at alle Guds børn skulle venligt forliges, trods alle forskelligheder", sagde han. Det var jo netop det, der var livsstilen i hans barndomshjem.

Norup Friskole ca. 1890.

I efteråret 1876 oprettede pastor Rørdam en friskole i Norup.

Da han i 1873 kom til Norup, begyndte han at tale friskolens sag. Han var indædt modstander af terperiet og udenadslæren i den offentlige skole.

Han gik fra dør til dør for at opmuntre folk til at sende deres børn i en fri børneskole.

Bankesmeden Rasmus Michelsen gik straks ind for ideen og tilbød gratis lokaler, og efter flere møder i præstegården gik skolen i gang.

Rørdam sendte bud efter sin gode ven, friskolelærer Anders Gommesen fra Reerslev.

Skolen startede med bare 5 elever og ingen af dem var her fra sognet. Med årene kom elevtallet op på 40. Der kom en husflidsafdeling til for unge samt en uddannelse for unge piger til lærerinder i friskolen.

I 1877, altså i hans Norup-tid, startede han udgivelserne af "Kirkebladet", som han redigerede næsten til sin død, og hvori hans og andres meninger kunne komme til udtryk.

Fra hans hånd har vi også en ypperlig bog: "Nogle tanker om grundtvigianismen og Indre Mission" samt en lang række skrifter.

"Selv om han til stadighed førte Pennen, var han dog først og fremmest en Ordets Mand", siger en samtidig præst om ham, og som sådan satte han dybe spor i sin menighed i Norup kirke.

Endnu en ting skal drages frem om hans Norup-tid.

I 1877 kom han i forbindelse med Santhalmissionen, hvis store frontfører var Børresen.

Rørdam blev til sin død en trofast ven af Santhalmissionen og var fra 1881 dens sekretær.

Børresen var en ret hyppig gæst i præstegården i Norup. Herom sagde han ved en bestemt lejlighed: "Jeg har fundet noget her i Danmark, som jeg ikke har fundet noget andet sted i verden. Det fandt jeg i lysthuset i Norup præstegårds have, da den rige, fornemme frue (fra Hofmansgave) og den fattige karl (præstens karl) sad side om side. Sligt ser man kun i et land som Danmark. Rørdam havde en særlig evne til at vinde folk fra alle samfundsklasser".

Men endnu en ting bandt familien til Norup med stærke bånd. De mistede en lille dreng på kun 3½ år. Han blev begravet på Norup kirkegård. Pastor Rørdam overvandt aldrig tabet. Under sin sidste lange og hårde kamp med den sygdom, han pådrog sig i sine unge dage, bad han gang på gang om at måtte komme til at hvile ved siden af sin lille dreng. Det ønske fik han opfyldt.

Pastor Rørdam beskæftigede sig ikke med at plante æble- eller blommetræer. Dertil var hans tid alt for kostbar.

Men naturligvis tog han sig af de ting, en sognepræst nu engang skal beskæftige sig med. En enkelt sag tog meget af hans tid. Det drejede sig om ejendommen Adelgade 45 i Bogense, som faktisk tilhørte Norup Sognekald pga. en 1. prioritet på 4925 rdl.

Der forlyder intet om i hvilket omfang eller til hvad, den er blevet draget ind i præsteembedet.

Da Rørdam kom til Norup, var den delvis lejet ud, men den kunne ikke svare sig økonomisk, så stiftsøvrigheden foreslog den solgt.

Det blev den også til sidst, men først efter talrige udvekslinger af skrivelser fra den ene og den anden myndighed.

I 1875 opførtes den sydlige af præstegårdens 4 længer efter tilladelse af kong Christian IX. Kongen skriver bl.a.: "Vor synderlige Bevaagenhed give Eder hermed tilkjende at Vi allernaadigst have bevilget 3450 Kroner, men Provenuet ved Salget af den gamle Bygning bliver at sælge ved offentlig Auktion".

Bygningen skulle indrettes som svine- og kostald.

I 1879 forflyttedes pastor Rørdam til Vejøl. Hvad der fik familien til at flytte, gives der ingen forklaring på, men selv siger han, at det var frygteligt for ham og hans kone at tage afsked med Norup; det var med ve og smerte.

I Vejøl fortsatte han linjen fra Norup. Han var her meget aktiv i "Foreningen mod Lovbeskyttelse for Usædelighed".

Men i længden slog kræfterne ikke til. Den gamle sygdom blussede op igen.

I 1892 rådede lægerne ham til at søge et mindre kald med kun en kirke. Han søgte og fik kaldet i Gamtofte ved Assens.

Men da var hans kræfter nedbrudt. Han fik kun 1½ år i Gamtofte, og det var en tilværelse i meget store lidelser. Tirsdag 30. oktober 1894 døde han, 58 år gammel.

Bisættelsen fandt sted fra Gamtofte kirke tirsdagen efter under stor deltagelse.

Kisten blev kørt på hestevogn til Ebberup station, hvorfra den med banen blev kørt til Odense. Her blev den om onsdagen hentet af en holsteinervogn fra Norup og under stort følge kørt de 20 km. til Norup kirke, hvor kisten blev sat ind.

På ligfærden fra Odense ringede kirkeklokken i Lumby. Det samme gentog sig i Otterup. Kisten var smykket af afdødes ridderkors og et væld af kranser. Ved sogneskillet til Norup ventede en stor skare af hans gamle menighed for at følge den afholdte præst til graven.

Hans hustru døde 20. juni 1920 og blev begravet ved hans side på Norup kirkegård.

Christian Ole Stephan Spleis

Sognepræst i Norup 1880-88, 8 år.

Christian Spleis er født 20. maj 1828 i Fredensborg som søn af slotssnedker Ernst Conrad Ludvig Spleis, der var af schweisisk slægt.

Han var enebarn og kom som dreng under stærk påvirkning af missionsfolkene.

Da forældrene ønskede ham konfirmeret af en troende præst, fik de ham til pastor Mau i Hårslev på Fyn (svoger til Noruppræsten Hans Abel Leonhard Hansen).

Men det følte drengen sig ikke tiltalt af.

På grund af en legemlig svaghed kunne han ikke gå i faderens fodspor som snedker.

Han søgte optagelse på Jonstrup Seminarium og bestod prøven med glans, men blev nægtet optagelse, fordi han ikke kunne fremskaffe en tilfredsstillende sundhedsattest.

Spleis tog studentereksamen 1849 og theologisk embedseksamen 1857. Fra 1853-60 var han tillige lærer ved Bredgades skole og ved "Fattigvæsenets Skole".

I oktober 1860 blev han personel kapellan i Serridslev - Vester Brønderslev hos den "mådelige og gnavne pastor Rasbeck.

Tillige fungerede han som hjælpelærer i Brønderslev.

I 1867 blev Spleis kaldet til kapellan ved Viborg Domkirke.

1866 blev hans moder blind, og da faderen døde i 1870, 76 år gammel, flyttede hun over til sønnen, som hun blev hos til sin død.

Samme år blev Spleis kaldet som sognepræst til Thorning-Lysgård.

I Thorning blev han 21. maj gift med Vita Caroline Lovise Selchov, hvis fader var præst i Salling.

I 1880 blev han kaldet som sognepræst til Norup, hvorfra han 1888 flyttede til Egebjerg i Odsherred som sognepræst. Her tog han sin afsked i 1900.

Han flyttede derefter til Mellerup ved Randers, hvor han kom til at fungere som præst ved valgmenigheden.

I 1905 døde hans hustru og året efter flyttede han til Grevinge. Her døde han 8. maj 1910. Han blev begravet i Lem i Salling ved siden af sin hustru og hendes forældre.

Ligesom sine to forgængere hører pastor Spleis til de absolut største navne i Norup Sogns præsterække.

Samtiden beretter om ham: "Han var en meget ivrig fortaler for den grundtvigske bevægelse. Han talte med et overraskende fint ordvalg, og hans sprog var kemisk rensset for fremmedord. Han førte et smukt dansk sprog, ofte med særprægede udtryk og vendinger, som nogen fandt aparte".

Friskolebørn i Norup.

Pastor Spleis var meget frisindet og støttede ved enhver lejlighed friskoletanken. Han blev da også en trofast støtte for friskolen i Norup.

Friskolelærer Hagbard, Norup, skriver om ham i bladet "Bavnen": "Han var en af vore virkelig gode gamle grundtvigske præster. Jeg glemmer aldrig hans forkyndelse. Hans kirke var stopfuld hver søndag, men det var nu ikke af folk fra Norup".

Da Hagbard kom til Norup, gik han straks ind til pastor Spleis for at præsentere sig. Spleis tiltalte ham i en bøs tone: "Jeg har ikke haft bud efter dem".

Hagbard svarede: "Nej, men jeg tænkte, om vi måske kunne samarbejde", hvorefter Spleis svarede: "Gå de kun hjem, og får De brug for min hjælp, så kom De kun. Jeg er gammel skolemand!".

Og et virkeligt godt samarbejde blev der. Spleis blev en af friskolens trofaste medarbejdere - også i undervisningen.

Han oprettede et legat for Dansk Friskoleforening på 3000 kr. til årlig fordeling til Torning, Norup og Egebjerg.

Førnævnte maler Bruun, Emmelev, der kendte Spleis fra meget nært hold har berettet:

"I store skarer strømmede folk til kirken fra hele Nordfyn, og efter gudstjenesterne samledes hans mange venner i præstegården eller i de nærliggende bondehjem. Han satte meget dybe spor i menigheden og det blev et meget føleligt tab for dem, da han forlod sognet.

Thomas G. Thomsen

Thomas Gottfried Thomsen

Sognepræst i Norup 1888-96, 8 år.

Han er født 10. oktober 1841 i København som søn af bankrevisor Thomas Thomsen og hustru Frederikke Lund.

Han blev student fra Borgerdydskolen 1859 og cand. polyt 1866. I 1866 og igen 1871-73 var han assistent ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

1873-84 assistent ved Universitetes kemiske Laboratorium. 1885 modtog han "Det kongelige danske videnskabernes Selskab's guldmedalje for videnskabeligt arbejde. 1888 blev han cand. theol.

Han blev 11. maj 1876 gift med Elisa Hagemann, f. 27/12-1848 i Viborg, død juni 1882. I november 1888 giftede han sig i Norup kirke med Marie Margrethe Mollerup, f. 7. april 1868, død 6. oktober 1951, datter af provsten i Gelsted.

Pastor Thomsen var broder til den navnkundige kemiker, professor August Thomsen, død 1894, og den verdensberømte kemiker professor Julius Thomsen, død 1909.

En samtidig avis skriver om pastor Thomsen: "Som sine to brødre valgte han kemien, blev efter polyteknisk embedseksamen assistent på Landbohøjskolen og 1866-71 ingeniør ved kryolitbruddene i Ivigtut. Senere var han assistent på sin broders laboratorium ved Universitetet. Her udgav han i 1875 en lærebog i uorganisk kemi samt en række selvstændige videnskabelige afhandlinger om optisk drejeevne, om sammensætningen af træernes ved, hvor han fandt et særligt stof, vedgummi, og om ligevægtsforhold i vandopløsninger. For dette arbejde fik han den nævnte guldmedalje.

Thomas Godtfred Thomsen var en dybt religiøs natur. I 1882 døde hans første hustru ret pludseligt og kun 34 år gammel. Dødsfaldet gjorde et meget dybt indtryk på ham, og han opgav sin videnskabelige løbebane til almindelig beklagelse og undren blandt sine fagfæller. Han blev som nævnt cand. theol 1888.

4. august 1888 blev han kaldet til Norup som sognepræst og kort tid efter giftede han sig med en søsterdatter af sin første hustru.

21. oktober 1896 blev han kaldet som sognepræst til Sct. Mortens kirke i Randers. Her døde han af tyfus 27. september 1901 kun få timer efter, at hans søster døde i hans hjem af samme sygdom.

Randers Dagblad skrev 27/9-1901: "Pastor Thomsen tog sin præstegerning med dyb alvor. Han tog ikke hensyn til sit svage helbred, men satte alt ind på at være en præst i ånd og sandhed. Han og hans dygtige hustru var stærkt optaget af godgørende arbejde både i Norup og Randers".

Mere forsigtigt bedømmes han af friskolelærer Jørgen Jørgensen Borup i Norup, der skriver: "Det var med stor sorg, da Spleis forlod os. I stedet har vi fået pastor Thomsen fra København. Han er en fornem og alvorlig mand. Han hælder stærkt til Indre Mission. Han har ingen kendskab til bønder i al almindelighed og friskoler i særdeleshed. Han er en grel modsætning til Spleis, og vi kommer ikke godt ud af det sammen. Navnlige er det galt med Balslevs lærebog og remseriet".

Det var dengang præstens pligt at føre tilsyn med friskolen og overvære eksamen, hvis han havde mistanke om, at ikke alt var, som det skulle være.

Jørgen Jørgensen Borup, der blev regnet til friskolebevægelsens elite beskriver en eksamen i Norup friskole:

Præsten: Kan børnene trosbekendelsen udenad?

Borup: Det ved jeg skam ikke.

Præsten: Har De da ikke overhørt dem?

Borup: Nej, det kunne aldrig falde mig ind. Vi bekender den hver morgen.

Præsten: Nå, så må De begynde straks. Begynd med den øverste og bliv ved til den sidste!

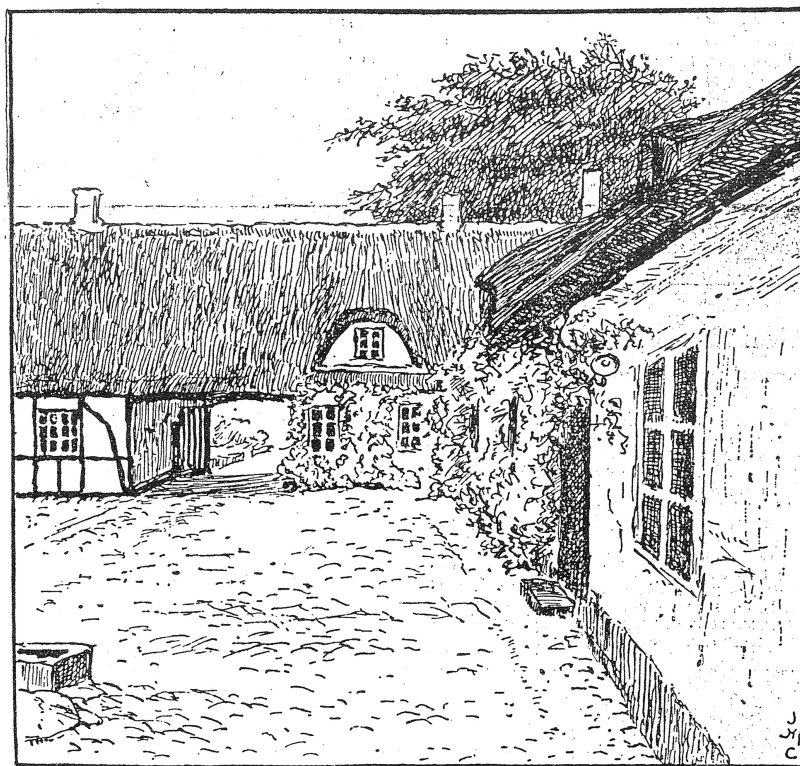
Borup: Nej, det vil jeg ikke!

Præsten: De nægter altså?

Borup: Aldeles og bestemt!

Præsten: Godt, så er vi færdige med hinanden. Jeg klager over Deres undervisning.

Og det gjorde han så. Men Borup havde en god og trofast ven i provst Fog i Bogense, og klagen medførte blot en mild næse. Den præst er ikke helt almindelig, sagde provsten om Norup-præsten. Pastor Thomsen opnåede langt fra den popularitet som hans tre forgængere. Kirken blev efterhånden affolket. Han egnede sig ikke som præst til en landsbybefolkning.

*Parti fra præstegården i Norup.
Tegnet 1929 af J. Kj. Carlsen til Fyns Tidende.*

Hans Valdemar Olsen

Sognepræst i Norup 1897-1904, 7 år.

Pastor Olsen blev født 3. juni 1856 i Nykøbing F, hvor faderen var kordegn.

9. februar 1884 blev han gift med Elisabeth Pedersen, født 10. februar 1860.

Efter cand. theol. embedseksamen var han en tid huslærer på "Søllestedgård". Fra 1883-90 var han sognepræst på Fur og fra 1890-96 i Skelund-Visborg.

I december 1896 blev han kaldet som sognepræst til Norup. Herfra blev han i oktober 1904 kaldet til Alrø, hvorfra han tog sin afsked i 1909. Han tog derefter ophold i København.

*Norup præstegård set fra nordsiden. Fru pastor Olsen sidder i haven.
Til venstre har præsten vinduerne åbne i sit studereværelse. Havedøren fører ind til havestuen.
Bag det smalle vindue var der spisekammer.*

Nicolaj Christian Adolf Niclassen

Sognepræst i Norup 1904-35, 30 år, provst for Lunde, Skam og Skovby herreder 1922-35, 13 år.

Niclassen er født i København 7. november 1864 som søn af bødkermeister Jesper Niclassen og hustru Birthe Christensdatter.

25. november 1897 giftede han sig med Signe Nathalie Jensen, der døde 28. december 1940 hos en datter i Otterup.

I 1871 rejste Niclassen sammen med sine forældre til Island. Han blev student fra Reykjavik 1885 og tog derefter til København for at studere theologi. 1885-89 opholdt han sig på Regensen. I 1891 tog han theologisk embedseksamen.

Efter nogen skolevirksomhed blev han 1893-97 kateket ved Helligåndskirken i København. 26. januar 1897 blev han kaldet til sognepræst for Helgenæs ved Århus.

Herfra forflyttedes han 10. nov. 1904 til Norup - Hasmark menigheder, hvor han fungerede som sognepræst - fra 13. april 1922 tillige som provst for Lunde, Skam og Skovby herreder – til han tog sin afsked 31. marts 1935.

Han tog derefter ophold hos en datter, gift med dyrlæge Larsen, Otterup, hvor han boede til sin død 27. marts 1948. Han blev begravet på Norup kirkegård ved siden af sin hustru.

I 1932 var han blevet tildelt ridderkorset af Dannebrogordenen.

Om sig selv beretter provst Niclassen: "Med hensyn til mit embede er der i min tid sket en del forandringer.

I Norup og Hasmark kirker blev der i 1911 indlagt elektrisk belysning. Der blev samtidig lagt kokosløbere i begge kirker.

I 1917 skænkede menigheden en 7-armet lysestage til Hasmark kirke i anledning af 25-års jubilæet.

Samme år skænkede Ane Kirstine Knudsen, enke efter gdr. Jørgen Knudsen, Hasmark Mark en 7-armet stage til Norup kirke.

Begge kirker har fået opført ligkapeller, og kirkegården i Hasmark er blevet udvidet til det dobbelte, så kirkebygningen nu ligger midt på kirkegården.

I 1924 blev der af præstegårdsjorden udstykket 2 parceller på hver ca. 6 tdr. land, hvorpå der blev bygget 2 selvstændige statshusmandsbrug, foruden at der blev udlagt 6 større eller mindre parceller til bortforpagtning. Resten, dvs. ca. 6 tdr. land (3½ td. ager + 2½ td. eng), forblev ved præsteembedet.

Som følge af denne reduktion i jordtilliggende måtte avlsbygningerne nødvendigvis formindskes, hvorfor den østlige og den sydlige længe blev brudt ned.

Stuehuset er gammelt, men ved omhu og vedligeholdelse kan den afgive en brugbar og hyggelig bolig en længere årrække endnu".

Pastor Niclassen og lærer Schmidts barnebarn, Kirsten (født 1929), hjælper til med storvasken i præstegården.

Jeg havde den glæde at kende provst Niclassen gennem hans sidste 4 leveår. Han havde til stadighed en ret nær kontakt til sit gamle sogn, og det var mit indtryk, at han havde været en afholdt præst, selv om han naturligvis også havde sine modstandere. Det kan simpelthen ikke undgås i et sogn som Norup.

I 1922 indsendte en kreds af beboere en klage over deres præst til provsten. Skæbnen ville, at Niclassen i det samme lag blev udnævnt til provst og på den måde kom han til at vurdere klagen over sig selv.

Pastor Niclassen med et konfirmandhold

Pastor Gamborg Andersen. Foto Studio Gunnar Larsen. Otterup. 1944.

Sigvald Gamborg Andersen

Sognepræst i Norup 1935-44, 9 år.

Han er født 17. december 1905 i Lamborg, Grindsted sogn som søn af lærer Hans Peter Andersen, født i Gamborg, død 1930 og hustru Karoline Amalie Rasmussen.

7. maj 1933 blev han gift med Olga Karoline Hansen, født 2. marts 1908, datter af kgl. hofskomager Anders Gormsen Hansen, født 7. maj 1868, død i Norup 5. februar 1937 og hustru Laura Hansine Nielsen, født 8. december 1871, død 1. juni 1955 – begge begravet på Norup kirkegård.

Præsteparret fik 6 børn:

Bente, født 9/7-1935, død 11/3-1936.

Ruth, født 22/2-1937, telegrafist i Struer.

Bjarne, født 15/3-1939, økonomichef i Kolding.

Gorm, født f. 8/9-1941, ingeniør i Viborg.

Karen Margrethe, født 25/12-1942, sygeplejerske, død 10/3-1967.

Uffe, født 13/4-1948, sygehjælper, død 24/3 -1981.

Alle tre døde børn ligger begravet på Norup kirkegård.

Gamborg Andersen er student fra København 1926 og blev cand. theol. i 1934. I juni 1935 kaldet som sognepræst til Norup-Hasmark og ordineret i Sct. Knuds kirke 24. juni 1935 af biskop Rud.

Besættelsen af embedet vakte et voldsomt postyr. Blandt ansøgerne var der to ikke-theologer. Den ene var læreren i Norup, den meget omstridte Otto Wildt Andersen. Den anden trak sin ansøgning tilbage, da det trak op til ballade.

En liste til fordel for lærer Wildt blev sat i gang. Den fik 75 % tilslutning fra vælgerne. Så blev en modliste sat i gang. Den fik også 75 %. Mange skrev simpelthen under på begge lister for at "støtte en god sag", som man udtrykte det.

Kirkeministeriet kasserede begge lister og kaldte Gamborg Andersen til embedet.

Ironisk nok startede de samme personer, som var gået ind for lærer Wildt, bagefter en liste med det formål at få ham afskediget som lærer, fordi de mente, han kunne have blevet en dygtig præst, mens de ikke accepterede ham som lærer. Man sagde om ham, at når han holdt tale, så havde de gamle koner mindst brug for 2 lommetørklæder.

Gamborg Andersen kom til at høre blandt de ypperste i Norup Sogns præsterække. Han og hans kone var et par energibundter, der trak på samme hammel. De var begge to uhyre flittige og velmenende mennesker, der ønskede at gøre deres kald til en gerning og ikke bare et arbejde. De fortjener stor anerkendelse for deres indsats som præstepar her i sognet.

Kirkegangen var ret god. Præsteparret tilrettelagde mange kirkelige arrangementer af vidt forskellig art i deres Noruptid, f.eks. kirkekoncerter, børne- og ungdomsgudstjenester, gudstjenester med udensogns præster, ofte med sammenkomst i præstegården bagefter.

De startede "Folkelig Ungdoms- og Foredragsforening for Norup Sogn", og holdt utallige ungdomsmøder i præstegårdens stuer eller i forsamlingshuset. Det var noget ganske nyt, og fremmødet var godt både til ungdomsmøderne og foredragsaftenerne.

Ved alteret i Norup Kirke.

Husmoderlejren i Norup.

Hver sommer arrangerede præsteparret en såkaldt "Husmoderlejr" i præstegården af 4-5 dages varighed. Der var op til 60 deltagere, hvoraf omkring de 40 overnattede i præstegården.

Søndag d. 1. november 1936 holdtes en smuk og højtidelig reformationsfest i anledning af reformationen i 1536 og konfirmationens indførelse i 1736.

Gymnastikken havde ligget brak i sognet i flere år. Men nu kom der gang i gymnastikforeningen igen. Gamborg Andersen blev formand for foreningen og fik hver vinter gang i 5 hold gymnaster. Fru Gamborg tog sig af gymnastikken for de unge piger. Præsten fik stablet et par fodboldhold på benene, og han selv var en ivrig medspiller.

Det vakte i begyndelsen en voldsom harme hos en del af menigheden. En sådan beskæftigelse burde ligge langt under værdigheden for en præst mente man.

Nå, men med tiden affandt man sig med denne nye og moderne præstetype, når det nu ikke kunne være anderledes.

I 1936 startede Gamborg Andersen "Kirkebladet for Norup Sogn". Det blev vel modtaget og har – bortset fra et kort ophold – eksisteret lige til 1990, da det til min store protest ophørte at udkomme.

I vinteren 1936-37 blev der oprettet to "Dame-sykredse" i præstegården, og 20. juni 1937 blev der afholdt basar i præstegården, hvor de færdige ting blev solgt.

For de indkomne penge blev der installeret 6 tunghøreapparater i Norup kirke til 580 kr. og ligeledes 2 nye lysekroner til kirken til 340 kr. pr. stk..

Disse sykurer fortsatte de følgende år.

I 1937 fik præsten indført særkalk til altergangen. Hidtil havde alle drukket af samme kalk. Præsten måtte dog i første omgang nøjes med glas i stedet for sølvbægre. Men han fik lovning på sølvbægre, når der engang blev råd til det.

Samme år fik han bevilling til at indkøbe 10 salmebøger til hver af kirkerne. Også det var noget nyt.

Fra 1936 blev præstegårdsjorden forpagtet ud. Forpagterparret indrettede sig en lille lejlighed i den vestlige længe. Men både lejligheden og indtægter var alt for ringe, og jorden blev forpagtet ud i et antal lodder, indtil den omkring 1985 blev frasolgt.

I 1936 fik man tilladelse til at afholde en årlig konfirmation i stedet for hidtil to.

I 1937 kom et restaureringsarbejde i præstegården på tale. Men da dette ville beløbe sig til 6.800 kr., og en ny præstegård kunne bygges for 35.000 kr., besluttede menighedsrådet at bygge.

Men nu greb sognerådet ind og foreslog, at Norup skole blev indrettet som præstegård.

Der blev sat en arkitekt på sagen, men da ombygningen af skolen ville beløbe sig til 25.000 kr., valgte man så at bygge en ny.

Arbejdet blev udliciteret sommeren 1938, men nu var udgiften vokset til 42.000 kr.

Menighedsrådet fandt, at det var for meget at ofre på en præst.

Sagen havde vakt voldsomme protester omkring i sognet. Det blev til en meget kedelig sag med mange ubehagelige og grimme mishagsyttringer. Den medførte en offentlig afstemning i menigheden. Den gav et aldeles overvældende flertal for at bevare den gamle præstegård.

Præsten holdt sig ret neutral i sagen. Alligevel blev den en alvorlig belastning for ham. Man tilkendegav åbenlyst, at det var den vilde luksus, at præsten skulle have badeværelse – oven i købet betalt af skatteyderne, som ikke selv kunne tillade sig sådan en luksus.

Nå, men et badeværelse kom der nu alligevel langt om længe, selv om det blev i den gamle præstegård.

På samme tid var der her i sognet opstået en stor og stærk nazifløj, som fandt, at præsten interesserede sig lovligt meget for nationale emner.

Gamborg Andersen var bl.a. meget aktiv i foreningen "Det unge Grænseværn". Han holdt flere store friluftsmøder og satte studiekredse i gang både her og i Otterup sogn.

Det skaffede ham ikke så få fjender blandt nazisterne, og af dem var der 47.

Gamborg Andersen havde kontakt til frihedsbevægelsen.

Torsdag aften d. 28. september 1944 læste han et brev fra Frihedsrådet for nogle folk fra byen. Næste morgen tidlig, endnu før han var stået op, kom 3 gestapofolk sammen med den berygtede "Poul Tysker" og arresterede ham under dramatiske omstændigheder.

Der forelå 2 anmeldelser på ham. Hvert eneste rum i præstegården blev grundigt endevendt, men det lykkedes præsten at bevare fatningen og bortforklare forskellige ting.

Alligevel blev han taget med og sat i arrest på Husmandsskolen i Odense en uges tid.

Man kørte over Bogense, hvor han var i forhør i 3 timer. Herunder bad han om lov til at gå på toilettet, hvor det lykkedes ham at skaffe sig af med nogle kompromitterende papirer, bl.a. brevet fra Frihedsrådet.

Det lykkedes provsten, biskoppen og stiftamtmanden at udvirke, at han blev løsladt.

Den dag han vendte tilbage til Norup præstegård, fik han en stormende modtagelse af en stor del af sognets beboere. Meddelelsen om hans pludselige og helt uventede løsladelse gik som en løbeild ud over sognet.

Overalt i byen var flagene gået til tops, og det strømmede ind med blomster og gaver.

Den aften var præstegården fyldt til bristepunktet af glade mennesker.

Gamborg Andersen fortalte alt omkring hans arrestation. I en hjertevarm tale hyldede jeg ham for hans nationale følelser, for hans mod og for hans store indsats for menighedslivets trivsel her i sognet.

Thi alle vidste vi nu, at han netop på arrestationsdagen var blevet kaldet som sognepræst til Ø. Starup-V.Nebel Sogne.

Jeg følte personligt præsteparrets farvel til Norup som et smerteligt tab både for sognet og mig selv.

Ganske vist fik vi kun en meget kort tid at samarbejde i. Men Gamborg Andersens ideologi lå helt på linje med min, og jeg er overbevist om, at et fortsat samarbejde mellem os ville have været af meget stor værdi for sognet.

Søndag d. 5. november 1944 holdt Gamborg Andersen sin afskedsprædiken i Norup og Hasmark kirker. Mange måtte nøjes med en ståplads. Så fulde var kirkerne.

Samme aften var der afskedsfest i Egense Forsamlingshus for det afholdte præstepar, der blev hyldet i sange, taler og med gaver.

1. november rejste de til Ø. Starup. Her fungerede Gamborg Andersen til sin død den 30. juli 1958. Han ligger begravet på Norup kirkegård.

Sigurd Skovmand med familie.

Sigurd Skovmand

Sognepræst i Norup 1945-47.

Født i Rønne på Bornholm den 4. maj 1910 som søn af kommunelærer Fredlev Skovmand i Rønne.

Blev student 1927, virkede derefter som huslærer.

Fra 1931-34 studerede han teologi, men afbrød studierne for at blive højskolelærer, sidst ved husmandsskolerne i Odense og Køng. I oktober 1940 påbegyndte han atter studiet, der afsluttedes i juni 1944.

I december ansat som hjælpepræst hos sognepræst Bjørnbak ved Sct. Peders kirke i Randers. Kom til Norup 13. marts 1945, indsat 25. marts 1945. Gift med Ragnhild f. Pedersen, født i Aadum sogn i Vestjylland den 15. januar 1915.

Pastor Skovmand på prædikestolen i Norup Kirke søndagen efter befrielsen i maj 1945. Kirken er pyntet med bøgegrene og Dannebrog. Bemærk knagerne ved de højre stolerækker. Her hængte mændene hatten under gudstjenesten. Kvinderne beholdt fra gammel tid af hovedtøjet på.

Søren Alfred Herman Nielsen

Sognepræst i Norup 1948-64.

Født i Kolind den 28. december 1909 som søn af konstruktør Marinus Nielsen og hustru Ane Kathrine Pedersen.

Student fra Randers statsskole 1928. Studerede derefter sprogvidenskab ved Københavns Universitet og senere teologi og blev cand. theol. i januar 1941.

Efter deltagelse i øvelser på Pastorseminariet, hjælpepræst hos sognepræst Oscar Geismar ved Christiansborg slotskirke fra januar 1942-48. I april 1948 kaldet til sognepræst i Norup og den 2. maj 1948 indsat i Norup og Hasmark kirker.

Fra 1960 tillige lærer i sprog ved Otterup Realskole.

Fra 1. august 1964 udnævnt til seminarielektor (i kristendomskundskab) ved Herning seminarium.

Gift 13. august 1939 med Grete f. Münster, der 1950-60 virkede som praktiserende læge i Norup.

John Bjørn Sørensen

Sognepræst i Norup 1966-70.

Født i København den 27. april 1935 som søn af installatør Th. Bjørn Sørensen og hustru Sonja Emilie f. Jensen.

Student fra Statens kursus i 1956. Cand. theol fra Københavns universitet i 1961 (laudabilis 97 point). Efter Pastorseminariet, værnepligtig teolog ved Søværnet med tjeneste på Sjællands Odde. I april 1963 ansat som hjælpepræst hos provst Riisager ved Sct. Peders kirke i Randers, og i november samme år udnævnt til residerende kapellan for Hassers Sogn med bopæl i Skalborg.

15. oktober 1966 udnævnt til sognepræst i Norup, indflyttet den 8. november og indsat den 20. november af provst Thomsen, Søndersø.

Gift med Grethe f. Andersen. Født 22. marts 1942, Rønde, som datter af tidl. gårdejer Thomas Andersen og hustru Martha f. Christensen.

Viet i Kristrup kirke ved Randers den 6. april 1963.
En søn, Torben Bjørn, født den 4. juni 1965.

Ved dette præstekifte blev den nye præstegård bygget. Ved Søren Nielsens afrejse i 1964 blev den gamle gård fra 1635 nedrevet og en ny blev bygget. Det vakante præstekald blev passet af Seedorff-Rasmussen, Hjadstrup.

Den gamle præstegård i Norup kort før den blev revet ned i 1964.

I præstegårdens sidste dage tog H. Ellegaard Frederiksen en billedserie på stedet. Han havde længe arbejdet for, at den flere hundrede år gamle gård blev kendt bevaringsværdig.

Georg Klinting

Georg Klinting

Født den 22. marts 1945 i Virum som søn af bogholder Jens Th. Klinting og hustru Anna Maria f. Heilesen. Student fra Lyngby Statsskole 1963. Teologisk kandidat 1970 fra Aarhus Universitet. Civil værnepligt (militærnægter) februar 1970 til juni 1971.

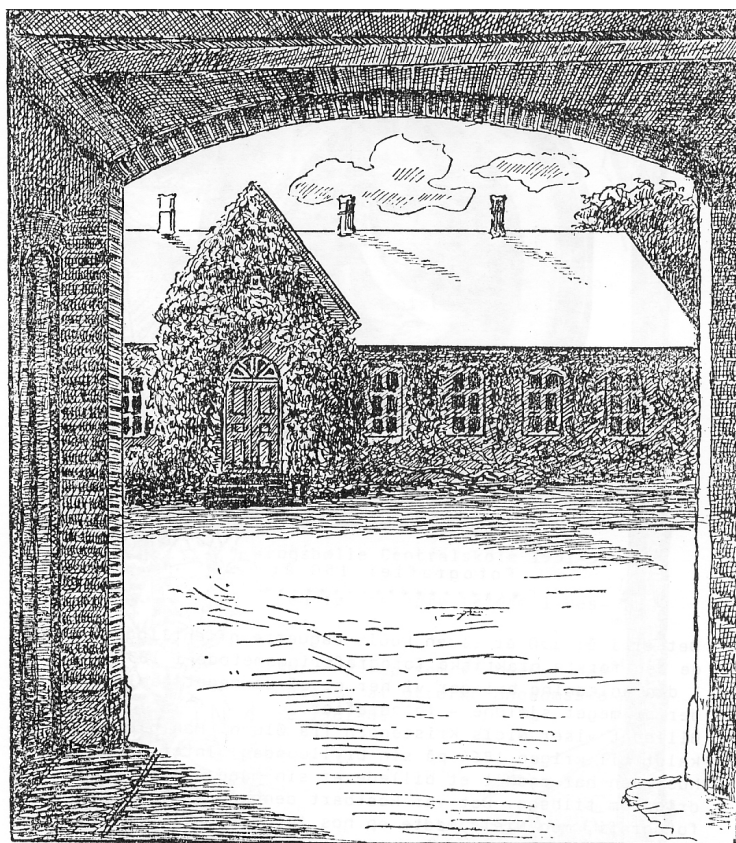
Siden 1967 gift med Birgit, som er folkeskolelærer. Der er 3 børn: Eva, Hanne og Jens. Eva blev født i Århus. Hanne og Jens blev født i Norup præstegård.

Fra 1. august 1971 ansat som sognepræst i Norup-Hasmark pastorat. Med virkning fra 1. december 1996 blev Norup-Hasmark pastorat sammenlagt med Krogsbølle pastorat. En gennemgribende istandsættelse og modernisering af Krogsbølle præstegård blev foretaget – ikke mindst blev der opført en selvstændig fløj til brug for konfirmationsforberedelse og forskellig mødevirksomhed. I sommeren 1998 flyttede præstefamilien fra Norup præstegård til Krogsbølle præstegård. Norup præstegård blev solgt til privat beboelse.

Januar 2001 påbegyndte præsten en organistuddannelse ved Løgumkloster Kirkemusikskole. Uddannelsen blev afsluttet med PO-eksamen maj 2004. Fra november 2006 til juni 2007 orlov fra præstestillingen for at varetage et organistvikariat i nabopastoratet: Nr. Næraå-Bederslev-Uggerslev-Nr. Højrup. I orlovsperioden betjenes pastoratet af Majbritt Kjærsgaard Roulund, nyuddannet cand. theol. fra Aarhus Universitet.

Krogsbølle præstegård, som efter sammenlægning af pastoraterne Norup-Hasmark og Krogsbølle, blev præstens bolig.

Præstegården blev i 1894 opført som en firlænget gård. Her ses den gennem portåbningen i en tegning af J.Kj. Carlsen i Fyns Tidende 15.2.1936.–

Majbritt Kjærsgaard Roulund

Født 1974. Konstitueret sognepræst i Krogsbølle og Norup Sogne 1. nov. 2006 - 1. juli 2007. Første præsteembede.

Opvokset i Ikast. Uddannet cand.theol. fra Aarhus Universitet 2006.

Gift med Peder Kjærsgaard Roulund, som er sognepræst i Frederiks Sogn ved Viborg.

Har rejst i Israel og Thailand, hvor jeg har været volontør og arbejdet med handicappede. Har senere rejst i Nepal og Indien med et projekt om religionsdialog.

Har desuden været frivillig i Århus i et socialt projekt for unge, der har det svært.

*Pastor Hans Otto Paludan blev indsat som præst ved kirkerne i
Hasmark, Norup og Krogsbølle den 26. oktober 2008.*

Holger Ellegaard Frederiksen blev født den 17. januar 1918 i Guldbjerg ved Bogense og voksede op i Nørreby. I 1941 blev han dimitteret fra Jelling Seminarium, og efter ansættelser i Vester Vedsted og Nebsager flyttede han sammen med sin hustru Anny Ellegaard Frederiksen til Norup skole, hvor han blev ansat som førstelærer, siden som skoleinspektør for Fjordmarkskolen. Gennem alle årene fungerede Holger Ellegaard Frederiksen tillige som kirkesanger ved Norup Kirke.

I forbindelse med sit 40 års jubilæum som skoleleder den 1. september 1984 udgav han 1. del af Norup Sogns historie: Af en landsbyskoles historie. I 1988 fulgte Emmelev Mølle 150 år, og i 1992 udkom Hasmark Kirke 100 år. Han skrev i denne periode videre på Norup Sogns historie. Dels fortsatte han skolehistorien, dels skrev og færdiggjorde han historien om kirkerne i Egense og Norup.

Desværre nåede han ikke at få flere bind af sognehistorien udgivet, inden han efter tre års alvorlig sygdom døde den 4. maj 1993.

Vi er derfor Margit Egdal dybt taknemmelig, fordi hun har taget initiativ til at få udgivet vores fars bog om Norup Sogns kirker, samt redigeret værket og indsat de billeder, som far havde samlet. Margit Egdal har endvidere ført kirkens historie frem til i dag.

Endvidere en stor tak til Norup-Hasmark menighedsråd, som står bag udgivelsen af bogen.

Bogense, den 20. oktober 2007

Anne-Elizabeth
Ellegaard Tjørnehøj Andersen

Det har været en stor fornøjelse at arbejde med H. Ellegaard Frederiksen's skrift om kirkerne i Norup Sogn, og det er en glæde, at skriftet nu kommer ud i sognet, netop som Ellegaard Frederiksen selv tænkte det.

I slægt efter slægt har kirken været rammen om sognets liv. Når nyt liv kom til verden, når de gamle gik bort, når nye familier stiftedes. Altid var kirken midtpunktet.

Selv føler jeg en særlig tilknytning til kirken i Norup. Her har min egen slægt jo hjemme. På kirkegården hviler min farfars forældre, Larsine og Poul Hansen, gdr. på Egense Mark. Det er her, jeg har rod.

Historien om kirkerne i Norup Sogn er også en historie om slægters gang – og hermed gives historien videre til kommende generationer.

H. Ellegaard Frederiksen's værk er efter aftale med forfatterens familie og menighedsrådet digitaliseret til Nordfynsk.dk i april 2020.

Margit Egdal

Norup Kirke

		Side
1150-1200	Blev kirken bygget i romansk stil. I året 1070 fandtes der ca. 100 trækirker på Fyn. I 1270 opgiver Knyttingsagaen tallet til 300 stenkirker.	4
1588	Biskop Jacob Madsen visiterer: Kirken tornet, met Tegel alt; offuer Choret alt Bly paa Synderside, paa Norderside meste Part ocsaa. 1 Clok. Onde Haggel. Fonten i Tornet. Gode Stole aff Fyr. Kirkelade halff met Stølper, halfft aff Grund, ond. Matz Morthensen.	22
1593	Knud Knudsen aff Othense, 18 Børn, 10 levende, 1 på skolen i Othense – ikke stort håb for ham. 1599 Knud Knudsen lyser rytterbonden Søfren Pedersen i band.	28
1634-1659	Niels Rasmussen Kraft. Flytter 1635 præstegården fra Egense til Norup. Gl. præstegård brænder 1908 – bygget af tømmer fra Egense kirke. Begravet mellem alter og knæfald. Hans ligsten nordre side af alteret: Her under ligger begravnen hederlig og vellerd mand her Niels rasmussen craft, fordum sognepræst her til noruppe sogn udi 24 ½ år, som saligen i herren hensof 21. juni 1659 i sin alders 49 aar.	29
1659-1679	Niels Pedersen	30
1679-1714	Oluf Jørgensen Lund, g.m. Elisabeth Kingo. 13 børn – af dem Thomas Kingo Lund, degn i Norup og Jørgen, degn i Lunde.	30
1714-1722	Jens Jørgensen Skytte.	30
1722-1763	Rasmus Lucas Jociasen.	31
1763-1771	Jocias Frandsen Holst, brodersøn af forgængeren. Døde af "sprinter" (kopper), Mange dødsfald, især i Egense.	31
1771-1780	Andreas Brobye. Begravet ved trappen til tårnet. Ligsten indmuret i alteret.	31
1800-1809	Jakob Christian Smidt. Forflyttet til Mesinge. Fuldblods rationalist. Flittig og munter gæst ved gilder. En tid præst på Færøerne. "En begavet præst i sin krafts dage." Lægprædikanten Kresten Madsen.	49
1809-1821	Erik From.	53
1821-1825	Otto Diderik Lütken. En datter, Vilhelmine g.m. pastor Søtoft.	56
1825-1830	Lars Frederik From.	57

1830-1840	Christian Holger Hald. Senere provst over Lunde m.fl. herreder.	59
1840-1844	Ove Malling Hofman (Bang). Søn af etatsråd Niels Hofman (Bang) og Charlotte Malling.	62
1844-1854	Christian Søtoft, g.m. Vilhelmine Lütken.	62
1854-1868	Hans Abel Leonhard Hansen. 1855 Hofmangave skænker orglet til kirken. 1862 kirken restaureret (alterbillede). 1863 Det påbegyndes at holde gudstjeneste i Hasmark skole. 1867 Kirken hovedrepareret. Udvendig blev den heldigvis endnu engang kalket gul. 1875 opførtes søndre længe i præstegården. Sognet har 846 indbyggere.	64
1868-1873	Christian Gustav Svelmøe.	75
1873-1879	Thomas Ludvig Rørdam. Opretter 1876 friskolen i Norup.	78
1880-1888	Christian Ole Stefan Spleis.	82
1888-1896	Thomas Godtfred Thomsen. 1892 bygges kirken i Hasmark.	84
1897-1904	Hans Valdemar Olsen.	86
1904-1935	Nicolai Christian Adolf Niclassen. Student fra Reykjavik. Provst for Lunde m.fl. herreder. Død 1948. 1924 udstykkes præstegårdsjorden.	87
1935-1944	Sigvald Gamborg Andersen. 29. sept. 1944 arresteret af tyskerne.	89
1945-1947	Sigurd Skovmand.	93
1948-1964	Søren Alfred Herman Nielsen.	94
1966-1970	John Bjørn Sørensen.	95
1971	Georg Klinting.	97
2008	Hans Otto Paludan	99
	Om forfatteren, H. Ellegaard Frederiksen	100
	Ved udgivelsen af historien v. Margit Egdal	101